

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Identitetens förhandlingar

Identitet, risk och individualisering hos unga vuxna i övergången mellan skola och arbete

SW2227, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Avancerad nivå
Datum: 2011-01-10

Författare: Karin Stephansson
Martin Kagerin

Handledare: Helena Johansson

Abstract

Title: *The negotiations of identity: Identity, risk and individualization in the transition from school to work*

Authors: Karin Stephansson, Martin Kagerin

Our purpose is to study how young adults through narratives construct their identity in a position between school and work and analyze how their narratives can be understood within the late modern society and prevailing discourses. Our starting point for this study is that work or studies play a significant part of the individual's identity. The unemployment of youth today is high and not everyone pursue higher education after finishing their compulsory schooling. The questions this study intends to answer are: What are the narratives of young adults between school and work in regard to their construction of identity? What affects the construction of identity within this transition? How can these narratives regarding identity construction be understood within this late modern society and its prevailing discourses?

The method is qualitative in terms of life history interviews with eight young adults between the ages of 20-29 years, who find themselves caught in the transition between school and work. One such life history interview was presented through a letter. The data was analyzed using narrative theories such as social constructionism and by using terms such as discourse, individualization, risk and identity. We've also used Goffmans theory of stigma.

The narratives of the informants can be described as two parallel stories. One is influenced by the society's prevailing discourses and norms regarding work. The other one is more about how the informants actually do feel about his/her position. Through a social constructionist perspective we've found that the informants in this study negotiate and construct their identities within the space between these parallel narratives, according to various social areas and discourses in late modern society and that this is an ongoing process. Common discourses that have occurred in the narratives and that we interpret as being socially prevailing, is positive thinking and the Swedish work strategy (*arbetslinjen*). These discourses can be linked to the term individualization and the adverse effect of individualization puts the entire responsibility of one's situation solely on the individual as in "*you can do anything you want to do*". In contrast to this is the narrative representing the individual's own feelings that are often more pessimistic, as in "*I want to, but I can't*". Many of the informants found it stressful to choose from the numerous choices available to them. The risk of making the wrong choice or the fear of not being able to manage the chosen choice was constantly present. Another finding was that the informants found it difficult to talk about plans for the future and were more about living in the present. Although we were careful not to use terms such as unemployment when recruiting or not to recruit from the unemployment office, the informants early in their narratives identified themselves as unemployed. This could be a sign of a social identity put upon them when they enrolled at the unemployment office, in order to gain the conditional financial support. Not many alternative identities were discussed. In addition to this many of them expressed that their financial situation was a stress factor in their everyday life, hence limiting their possibilities to construct alternative identities. Their perception of risk is closely linked to their position in society, their social networks and traditions. A position that also gave them a sense of exclusion and stigma.

Keywords: narrative, young adults, transitions, identity, individualization, risk

Abstract

Titel: *Identitetens förhandlingar - Identitet, risk och individualisering i övergången mellan skola och arbete*

Författare: Karin Stephansson, Martin Kagerin

Utgångspunkten för denna studie är att arbete och studier är och förblir en stor del av människors identitet. Idag är arbetslösheten bland unga hög och inte alla väljer att studera vidare efter avslutad grundskola. Vi ämnar undersöka hur unga vuxna, genom narrativ, skapar sin identitet i en position mellan skola och arbete, samt undersöka hur dessa narrativ kan analyseras och förstås utifrån rådande diskurser i dagens senmoderna samhälle. Frågorna denna studie har för avsikt att besvara är: *Hur talar unga vuxna mellan skola och arbete om sin identitet? Vilka faktorer påverkar den identitetsskapande processen i detta mellanrum? Hur kan de identitetsskapande narrativen förstås utifrån det senmoderna samhället och rådande diskurser?* Metoden är kvalitativ i form av livsberättelseintervjuer av åtta unga vuxna i åldrarna 20-29 år som samtliga befinner sig, eller fram till ganska nyligen befunnit sig, mellan skola och arbete. En livsberättelseintervju har skett i brevform. Materialet har analyserats utifrån narrativa teorier såsom socialkonstruktionism och diskursbegreppet, samt begreppen identitet, risk och individualisering. Vi har även använt oss av Goffmans teorier kring stigma och avvikande.

Informanternas narrativ kring skapandet av sin identitet kan liknas vid två parallellberättelser som emellanåt har ett motsatsförhållande till varandra. Mellan dessa parallella narrativ sker identitetsskapandet som en form av förhandling mellan den ena berättelsen som är starkt färgad av samhällets rådande diskurser och normer om hur man bör vara och agera i den position vår målgrupp befinner sig, och den andra berättelsen som mer avspeglar hur individen faktiskt tycker och känner. Rådande samhälleliga diskurser som framträtt i narrativen är exempelvis positivt tänkande samt arbetslinjen. Dessa diskurser kan kopplas till begreppet individualisering där begreppets baksida innebär att individen själv bär ett stort ansvar för den egna livssituationen i form av *du kan om du bara vill*. I motsats till detta narrativ står det parallella narrativet som representerar individens egen upplevelse av sin livssituation och som ofta har en mer pessimistisk framtoning i form av; *jag vill men jag kan inte*. Individualisering och risk är genomgående begrepp i samtliga narrativ och yttrar sig ofta som uttryck för negativa upplevelser av ökat egenansvar att välja rätt bland alltför många val och samhällets krav på ordna det för sig på egen hand, inte vara till belastning samt rädslan att välja fel eller misslyckas. Majoriteten av informanterna fann det svårt att tala om framtiden och levde i stället här och nu, en dag i taget utan att planera framåt.

Även om vi varit noga med att inte använda begreppet som arbetslös vid rekrytering och att inte rekrytera från arbetsförmedlingen, identifierade sig informanterna tidigt i sina berättelser sig som arbetslösa. För vissa kan detta vara en social identitet kopplad till det villkorade ekonomiska biståndet som kräver att informanten är inskriven på arbetsförmedlingen. Många uttryckte att deras ekonomiska situation var en stressfaktor i det dagliga livet och begränsade deras möjligheter att bygga alternativa identiteter eller skapa ett " eget liv". Kopplat till detta är känslor av utanförskap och stigmatisering. Upplevelsen av risk bedömer vi vara nära kopplad till deras ställning i samhället, deras sociala nätverk och traditioner.

Nyckelord: unga vuxna, övergång, identitet, narrativ, individualisering, risk

FÖRORD

Vår utgångspunkt för denna uppsats var en känsla av att arbetet eller sysselsättningen, exempelvis tillvaron som student, är en stor del av hur man väljer att presentera sig själv samt hur man uppfattas av andra. Med denna tanke i bakhuvudet började vi reflektera över hur vi själva agerar och blir bemötta i mötet med nya människor. En av de första frågorna som dyker upp är *Vad gör du?* eller *Vad arbetar du med?* Då det idag inte är någon självklarhet att alla har ett arbete eller väljer att studera vidare, eller ärver en yrkesidentitet av sina föräldrar; Hur svarar man då på denna fråga om vad man gör eller vad man arbetar med? Hur definierar man sig själv om man befinner sig mellan skola och arbetsliv? Vem är man då? Och måste det vara förknippat med något negativt att varken arbeta eller studera?

Parallellt med skrivelser om hög ungdomsarbetslöshet skrivs det om unga, individualiserade och globaliserade människor som har hela världen framför sina fötter med alla möjligheter att göra vad de vill, bli den de vill vara. Vår avsikt var inte att skriva en uppsats om ungdomsarbetslöshet. Vi ville möta unga vuxna som varken arbetar eller studerar och höra hur de väljer att presentera sig själva och hur identitet skapas utanför arbetsliv och skola.

Vi vill rikta ett stort tack till våra informanter som generöst delat med sig av sina berättelser om livet, om valmöjligheter, erfarenheter och upplevelser av livet i detta mellan rum mellan skola och arbete. Utan era berättelser hade denna uppsats aldrig varit möjlig att skriva.

Till vår handledare Helena Johansson, som guidat oss genom moderna och senmoderna teorier och resonemang och som bidragit till att denna uppsatsskrivande blivit både lärorikt och mycket spännande. Till Daniel för praktisk hjälp med datorsupport, för kloka resonemang, gott stöd och tålmodig korrekturläsning. Till Stephanie och Andrew för engelskt språkstöd. Till vänner och familj. Tack!

Karin & Martin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	5
2	PROBLEMDISKUSSION, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	6
2.1	Syfte.....	7
2.2	Frågeställning	7
2.3	Avgränsning.....	7
2.4	Disposition.....	7
3	BAKGRUND – VÅR MÅLGRUPP.....	8
3.1	Ungdomsarbetslöshet.....	8
3.2	Arbetslinjen.....	10
3.3	Försörjningsstöd eller att ”gå på soc”	10
3.4	Marginalisering och social exkludering.....	11
3.5	Fattigdom.....	11
3.6	Individualisering och risk i det senmoderna samhället.....	12
3.7	Jobbcoach	12
4	TIDIGARE FORSKNING.....	13
4.1	Identitetsskapande och övergångar (transitions).....	13
4.2	Psykisk ohälsa och arbetslöshet.....	16
4.3	Marginalisering/Social exkludering och risk.....	17
4.4	Att vara arbetslös	19
4.5	Diskussion tidigare forskning	20
4.6	Vår position på forskningsfältet.....	21
5	TEORETISK REFERENSRAM.....	22
5.1	Narrativ teori.....	22
5.1.1	Narrativa studier	22
5.1.2	Allmänt om narrativ och berättande	23
5.1.3	Narrativ och identitet	23
5.2	Identitet	24
5.3	Socialkonstruktionism	26
5.4	Diskurs	27
5.4.1	Diskurser om arbetes betydelse	28
5.4.2	Diskursen om det positiva tänkandet och den positiva psykologin	28
5.5	Goffmans dramaturgiska perspektiv, stigma och avvikande	29
5.6	Individualisering och risk	30
6	METOD OCH MATERIAL	32
6.1	Rekrytering	32

6.1.1	Rekrytering – Diskussion.....	32
6.2	Narrativ metod.....	33
6.2.1	Livsberättelser.....	33
6.3	Val av analysmetod.....	34
6.3.1	Transkribering.....	35
6.4	Material, bearbetning och litteratursökning.....	35
6.5	Etiska aspekter och ställningstaganden.....	36
6.5.1	Informerat samtycke.....	36
6.5.2	Konfidentialitet.....	36
6.5.3	Konsekvenser.....	37
6.6	Relation teori - empiri.....	37
6.6.1	Validitet och reliabilitet.....	37
6.6.2	Generaliserbarhet.....	38
6.7	Inför resultatredovisningen. En presentation av informanterna.....	38
6.7.1	Josefin.....	38
6.7.2	Åsa.....	39
6.7.3	Johanna.....	39
6.7.4	Lotta.....	40
6.7.5	Jacob.....	40
6.7.6	Oskar.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
6.7.7	Kristin.....	41
6.7.8	Erik.....	41
7	RESULTAT OCH ANALYS.....	42
7.1	Frihetsparadoxen i det individualiserade senmoderna samhället.....	42
7.2	Risk.....	45
7.3	Sociala arenors påverkan på identitetsskapandet (påverkansfaktorer).....	49
7.4	Ekonomiska begränsningar och fattigdom.....	53
7.5	Jaget i den rådande diskursen – ett förhandlingsområde.....	57
7.6	Att välja väg.....	62
8	KONKLUDERANDE DISKUSSION.....	68
9	FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING OCH ÅTGÄRDER.....	72
10	REFERENSER.....	74

Bilagor

- Bilaga 1: Intervjuguide
- Bilaga 2: Informationsbrev informant
- Bilaga 3: Informationsbrev

1 INLEDNING

Socialiseringen mot ett arbetsliv börjar tidigt. Ett exempel är den inte alltför ovanliga frågan från förälder till barn: Vad vill du bli när du blir stor? Denna process lever vidare i skolan som i mycket är en förberedelse och orientering mot ett kommande lönearbete. Vi lever i ett samhälle starkt präglad av arbetslinjen där man förenklat uttryckt utgår fram att alla skall ha en sysselsättning, ett arbete eller stå till arbetsmarknadens förfogande. Likaså är vårt sociala skyddsnät kopplat till arbete. Därmed är det lätt att utgå från att arbetet spelar en nyckelroll i hur vi ser på oss själva och på andra samt att tillträde till arbetslivet spelar stor roll för den unges socialisering och identitetsskapande (Hammarström, 1996).

Bjurström (1980) beskriver övergången mellan barn och vuxenliv som ett identitetsbrott där identiteten i stort omförhandlas för att komma att präglas av den nya yrkesrollen. Möjligheterna att gå från skola till arbete såg annorlunda ut när Bjurström skrev sin bok 1980. Idag är ungdomsarbetslösheten hög och möjligheterna att få ett fast arbete efter skolan är mindre. Om övergången mellan skola och arbetsliv skriver Furlong och Cartmel (1997) att den förändrats på många sätt. Från att ha varit förutsägbar och linjär i bemärkelsen från skolan direkt till arbetslivet och flytta hemifrån, eventuellt för några via högre utbildning, är utbudet av vägval betydligt mer varierande idag. I det senmoderna samhället är efterfrågan på arbetskraft med högre utbildning större än tidigare och möjligheterna att få arbete direkt efter grundskolan är sämre. Dagens unga ställs inför ett helt nytt scenario där tidigare generationer saknar erfarenhet. Övergången från att vara beroende av föräldrar till oberoende med egen inkomst och hushåll har följt samma utveckling. Dagens unga vuxna pendlar mellan beroende och oberoende i perioder (Furlong/Cartmel, 1997; Walther, 2005). Vi ser det som naturligt att synen på ungdomars identitetsutveckling hänger samman med samhällets utveckling i övrigt. Stojanovic (2001) skriver att dagens ungdomar mer på egen hand än tidigare får skapa sin identitet och forma sitt framträdande på den sociala arenan. Identitetsskapandet är en process, ett reflexivt projekt, som sker i samspel med omgivningen. Det är inte längre lika naturligt att identiteten formas utifrån vilka ens föräldrar är eller vilka yrken de har. Vägen är inte lika utstakad i förväg som den varit för tidigare generationer och traditionella levnadssätt har inte längre samma tyngd som vägvisare (Stojanovic, 2001). Dock är det viktigt att påminnas om att visionen om att man kan bli vad man vill kan begränsas av tillgången till kapital i form av ekonomi, kultur och social situation (Angelin, 2009).

Dagens samhälle präglas av ständig förändring och omförhandling, en alltmer utökad individuell frihet och ett tillsynes större utbud av möjligheter (Bauman, 2002; Gillberg, 2010). Ungdomstiden kan beskrivas som ett riskprojekt där utfallet av de gjorda valen kan vara svåra att förutsäga i ett samhälle i ständig förändring (Angelin, 2009). De skillnader som uppstår mellan ungdomar med lönearbete och ungdomar som står utan, kan skapa klyftor dem emellan. Likaså mellan de ungdomar som studerar och de som inte studerar. Hur ens livssituation ser ut påverkar och hänger samman med den identitetsskapande processen samt frigörelsen och det ökande oberoendet från föräldrar och/eller samhälle.

Vår tanke med denna studie är att via livsberättelser undersöka hur unga vuxna som befinner dig mellan skola och arbete genom narrativ skapar sin identitet i just detta mellanrum. Samt undersöka hur denna process påverkas av den situation de befinner sig i och utifrån rådande normer och samhällsutveckling.

2 PROBLEMDISKUSSION, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Ungdomar utanför arbetsmarknaden upplevs ofta som ett samhällsproblem. Vad i ungdomsarbetslösheten som anses vara eller att betraktas som problematisk kan diskuteras utifrån flera perspektiv. Olika sätt att tala om ungdomsarbetslöshet som ett problem kan exempelvis ske på individnivå i form av psykisk ohälsa, utanförskap och marginalisering eller på samhällsnivå i form av samhällsekonomiska kostnader. Men definitionen av vad som är ett problem kan naturligtvis även vara subjektiv. En ung vuxen kan välja att vara utan arbete till förmån för andra aktiviteter utan att själv uppleva detta som ett problem eller att det i framtiden får några negativa konsekvenser vare sig för den unge själv eller för samhället.

Med allt fler valmöjligheter och allt större ansvar och krav på den enskilde individen att själv välja rätt väg ökar individualiseringen. Om ökad individualisering bland dagens unga skriver Socialstyrelsen i Folkhälsorapporten 2009 och menar där att innebörden av detta är dubbel. Det innebär bland annat att unga idag i högre grad prioriterar egna mål framför traditioner, kultur och kollektiva intressen. Denna ökade möjlighet att påverka sitt eget liv i önskad riktning kan vara positiv för hälsan. Men den ökade individualiseringen och det större egna ansvaret innebär även ökade krav och mer press på den enskilde individen. Ängslan, oro och ångest bland unga på gymnasiet och unga vuxna upp till 24 år har enligt Socialstyrelsen (2009) ökat. Detta visar även annan nordisk och internationell forskning (ex Ferguson et al, 2001; Angelin, 2009) men är då ofta kopplad till arbetslöshetsfrågan. Det finns även, om än mer begränsad, forskning som visar att just det större antalet valmöjligheter och den ökade individualiseringen skapar känslor av oro och ångest bland unga vuxna i perioden mellan skola och arbete/ vidare studier (ex Cebulla, 2009).

Intresset för unga vuxna utanför arbetsmarknaden tycks gå i perioder och till viss del följer det konjunktursvängningarna. Med lönearbete som en central del av den svenska välfärdsmodellen, samt de risker det kan innebära att bli marginaliserad inom arbetsmarknaden, så är det av stor vikt att få fram kunskap om hur detta kan påverka de unga vuxna som skall vara med och forma det framtida samhället. Tidig marginalisering som får fortgå påverkar även positionen inom socialförsäkringssystemet. Till detta föreligger även risk för stigmatisering till följd av social kategorisering. Arbetslösa eller människor som inte har en av samhället godkänd sysselsättning har sedan lång tid tillbaka setts som problematiskt. Kategoriseringsprocessen som rör arbetslöshet har sedan länge följt en argumentativ tradition rörande synen på arbetslösa som förtjänta och oförtjänta av samhällets stöd. Detta är en diskurs som, om än något omformulerad, än i dag är högst aktuell (Mäkitalo, 2006). Detta kan jämföras med synen på fattiga som redan på medeltiden värderades som antingen värdiga eller ovärdiga och som i fattigvårdsförordningen från 1871 reglerades genom att endast den som saknade arbetsförmåga ursäktades från plikten att vara självförsörjande, och därmed kunde anses vara en värdig fattig (Dahlberg et al., 2008).

När man talar om unga vuxna mellan skola och arbete är det lätt att falla in i diskussionen om ungdomsarbetslöshet och anamma ett problemfokus. Intentionen med denna studie är inte i första hand ungdomsarbetslösheten. I mötet med institutioner kategoriseras människor in i sociala grupper. Av de unga i vår undersökning har nästan alla helt lämnat skolan bakom sig och således tillhör de ej längre kategorin studerande. De flesta saknar lönearbete och kan därigenom inte heller ingå i denna kategori eller mer specificerat anta en särskild yrkesidentitet. Vi vill undersöka hur man genom narrativ identifierar sig och hur identitetsskapandet ser ut mellan det att man lämnat kategorin student och intar kategorin löntagare eller vad man nu väljer för annan väg.

2.1 Syfte

Vår utgångspunkt är att arbete/sysselsättning är och förblir en stor del av människors identitet. Men som det ser ut idag är det ingen självklarhet att alla har ett arbete eller just för stunden vill arbeta eller studera. Vi ämnar undersöka hur unga vuxna, genom narrativ, skapar sin identitet i en position mellan skola och arbete. Samt undersöka hur dessa narrativ kan analyseras och förstås utifrån rådande samhälleliga diskurser.

2.2 Frågeställning

Hur talar unga vuxna mellan skola och arbete om sin identitet?

Vilka faktorer påverkar den identitetsskapande narrativen i detta mellanrum?

Hur kan de identitetsskapande narrativen förstås utifrån det senmoderna samhället och rådande diskurser?

2.3 Avgränsning

Denna uppsats har fokus på unga vuxnas identitetsskapande mellan skola och arbete och utgår från informanternas subjektiva upplevelser av detta mellanrum. I bakgrunden redogörs det kort för begrepp som är vanligt förekommande i informanternas livsberättelser samt återfinns viss statistik kring det faktiska läget. Vi har dock ingen intention att närmare beskriva regelverk kopplade till arbetsförmedling, socialtjänst eller utbildningsväsendet. Inte heller ges här någon närmare beskrivning av hur arbetsförmedlingen fungerar eller rutiner kring arbetssökande. Gällande det aktuella politiska läget kopplat till vårt undersökningsområde, är detta något som berörs utan någon vidare fördjupning även om det på många sätt kan vara relevant för vår målgrupp. För en aktuell och utförlig genomgång av offentliga regelverk, arbetsmarknadspolitiska insatser och ungdomars etableringsproblem, rekommenderas Olofssons rapport *Ungdomars övergång från skola till arbetsliv – aktuella utmaningar och lokala erfarenheter* (Olofsson, 2009).

2.4 Disposition

Uppsatsen inleds med en problemdiskussion kring identitetsskapandet i mellanrummet mellan skola och arbete. Kapitel 3 ger en kort beskrivning och bakgrund av målgrupp, ungdomars situation utanför arbetsmarknaden samt det aktuella läget. Efter detta följer även en genomgång av begrepp som förekommer i vår studie. Kapitel 4 behandlar aktuell forskning som berör vårt undersökningsområde. I kapitel 5 redogör vi för vår teoretiska referensram. Därefter, i kapitel 6, redovisas val av metod, rekrytering och etiska aspekter av arbetet. Detta kapitel avslutas med en kort presentation av våra informanter inför resultatredovisningen och analysen i kapitel 7. De två sista kapitlen, 8 och 9, innehåller ett konkluderande diskussionsavsnitt samt förslag till åtgärder och vidare forskning.

3 BAKGRUND – VÅR MÅLGRUPP

Ökad individualisering sker på både gott och ont. I Folkhälsorapport 2009 kopplar Socialstyrelsen detta till ökad psykisk ohälsa men visar även på positiva hälsoeffekter av ökad individuell frihet. Bland svenska ungdomar råder en utbredd strävan mot självförverkligande. Värderingar och mål såsom ett behagligt liv och ett liv fullt av njutning ökar bland gruppen 15-29 år. Trots detta ökar den psykiska ohälsan inom gruppen ungdomar och unga vuxna (Folkhälsorapport, 2009). Gruppen unga vuxna, vars identitetsskapande vi ämnar undersöka, är klara med minst grundskolan men har ännu inte påbörjat vidare studier eller börjat arbeta. De befinner sig frivilligt eller ofrivilligt i ett mellanrum mellan skola och arbete. Det finns inget entydigt begrepp som definierar denna grupp av unga vuxna. Definitioner som förekommer är bland annat *unga utanför* (SOU 2003:92), *unga arbetslösa/arbetsökande* (Angelin 2009; Rantakeisu 2003; Stojanovic 2001; Gillberg 2010), *unga marginaliserade* eller *unga inaktiva* (Olofsson et al, 2009). Definitionerna är på ett eller annat vis laddade med en föreställning gällande samhällets syn på individernas situation. Denna laddning medför även en föreställning om hur identitetsskapandet för dessa individer påverkas av den situation de befinner sig i. Till viss del kan man även tala om att definitionerna kan vara stigmatiserande. Särskilt då detta mellanrum ofta av vårt samhälle ses som problematiskt (se t.ex. Angelin, 2009).

För att hitta vår målgrupp har vi valt att ringa in dem utifrån vad de inte är eller gör. I och med att vårt samhälle bygger på en önskan om sysselsättning för alla vuxna individer kommer vi ofrånkomligen in på området arbete och arbetslös/arbetsökande ungdom. Ett annat alternativ är att söka gruppen efter vad de kan tänkas göra, om de varken arbetar eller går i skolan. Stehlik (2010) skriver om fenomenet *gapping* och syftar till en ökad global trend att ta ett avbrott från fortsatta studier (eller arbete) efter att man gått klart grundläggande utbildning. Orsaker till detta är varierande men det kan handla om en vilja att ta en paus från traditionella vägval, få tid att finna sig själv och kanske hitta en egen alternativ väg. Dessa unga står enligt Stehlik att finna bland exempelvis backpackers och volontärarbetare. Olofsson et al. (2009) har utifrån att ha studerat huvudsakliga inkomstkällor relaterat till ålder och utbildningsnivå sett att en hög grad av unga vuxna utan fullgjord gymnasieutbildning har en inkomst av vård av barn som huvudsaklig inkomstkälla. Utifrån detta ser de det som en möjlighet att några ur gruppen mellan skola och arbete har som försörjningsstrategi när de inte hittar arbete, att istället skaffa barn.

Vad innebär det att arbeta och vad innebär det att inte ha ett arbete? Vad är det som styr synen på arbetslöshet och vad påverkar våra upplevelser av att vara arbetslös? Forskning kring arbetslöshet är ofta inriktad på vilka problem detta innebär, för individen och för samhället, psykisk ohälsa, ekonomiska svårigheter och marginalisering. Vem definierar vad som skall upplevas som ett problem? För att komma närmare in på dessa frågor behöver vi kort redogöra för några begrepp som till synes kan vara enkla men kanske ändå inte helt självklara.

3.1 Ungdomsarbetslöshet

Ungdomsarbetslösheten är flitigt omdiskuterad både inom forskning och inom media utan att vara något nytt fenomen. Redan under 1930-talets ekonomiska kris började man utforma särskilda insatser för att förhindra att unga fastnade i långvarig arbetslöshet (Olofsson, 2009). En risk som ofta lyfts fram med att unga drabbas av långvarig marginalisering från arbetsmarknaden, är att det kan få långvariga konsekvenser i form av ett livslångt utanförskap, psykisk ohälsa, kriminalitet och missbruk (se t.ex. Angelin 2009; Nordström Skans 2004; Hammer, 1993). Att ha varit arbetslös länge är ingen merit när man söker arbete och

konkurrerar med jämnåriga med ett digert CV i sin arbetsansökan. Angelin (2009) skriver att unga vuxna som i åldern 19-21 är marginaliserade från arbetslivet löper betydligt högre risk att vara fortsatt marginaliserade när de är 27-29 år. Orsaker till att unga vuxna löper större risk att drabbas av arbetslöshet kan handla om att de jämfört med äldre personer, med längre arbetslivserfarenhet, har en lägre produktivitet. På grund av avsaknad av arbetslivserfarenhet ses de i högre grad av arbetsgivare som en risk än en person med erfarenhet och goda referenser (Olofsson et al., 2009). Just därför ses även ungdomsarbetslöshet som mer riskabelt jämfört med att efter några år i arbetslivet förlora sitt arbete. Den som en gång har arbetat har alltid den erfarenheten med sig samt eventuellt även ett mer stabilt kontaktnät och referenser (Kieselbach, 2004). Olofsson et al. (2009) lyfter även fram att i takt med att den allmänna utbildningsnivån i samhället höjs så ökar också stigmatiseringen av unga som inte motsvarar den rådande normen genom att exempelvis ha uppnått gymnasiekompetens eller vidare utbildning.

Den tidigare mer raka vägen mellan skola och arbetsliv som Bjurström (1980) beskriver stämmer inte riktigt in på hur unga idag etablerar sig på arbetsmarknaden. Dels utbildar sig många unga under längre perioder dels så ser arbetsmarknaden annorlunda ut. Dessutom är arbetsmarknaden mer instabil och anställningar är mer ofta i form av korta vikariat och projekt. Detta betyder att vägen från skola och ett eventuellt boende i föräldrahemmet till ett eget arbete och boende ofta är mer krokig. Inte sällan förekommer det att unga vuxna, för kortare perioder, flyttar tillbaka till barndomshemmet (Angelin, 2009; Walther, 2005).

Idag rapporteras om höga arbetslöshetstal bland unga och den politiska debatten följer samma mönster. I en artikel i Aftonbladet den 14 augusti 2010 rapporteras att 207000 ungdomar idag är arbetslösa (Sandberg, 2010). Detta ger en ungdomsarbetslöshet på drygt 30 procent. Denna siffra stämmer väl överens med den arbetskraftsundersökning som statistiska centralbyrån genomför (SCB, 2010a). Utifrån skrämmande höga siffror och i kombination med en definition av unga som inte arbetar som ungdomsarbetslöshet är det lätt att förstå att detta ses som ett stort samhällsligt problem. Men vad säger dessa siffror i praktiken?

Från år 2007 ändrades arbetskraftsundersökningen på direktiv från EU till att även innefatta heltidsstuderande som söker och kan ta arbete. I och med detta förändrades underlaget för vilka som anses ingå i arbetskraften till att även innefatta heltidsstudenter. Det medförde att arbetslöshetsnivån även ökade (SCB, 2010a). Att denna grupp nu ingår i arbetskraften får särskilt genomslag bland arbetslösheten gällande ungdomar. Många ungdomar som läser på högskola söker även extrajobb och faller då kategorin arbetssökande. Även om man använt det tidigare sättet att mäta arbetskraften så är det viktigt att dock poängtera att arbetslösheten har ökat sedan hösten 2008. Arbetslösheten ökade under första halvåret 2009 med 26000 från samma period 2008. Det finns fler aspekter som måste beaktas när man ser till ökningen av unga arbetslösa. Under slutet av 1980-talet och mitten av 1990-talet var det stora barnkullar som nu inträtt i arbetsför ålder. Det är troligt att arbetslösheten bland unga kommer att öka ytterligare de kommande åren på grund av det rådande läget på arbetsmarknaden men även på grund av de demografiska förändringar som sker. Andra faktorer som kan inverka är i vilken utsträckning som studerande kommer att vara villiga att arbeta extra och söka extrajobb. Fler äldre personer, 55-64 år, valde att stanna kvar på arbetsmarknaden. Denna ökning av sysselsättningsgrad bidrog till att arbetskraften ökade och detta skedde till viss del på ungdomarnas bekostnad i fråga om arbete.

Under 90-talskrisen sjönk arbetskraftsdeltagandet kraftigt, samtidigt ökade arbetslösheten. När det gäller den senaste krisen så har inte arbetskraftsdeltagandet sjunkit, snarare ökat,

samtidigt har arbetslösheten ökat, detta är som tidigare nämnt beroende på de stora barnkullarna som gjort sitt intåg på arbetsmarknaden samtidigt som fler äldre stannat kvar i arbetskraften. Utifrån detta kan den krisrapportering och de jämförelser med krisen på 90-talet bli till viss del missvisande (Grannas, 2009).

3.2 Arbetslinjen

Nationalencyklopedins (2010b) korta definition av begreppet arbete lyder; *den verksamhet på vilken en människa bygger sin försörjning*. Gällande begreppet *arbetslinjen* har vi valt att utgå från den definition som beskrivs i Socialförsäkringsutredningen (2005), *Vad är arbetslinjen?* Arbetslinjen handlade ursprungligen om disciplinering och kontroll. Syftet var att uppfostra folket till skötsamma arbetare då arbetslöshet sågs som moraliskt förkastligt och kriminellt. Arbets- och kompetenslinjen innebär också att den som kan arbeta och bidra till sin egen och andras försörjning också skall ha möjlighet att få göra detta. Genom denna princip prioriteras aktiva åtgärder i form av arbete, praktik eller utbildning framför enbart utbetalningar av kontanta ersättningar. Den solidaritet som välfärdssamhället bygger på skall ge alla rätt till trygghet i livets alla skeden. Samtidigt innebär den skyldigheter att ta till vara eller utveckla sin arbetsförmåga, även om det blir nödvändigt att byta yrke eller flytta.

Arbetslinjen är således på många sätt ett politiskt begrepp som i det senmoderna allt mer individualiserade samhället även kan tolkas inbegripa ett ökat individuellt egenansvar och ett minskat ansvar för samhället. Lindqvist (2008) beskriver arbetslinjen idag mer som en aktiveringslinje i och med dagens ökade krav på motprestation från de individer som söker försörjningsstöd. Krav som om de inte uppfylls leder till sanktioner för den enskilde. Utifrån detta urskiljer Lindqvist en förflyttning från det samhälleliga planet till individen, med fokus på den enskildes brister i form av flexibilitet, kunskap och arbetsmoral (Lindqvist 2008). Sedan 1999 har det i Sverige funnits ett politiskt mål att halvera kostnaderna för försörjningsstödet i landet. Ett antal åtgärder har gjorts för att göra att arbete upplevs alltmer lönsamt och att leva på försörjningsstöd som ”mindre attraktivt” (Dahlberg et al. 2008, s.7). Då befolkningen blir allt äldre kan arbetskraftsdeltagandet komma att behöva ökas för att kunna bevara dagens välfärdssystem (Socialförsäkringsutredningen, 2005).

3.3 Försörjningsstöd eller att ”gå på soc”

Försörjningsstöd är vad som fram till 2001 kallades socialbidrag och är en individuellt behovsprövad insats som bestäms utifrån stöd av Socialtjänstlagen. Enligt Socialstyrelsens statistik över utbetalning av ekonomiskt bistånd betalades år 2009 ut 11 miljarder i ekonomiskt bistånd, inbegripet försörjningsstöd och bistånd för livsföring i övrigt samt introduktionsersättning. Detta var en ökning med 17 % från år 2008. Under 2009 mottog 4,5 % av befolkningen någon form av ekonomiskt bistånd. Ensamstående är överrepresenterade. Av de som tog emot bistånd var 41 % i åldern 18-29 år (Socialstyrelsen, 2010). Vi kommer i denna text använda oss av begreppet försörjningsstöd utom vid de tillfällen vi återger citat eller hänvisar till informanternas berättelser då de talat om socialbidrag eller ”gå på soc.”

Trots att det sedan 1999 finns ett politiskt mål om att halvera kostnaderna för försörjningsstödet (Dahlberg, et al. 2008) menar man att det ekonomiska biståndet är en hjälpform som är underutnyttjad (Salonen, 2000). En av anledningarna till att människor, som skulle kunna bli hjälpta genom ekonomiskt bistånd, väljer att inte söka har att göra med rädslan för stigmatisering (Halleröd, 2000). Forskning visar att upplevelsen av att söka

ekonomiskt bistånd är kopplat till känslor av skuld och skam och att allmänhetens inställning till hjälpformen är belagd med misstänksamhet och negativa attityder (Salonen, 2000).

3.4 Marginalisering och social exkludering

Att vara marginaliserad innebär att man befinner sig mellan de två ytterpositionerna inkluderad och socialt exkluderad. Rörelser mellan de två ytterpositionerna kan påverkas av såväl individuella som strukturella positioner. Man kan som individ vara marginaliserad inom en livssfär men inte nödvändigtvis inom andra (Svedberg, 2008). Det innebär även att det inte är en fast position utan den är möjlig att påverka och förändra.

Social exkludering är som nämnt en ytterposition i relation till sin motsats socialt inkluderad. Begreppet har en bredare innebörd än enbart kopplat till ekonomisk utsatthet eller fattigdom och innebär att även vara utestängd från samhällets sociala delaktighet (Nationalencyklopedin, 2010a). I arbetslöshetsforskning lyfts ofta risken för social exkludering som orsakad av långvarig marginalisering från arbetsliv och denna belägenhets konsekvenser (Hammer, 2003).

3.5 Fattigdom

Det finns olika definitioner på vem som kan anses som fattig. Till vardags kan man prata om att man har det fattigt eller lever fattigt men vad innebär begreppet fattigdom och vem kan egentligen anses vara fattig? Det finns många olika sätt att mäta och definiera fattigdom. Att vara fattig kan handla om brist på ekonomiska tillgångar men även brist på andra resurser såsom sociala nätverk, eller tillgång till sjukvård och utbildning. Man kan tala om relativ fattigdom eller absolut (Dahlberg et al., 2008). För att räknas som fattig i Sverige skall man enligt ett sätt att mäta ha en inkomst som understiger socialbidragsnormen. Antalet fattiga i åldern 16-24 år, mätt på detta sätt, hade vid en jämförelse mellan slutet av 1980-talet och 2006, mer än fördubblats (Olofsson et al., 2009). Socialbidragsnormen grundar sig på beräkningar gjorda av Konsumentverket, över vad som utgör en skälig levnadsnivå (Dahlberg et al., 2008). I denna studie är det informanternas upplevelser av fattigdom som vi gör gällande. Vår syn på fattigdom är relativ. Man kan i relation till sina jämnåriga vänner med arbete känna sig fattig. Att inte kunna delta fullt ut i sociala aktiviteter eller förhålla sig med samma materiella standard som sitt umgänge påverkar naturligtvis upplevelsen av att vara fattig.

Beck (2005) skriver om en utbredande *nyfattigdom* som kan förklaras utifrån ökad individualisering och arbetslöshet. I linje med individualiseringen ses arbetslöshet som ett personligt misslyckande och skammen över att drabbats av fattigdom kan försätta individer i ett dilemma att välja mellan att bli avslöjad för att få hjälp eller fortsätta dölja sin situation för omgivningen. Nyfattigdomen ses ofta som tillfällig, en övergående fas till dess att individen, på egen hand, tar sig ur den. Men många nyfattiga saknar kunskap, förmedlad av tidigare generationer, om att hantera fattigdom och i ett allt mer individualiserat och mindre klassdefinierat samhälle finns heller inget kollektivt att dela sina erfarenheter med. Nyfattigdomen blir ett personligt öde som bara rent statistiskt delar en social tillhörighet med andra (Beck, 2005).

3.6 Individualisering och risk i det senmoderna samhället

Begreppen individualisering och risk förekommer på flera ställen i denna studie. Här följer en kort introduktion till begreppen som längre fram förklaras mer ingående i teorikapitlet utifrån sin relevans för vår studie. Risk kan ses som möjligheten att något icke-önskvärt kan inträffa eller att en situation eller handling kan leda till negativa konsekvenser. Utan negativ konsekvens finns således ingen risk (Lupton, 1999). Riskbegreppet är, utifrån ett konstruktionistiskt synsätt, kopplat till kultur och samhälleliga diskurser och skapas utifrån social interaktion. Vad som anses vara förknippat med risk, och synen på olika grader av risk, kan därmed skilja sig åt mellan olika kulturer och länder (Burr, 2003).

Individualisering är ett begrepp nära kopplat till det senmoderna samhället och kan kort beskrivas som en ökad frigivning eller frikoppling från traditionella, klassbundna och kulturella tillhörigheter samt ett ökat individuellt ansvar för den egna situationen. I det individualiserade samhället är det upp till varje individ att själv skapa sin egen livsberättelse utifrån de valmöjligheter och krav som samhället erbjuder. Som individ kan man inte i samma utsträckning förlita sig på av familjen redan utstakade vägval utan måste anpassa sig till samhällets allt snabbare förändringstempo och krav på risktagande genom att våga välja nya okända vägar. Individen bär själv ansvar för att strukturera sitt liv och skapa sin försörjning utifrån den marknad som står till buds (Beck, 2005). I denna studie lyfts kopplingen mellan begreppen individualisering och risk utifrån betydelsen att unga vuxna i det senmoderna samhället i allt högre grad skapar sin identitet och formar övergången mellan ungdomstid och vuxenliv, skola och arbete, utifrån egna val och i mindre grad utifrån tradition (Shildrick et al. 2009; Beck, 2005; Giddens, 1991). Dock vill vi, precis som Furlong och Cartmel (1997) påvisar, påstå att faktorer såsom social klass och kön fortfarande spelar stor roll i unga individers livsprojekt även om det senmoderna samhället blir alltmer individualiserat.

3.7 Jobbcoach

Alla våra informanter har varit eller är i kontakt med arbetsförmedlingen. De flesta har även erfarenhet av kontakt med jobbcoach. Jobbcoacherna har hjälpt dem med att skriva CV, formulera personliga brev och öva inför anställningsintervjuer. En jobbcoachs arbetsuppgifter är utöver detta att genom samtal hjälpa och stötta den arbetssökande till att hitta arbete, arbetspraktik eller utbildning (Arbetsförmedlingen, 2010a). När en individ skrivit in sig på arbetsförmedlingen, och efter mötet med arbetsförmedlare eller handläggare bedömts som *matchningsbar*, redo att gå ut i arbetslivet, är denne hänvisad åt arbetsförmedlingens självservice i form av platsbanken och platsjournalen. Görs bedömningen att extra stöd behövs erhålles detta genom jobbcoach (Arbetsförmedlingen, 2010a).

4 TIDIGARE FORSKNING

En stor del av den tidigare forskning som berör unga vuxnas identitetsskapande i övergångsperioden mellan skola och arbete, fokuserar på arbetslöshet och dess negativa konsekvenser såsom psykisk ohälsa (ex Hammarström, 1994/1996; Hammer, 1993/1999; Ferguson et al, 2001), social exkludering (ex Kieselbach, 2003) och ökad risk för missbruk, kriminalitet eller långvarig arbetslöshet (ex Angelin, 2009; Mossakowski, 2008). Det finns också en hel del forskning med fokus på just övergången mellan ungdomstid och vuxentid och de förändringar och risker denna period ofta kantas av (ex Cebulla, 2009; Furlong/Carmel, 1997). I svensk forskning och i studier översatta till svenska finns inget bra ord eller begrepp som beskriver perioden mellan skola och arbetsliv. Vi kommer i denna studie använda begreppet övergång eller det engelska ordet transition.

Forskning som enbart handlar om unga vuxnas identitetsskapande i övergången mellan skola och arbetsliv har varit svår att finna. En slutsats vi drar av detta är att yrkeslivet har en stor inverkan utifrån samhällets förväntningar på vad som hör livet till efter det att man slutat grundskolan eller eventuellt gymnasiet. De studier som tar upp identitetsskapandet hos den målgrupp vi ämnar undersöka kopplar ofta ihop detta med arbetets inverkan på formandet av en identitet (ex. Stokes/Wyn, 2007; Amundson, 1994; Danielsen et al, 2000; Jahoda, 1982). Vissa studier har även ett samhällligt perspektiv och fokuserar på ekonomiskt bistånd och arbetslöshetsersättnings inverkan på individens benägenhet att söka arbete, bryta arbetslöshet samt kopplar detta till upplevelse av välbefinnande (ex Hammer, 1999/ 2003). Få rapporterar om eventuella positiva aspekter av icke-arbete kopplat till identitetsskapande. Detta förekommer dock, om än försiktigt (ex. Ezzy, 2001; Stehlik, 2010).

Vårt fokus är på hur ungdomar utanför arbetsmarknaden, i övergångsperioden mellan skola och arbetsliv, skapar och formar sin identitet. Vårt primära fokus är alltså inte redan definierade arbetslösa ungdomar. Därför har vi i första hand riktat in oss på forskning och litteratur som berör vårt syfte och frågeställning så nära som möjligt. Ofta flyter områdena in i varandra vilket torde vara en självklarhet då de många gånger är beroende av varandra.

Ungdomsforskningen är ett brett område som berör många aspekter på flera nivåer. För en så tydlig forskningsöversikt som möjligt har vi valt att sortera in relevanta studier under fyra olika teman. Efter forskningsöversikten kommer en diskussion följt av en kort presentation av hur vi ämnar positionera oss i vår ”lucka” på forskningsfältet. De teman vi uppmärksammat är *identitetsskapande och övergångar (transitions), psykisk ohälsa och arbetslöshet, marginalisering/social exkludering och risk* samt att vara arbetslös.

4.1 Identitetsskapande och övergångar (transitions)

Gillberg skriver i sin avhandling från 2010 om unga vuxnas (21-29 år) föreställningar om arbete och självförverkligande samt vilken roll individens strukturella villkor spelar för dessa föreställningar och hur man agerar utifrån dessa. Gillberg skriver att individualiseringen är en effekt av kontextens förändrade villkor och dessa villkor tvingar individen att förhålla sig reflexivt till sig själv och sin omvärld. Varje individs förmåga till reflexivitet påverkas av dennes resurser. Gillberg beskriver utifrån sitt empiriska material tre reflexiva förhållningssätt bland de unga vuxna. Det ambivalenta, det autonoma och motstånd. Det ambivalenta förhållningssättet handlar om en medvetenhet om förändrade villkor och osäkerheten kring bristande resurser, hur man bör agera och vad man faktiskt gör. Det autonoma förhållningssättet handlar om att dra fördel av de möjligheter som det mer individualiserade samhället innebär genom strävan efter avancemang och framgång men med risk för

prestationsångest och utmattning. Motståndet handlar om protester mot de krav som ställs på den enskilde. Protester som kan böttna i bristande överensstämmelse med det samhället har att erbjuda och ens egna tankar om ett bra liv. Detta motstånd kan resultera i ett upprättande av alternativa livsstilar (Gillberg, 2010).

Persson Thunqvist (2006) skriver om ungdomar i ”skarven” mellan skola och arbetsliv. Han menar att det inom ungdomsprojekt för arbetslösa ungdomar sker en socialisering där projektets utbildningar, jobbsökarkurser och personlig utveckling, handlar om att hjälpa de unga (20-24 år) att skapa nya identiteter, förmågor och värderingar vilket syftar till att göra det lättare för dem att passa in i arbetslivet. Genom utbildningarna förväntas man erövra identiteten *arbetsökande* jämfört med identiteten som arbetslös. Genom utbildningarna lär man sig bli en god arbetsökande, som presenterar sig på ett kortfattat men positivt sätt. Denna utbildning har ingen specifik inriktning baserad på individens egna intressen utan är generell i en karaktär. Man blir en kompetent arbetsökande (Persson Thunqvist, 2006).

I Stojanovics avhandling från 2001, görs en jämförelse av unga arbetslösas livssituation i Danmark och i Sverige. Stojanovic är noga med att beskriva de arbetslösa unga vuxna, 20-29 år, som en heterogen grupp som på olika sätt förhåller sig till och påverkas av sin situation utanför arbetsmarknaden. Till detta sätter hon även in de arbetslösa ungdomarna i ett senmodernt perspektiv där man alltmer talar om identitetsskapandet som lösgjort istället för fixerat och där det i högre grad handlar om subjektivitet där de unga skapar sin identitet utifrån självperception, upplevda handlingsmöjligheter och kunskap. Dagens samhälle är avtraditioniserat, mer individualiserat med högre krav på flexibilitet och reflexivitet. Man kan som ung inte vara fast i en identitet utan måste kunna behärska flera. Anställningsformerna ser annorlunda ut, fler korta perioder och inte lika många raka yrkeskarriärer erbjuds. Det är inte lika vanligt att överta sina föräldrars yrkesidentitet eller gå vidare i deras fotspår eller genom dem få handfast vägledning. Samhällets förändrade villkor gällande kopplat till valet av arbete och utbildning och den osäkerhet och risk detta medför, lyfts även av Cebulla (2009). Att vara ung vuxen beskriver han som varande i en period synonym med snabba förändringar och ökad utsatthet för risker. Under denna period ska den unge, i högre grad ensam utan stöd från tidigare generationers erfarenheter av liknande situationer, göra en mängd val inför framtiden. Detta menar Cebulla är problematiskt då ett snabbt förändringstempo i samhället gör att många unga upplever det som svårt att upprätta långsiktiga planer för en framtid kantad av stor ovisshet. Vidare skriver han att för ett växande antal unga vuxna sker vägvalet på ren chans, ”trial and error”, vilket kräver en benägenhet att våga ta risken att kasta sig in i det okända. Samtidigt, fortsätter han, väljer en annan växande grupp unga vuxna att hantera svårigheten att välja rätt genom att inte välja alls och bara leva i nuet utan att tänka på eller planera för en framtid (Cebulla, 2009, s.53). Både Cebulla (2009) och Bynner (2005) menar även att övergångsperioden mellan ungdom och vuxenliv inte bara tänjts ut i mening att individer är unga vuxna en längre period idag än tidigare, utan även att yngre ungdomar allt tidigare börjar med aktiviteter och ställs inför situationer och val som tidigare i högre grad enbart hörde vuxenlivet till.

Danielsen et al (2000) skriver i en studie gjord bland norska ungdomar, 18-24 år, om hur identitet skapas inom olika sociala kontexter. Vilka faktorer som påverkar och hur förhållningssättet till yrkesliv och yrkesidentitet påverkar skapandet av den egna identiteten. Studien bygger på en jämförelse mellan tre grupper, studerande på eftergymnasial nivå, ungdomar i arbetslivet och arbetslösa ungdomar. Resultatet av studien visar att för samtliga grupper spelade arbete en stor roll för identitetsskapandet. Oavsett om man var student, arbetade eller var arbetslös. För studenterna spelade förväntningarna inför ett kommande

yrkesliv stor roll i hur de utformade sina identiteter. Det lyfts även fram att studenterna, utifrån att de möter ett brett spektra av individer, tenderade att i stor utsträckning experimentera och omförhandla sina identiteter under studietiden. Bland ungdomar med arbete var det själva möjligheten att ha ett arbete som stod i fokus och huruvida de trivdes med detta var sekundärt. Det framkom även att de ansåg sig ha små utsikter att göra nya karriärsval och att de trots en önskan om att byta yrke inte var beredda att göra de uppoffringar detta krävde. De ansåg inte att de definierade sin identitet utifrån sina yrken och yrkesidentiteten var sekundär, det som spelade störst roll för denna grupp var lönen eller den egna familjen. De hade en mer restriktiv hållning till tillvaron och experimenterade inte med sina identiteter i någon vidare bemärkelse. De arbetslösa ungdomarna hade även de en något restriktiv hållning till tillvaron. De tillbringade mycket tid i hemmet och interaktionen med andra var begränsad. Influenser de fick utifrån kom oftast från vänner, som ofta befann sig i samma situation. Flera av de arbetslösa ungdomarna uppgav en känsla av identitetslöshet. Det primära i livet var att få arbete. De arbetslösas inställning till sin position utanför arbetslivet var dock för de flesta att de skulle kunna studera eller få ett arbete om de var beredda på att ta vilket arbete som helst, vilket de generellt inte var. De var generellt inte heller oroade över att deras position utanför arbetsmarknaden skulle komma att bli permanent (Danielsen, et al. 2000).

Settersten och Ray (2010) skriver om hur samhällsutvecklingen påverkar övergången till vuxenlivet för unga med utgångspunkt i USA, men med paralleller till större delen av Europa. Man beskriver den traditionella övergången till vuxenvärlden som bestående av fem steg; *flytta hemifrån, utbilda sig, börja arbeta, gifta sig och skaffa barn*. Övergången stämmer inte längre överens med hur det idag ser ut, där processen till självständighet är mer utdragen. Detta överensstämmer med Molgats studie från 2002. Molgat menar att övergången mellan ungdom och vuxenliv förändrats samt att gränsen mellan ungdom och vuxen blivit alltmer otydlig. Settersten och Ray (2010) skriver att 95 % av amerikaner från 18 år och uppåt menar att de viktigaste faktorerna för att uppfattas som vuxen innebär slutförda studier, eget hushåll samt en heltidsanställning. Att gifta sig och att skaffa barn betraktas i högre grad som livsval och inte som nödvändiga steg i vuxenblivandet. Settersten och Rays studie uppvisar även en tydlig skillnad mellan sociala klasser och definitioner av vuxenblivandet. Personer från familjer med sämre ekonomiska förutsättningar har tidigare krav på när man skall ha lämnat föräldrahemmet, ha ett oberoende eget hushåll och heltidsarbete. Likaså var tankarna kring giftermål och barn tidigare lagda i denna grupp än bland unga vuxna från bättre bemedlade samhällsklasser. En slutsats som Settersten och Ray drar är att övergången till vuxenlivet förlängts och detta medför konsekvenser som ställer nya krav på såväl de unga som dess familjer och samhället. Ett av dessa är ett större krav på högre utbildning, vilket i sig medför en risk för misslyckande. Kravet på självständighet och egen försörjning genom arbete förutsätter i högre grad idag att man har en högre utbildning för att de ekonomiska förutsättningar som krävs. Den utdragna övergångsperioden till vuxenliv ställer högre krav på familjens möjlighet att kunna försörja sina unga vuxna. För de unga vuxna som inte väljer fortsatta studier är benägenheten att bilda familj och gifta sig tidigt större. Men de löper också högre risk för skilsmässa, arbetslöshet och kriminalitet (Settersten/Ray, 2010).

Även Walther et al. (2005) ifrågasätter den tidigare linjära beskrivningen av övergången mellan skola och arbetsliv, från beroende ungdom till självständig ung vuxen. Utbildning som tidigare garanterat arbete kan idag ibland vara förenat med risk när man sen kommer ut på en ombytlig arbetsmarknad. Walther et al talar istället om *yoyo-transitions* där det senmoderna samhällets arenor erbjuder en mängd alternativ med krav på självständighet och individualitet samtidigt som att förutsättningarna för att uppnå självständighet är i otakt. Samtidigt som man

ska visa sig självständig på en arena, exempelvis i en arbetsansökan, kanske man fortfarande, helt eller periodvis, är beroende av att bo hemma och bli försörjd av sina föräldrar. Molgat (2002) beskriver detta som ett slags bumerangfenomen där unga idag allt oftare i perioder återvänder hem för att bo med sina föräldrar. Att flytta hemifrån idag ses mer som en process än en definitiv engångsföreteelse. Institutioner såsom utbildningsväsende och arbetsförmedlingar har enligt Walther (2005) inte lyckats följa med i förändringen av övergångar mellan skola och arbete, ungdomsliv och vuxenliv. Denna nya form av övergång är betydligt mer komplex än den traditionella linjära och flera faktorer såsom den enskildes privata livsstil, familjeförhållande, sexuella identitet med mera är med och påverkar utformandet. Med minskade möjligheter för stöd hemifrån och med ett allt mer villkorat stöd från samhället i en period då behovet av stöd är extra stort, är risken stor att unga vuxnas strävan mot självständighet försvåras. Utifrån detta menar Walther et al att betydelsen av informella sociala nätverk kommit att bli allt större. Det informella nätverket kan innebära resurser i form av värdefulla kontakter, stöd, gemenskap och tillhörighet samt erbjuda en form av ontologisk trygghet (Walther et al, 2005). Ontologisk trygghet innebär enligt Giddens (1998) en känsla av att det i händelserna runt omkring en finns någon form av kontinuitet och ordning. Enligt Walther et al är denna känsla av ontologisk trygghet än mer viktig för ungas identitetsskapande i ett samhälle som kontinuerligt förändras. Genom ett informellt nätverk kan individen garanteras ett återkommande och för identitetsskapandet betydelsefullt socialt erkännande. Dock ligger det på individens egna ansvar att skapa och bibehålla dessa nätverk och innebär att individen besitter de sociala resurser som krävs. Walther et al (2005) visar i sin studie att tillgången, heterogeniteten och kvaliteten på det informella nätverket är av stor betydelse i övergången ut i arbetslivet. Ungdomar med goda kontakter och upplevelser av gott stöd har många gånger lyckats med arbete eller eget företagande just utifrån stöd och hjälp av kontakter inom sitt nätverk. Genom det sociala nätverket öppnas dörrar. Vissa unga har redan från föräldrar och familjens kontakter en bra grund i sitt kontaktnät emedan andra får bygga upp sitt kontaktnät helt från början. Detta innebär att trots en ökad individualisering och strävan mot självständighet är unga fortfarande i allra högsta grad beroende av stöd i övergången ut i arbetslivet.

Stehlik lyfter fram uppehållet mellan skola och fortsatta studier som en möjlighet till självutveckling. En chans att erhålla mjuk kunskap och sociala färdigheter för att bli mer attraktiv på arbetsmarknaden. Dock lyfter han att mycket talar emot denna typ av uppehåll, trots att den beskrivs som en global trend, då en lucka i en persons CV ofta kan betraktas med viss skepsis. I Australien präglas unga av uttrycket *learning or earning* vilket påminner om den svenska arbetslinjens innebörd där man strävar efter aktivering åt alla. Antingen via studier, arbete eller praktik.

4.2 Psykisk ohälsa och arbetslöshet

Mycket forskning visar ett samband, ofta starkt, mellan arbetslöshet och psykisk ohälsa. Inte sällan uttryckt som depression, dåligt självförtroende eller hopplöshetskänslor inför framtiden. Många är de forskare som lyfter frågan, utan att alltid ge något svar, huruvida arbetslöshet påverkar det psykiska välbefinnande negativt eller om det är psykisk ohälsa som ligger till grund för arbetslöshet (Hammarström, 1994/1996; Hammer, 1993). Angelin (2009) har i sin avhandling visat att upplevelsen av hälsa och livskvalitet är betydligt lägre bland marginaliserade unga vuxna än unga vuxna som tagit sig in på arbetsmarknaden. Trots detta hade de flesta marginaliserade unga vuxna en positiv syn på framtiden. Det finns flera studier som styrker Angelins resultat om sämre hälsa och upplevelse av psykiskt välbefinnande hos personer utan arbete. Fergusson et al (2001) visar ett samband mellan arbetslöshet och ökad

risk för självmordstankar, kriminalitet och droganvändning samt tidig graviditet bland unga kvinnor. Även i denna studie, gjord bland Nya Zeeländska unga vuxna, ställs frågan huruvida arbetslösheten skapar problemen eller om problemen fanns redan innan. Rantakeisu (2002) nämner också denna frågeställning i sin avhandling och påpekar även att många teorier som har för avsikt att förklara problem orsakade av arbetslöshet just har sin utgångspunkt i att arbetslöshet orsakar ohälsa och inte tvärtom. Som exempel kan Jahodas deprivationsteori nämnas (Jahoda, 1982). Teorin lyfter funktioner arbetet fyller för arbetstagaren och som går förlorade vid arbetslöshet och därmed påverkar den mentala hälsan negativt. Exempel på funktioner som riskerar gå förlorade är struktur, sociala kontakter och delaktighet. Vikten av sociala kontakter lyfts av Seligman och Diener (2000) som menar utifrån en jämförande studie mellan lyckliga och olyckliga individer, att de självskattade lyckliga individerna i allt högre utsträckning hade ett större socialt umgänge som de trivdes med, de var mer utåtriktade, mindre neurotiska och rapporterade om fler positiva händelser i det dagliga livet. Seligman och Diener vill därigenom visa att goda sociala relationer är av stor vikt för det subjektiva välbefinnandet (ofta definierat som mått på lycka). Vidare kopplat till de studier som visar att situationen som arbetslös ofta medför känslor av hopplöshet och försämrat självförtroende är forskning inom den positiva psykologin som visar att individer som i självskattning mäter högt gällande optimism tenderar att generellt ha ett bättre humör, en bättre uthållighet, vara mer framgångsrika och upplever sig ha en bättre fysisk hälsa jämfört med de som mäter lägre (Seligman/Csikszentmihalyi, 2000).

4.3 Marginalisering/Social exkludering och risk

Angelin skriver i sin avhandling från 2009 om långtidsarbetslösa ungdomar, att ungdomar som vid åldern 19-21 upplever marginalisering löper 6-7 gånger högre risk att även senare vid åldern 27-29 kvarvara i samma position. Avhandlingen visar att klass och etnisk bakgrund påverkar risken att hamna i långtidsarbetslöshet. Nordström Skans (2004) menar även han att arbetslöshet direkt efter avslutat gymnasium ökar risken för fortsatt långtidsarbetslöshet även tio år senare. Däremot har han i sin studie inte kunnat se någon större skillnad mellan män, kvinnor eller ungdomar med annan etnisk bakgrund, gällande risken för fortsatt arbetslöshet. I Angelins avhandling (2009) visade det sig att utbildningsnivån var betydligt lägre bland de marginaliserade unga vuxna jämfört med dem som etablerat sig på arbetsmarknaden. Detta stämmer delvis överens med resultatet från Valfördrådets rapport från 2006 (Åslund et al. 2006). Åslund et al lyfter fram att barn till högutbildade i högre grad läser vidare på högre utbildning än barn till föräldrar med lägre utbildning. I en rapport från Ungdomsstyrelsen, 2007, baserad på enkätundersökning av 6000 unga mellan 16-29 år, planerade 70 % för högre utbildning. 80 % av dem med föräldrar med arbete som högre tjänstemän planerade att läsa vidare jämfört med 50 % av dem med föräldrar av arbetarklass. Att barn till föräldrar med högre utbildning i högre grad själva läser vidare på universitet och högskola redovisas även i Settersten och Rays studie (2010). De påpekar en risk att samhällets krav på utbildning även leder till att personer som inte är rustade för högre utbildning känner sig manade att studera vidare. De löper en stor risk att inte kunna slutföra sina studier. Statistik bland amerikanska unga vuxna som läst vidare på college visar att bland dem med föräldrar med collegeutbildning slutför sex av tio sina studier inom fyra år. Bland dem med föräldrar utan collegeexamen är det enbart en av tio som slutför sin utbildning inom samma tidsperiod (Settersten/Ray, 2010).

En försämrad ekonomi eller fattigdom kan påverka risken för marginalisering. Angelin (2009) skriver att många av de unga vuxna hon intervjuat upplevde sin materiella standard som betydligt lägre jämfört med jämnårigas till följd av en sämre ekonomi. Den ansträngda

ekonomin försatte ofta den unge i en beroendeställning till familj och vänner då de ofta blev tvungna att låna pengar. Ekonomin påverkade även deras möjligheter att delta i social samvaro och rekreation. Ett annat förekommande tema var känslan av skuld och skam. Det som informanterna upplevde vara svårast med arbetslösheten var känslan av skam, bristande socialt erkännande och känslan av ovärdighet. Många talade om sig själva som tillhörande en underklass och att andra såg dem som arbetsskygga och lata. Känslan av skam och ovärdighet förekom även i mötet med socialtjänsten (Angelin, 2009). Känslor av skuld och skam var ett resultat som även redovisas i Stojanovics avhandling från 2001. I studien jämför hon danska och svenska arbetslösa unga vuxnas livssituation. Stojanovic (2001) beskriver de svenska unga vuxnas upplevelse av krav på egen försörjning som en källa till känslor av skuld och skam samt stigma. Hinder för att ta sig in på arbetsmarknaden handlade om exempelvis avsaknaden av körkort, brist på utbildning och svårigheter att fortsätta eller göra klart påbörjad utbildning samt stigmatisering. Stojanovic skriver även att dagens samhälle ställer allt högre krav på att man som unga ska våga ta fler risker och lyckas. Genom sina intervjuer har hon identifierat en syn på misslyckande som mer eller mindre tabubelagt vilket även det kan skapa känslor av skuld och skam.

Hammer (1993) beskriver arbetslösa unga män som dubbelt utsatta för risk då dessa i högre grad söker sig till subgrupper vars normer inte stämmer överens med generellt rådande normer i samhället. Grupper med kriminalitet och missbruk. Detta i sin tur har en tendens att påverka den mentala hälsan ytterligare i negativ riktning. Risken för missbruk behandlas i Mossakowskis longitudinella studie bland unga arbetslösa amerikaner (2008). Mossakowski redovisar här att det finns ett tydligt samband mellan tungt alkohol missbruk och lång ofrivillig arbetslöshet och fattigdom bland unga vuxna i åldern 27-25 år. Detta resultat är oberoende av kön, ålder, etnicitet.

Hammer (2003) sammanfattar forskning av europeiska forskare inom ungdomsforskning, arbetslöshet och social exkludering, och bygger på resultat insamlat från över 17000 ungdomar (18-24 år) registrerade som arbetslösa. Tio europeiska länder (Norden, Frankrike, Tyskland, Spanien, Skottland, Italien) finns representerade. I studien jämförs livssituation, hälsa, levnadsstandard och marginalisering. De huvudsakliga resultaten som redovisas är att få unga arbetslösa upplevde social exkludering. Vissa grupper var mer sårbara och marginaliserade inom ett eller flera områden utan att bedömas som socialt exkluderade. Unga, fattiga arbetslösa löpte större risk för marginalisering. Studien visade att för arbetslösa unga var situation mest svår för dem i Finland och Skottland trots att arbetslösheten i de sydeuropeiska länderna var högre. Den avgörande skillnaden man kom fram till handlade om olikheter i välfärdssystemen. I södra Europa bygger systemet i högre grad på att familjen tar stort ansvar vilket även innebär ett socialt stöd för den unge. Det påverkar den mentala hälsan positivt. I Finland och Skottland var det ekonomiska stödet ungefär lika stort (eller litet). Normen i Finland är att unga vuxna snabbt skall lämna föräldrahemmet för att söka självständighet. I Skottland kunde man se ett vanligt förekommande mönster av att unga arbetslösa ofta hade föräldrar som också var arbetslösa. Skottland och Finland rapporterade lägst nivå på psykiskt välbefinnande bland unga arbetslösa.

Andersson, 2006, gör även genom rädslan för misslyckanden en koppling till risk. Att som arbetssökande om och om igen bli nekad stärker känslan av att vara både utanför och sakna värde. Utifrån detta drar sig många för att söka arbete och riskerar då att bli betraktade som ovärdig arbetslös och med det bli tillskriven attribut såsom lat. Att inte våga söka arbete, ringa samtal eller gå på intervjuer av rädsla för att bli ratad leder i sin tur till en risk att drabbas av ekonomiska sanktioner i form av indraget ekonomiskt bistånd eller sociala sanktioner i form

av att bli betraktad som ovärdig. Andersson (2006) beskriver detta som en risk för en nedåtgående spiral där självkänslan står på spel. Nya misslyckande bekräftar den egna känslan av att vara värdelös i samhällets ögon och risken är stor att denna känsla även inkorporeras hos individen själv.

4.4 Att vara arbetslös

Resultatet i Stojanovic jämförande avhandling från 2001 visar att det fanns skillnad mellan svenska och danska ungdomars sätt att hantera sin arbetslöshet, men också skillnad i hur invandrarungdomar i dessa länder hanterar arbetslösheten. De svenska ungdomarna hade en högre arbetsmotivation och en syn på arbetet som en självklar nödvändighet. De danska ungdomarna hade en lägre arbetsmotivation än de svenska men å andra sidan en högre självförverkligande syn på arbetet. Stojanovic förklarar olikheterna med att ungdomar i Sverige har med sin starka arbetsmarknadspolitik haft ett flertal aktiva åtgärder för att hålla arbetslösa sysselsatta samt att både föräldrar och samhälle utövat ett ideologiskt tryck på dem om att alla skall arbeta. Bland de danska ungdomarna hade många vuxit upp med arbetslösheten där föräldrar varit helt eller periodvis arbetslösa. Utöver detta har Danmark inte haft samma arbetsideologi och därigenom signalerat att arbete inte är det viktigaste. De danska ungdomarnas krav på arbetet skilde sig även åt från de svenskas då de i högre grad, tillsammans med välutbildade svenskar, krävde att arbetet skulle vara självförverkligande och meningsfullt. De svenska ungdomarnas upplevelse av krav på att ha en försörjning kan ge upphov till känslor av skuld och skam samt stigma. Svenska ungdomar med invandrarbakgrund lutade mer åt en självförverkligande syn på arbete, likt de danska ungdomarna. Föräldrarnas syn nämns som en påverkansfaktor då de ofta gett uttryck för att deras barn skall lyckas bättre än dem. Dock upplevde de svenska ungdomarna med invandrarbakgrund diskriminering på arbetsmarknaden samt en dubbel stigmatisering i form av att vara både invandrare och arbetslös. Namnet uppgavs ofta som ett hinder och många hade som små fått andra namn eller själva tillfälligt bytt namn för att få komma på intervju. Fyra handlingslinjer för dessa ungdomar nämns av Stojanovic; att bli egen företagare, arbeta inom den etniska marknaden med enbart invandrare, arbeta svart eller bli kriminell och på så vis få en tillhörighet.

Enligt Hammer (2001) visade Danmark upp bra resultat gällande mental hälsa, individuellt hanterande av situationen som arbetslös och välbefinnande. Detta förklaras av generösa förmåner och bidrag som underlättar frigörelse och självständighet. Trots ett generöst bidragssystem uppvisade Danmark högst siffra gällande återgång eller inträde på arbetsmarknaden samt integrering i yrkeslivet. I länder såsom Italien och Spanien skedde inträdet i arbetslivet smidigare än för unga i Finland och Skottland. Dock innebar arbetena för dessa unga ofta temporära och informella anställningar. Vidare lyfter man i studien fram att den modell man använt sig av i de skandinaviska länderna, som innebär en garanti om sysselsättning till alla under 20, påverkat samhälls- och yrkeslivsintegrering samt välbefinnande positivt. Detta bland annat för att man dragit slutsatser om att desto tidigare man bryter arbetslösheten desto enklare blir det att integreras i yrkeslivet. Åslund et al (2006) anser att en orsak till att unga vuxna svenskar, med högutbildade föräldrar, senare kommer ut i arbetslivet trots då de kanske inte läser vidare är att de har andra alternativ efter sin utbildning. Andra möjligheter att göra annat fram tills ett attraktivt arbete dyker upp. Ett annat resultat man påvisar är att barn till högutbildade i högre grad läser vidare trots att de inte alltid har bättre studieresultat än andra unga. En trolig orsak är att detta dels beror på att man inom familjen har en tradition att studera vidare och dels att man har vetskapen om att det inte krävs någon större begåvning utöver det vanliga att läsa på högskola eller universitet. I detta tror sig

Åslund et al (2006) även se en anledning till att en grupp unga vuxna med högskoleutbildning och högutbildade föräldrar ändå har svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden.

Andersson (2006) skriver att social kategorisering har stor inverkan på hur man som arbetslös hanterar och upplever sin situation som just arbetslös. Den diskursiva regleringen av kategorin arbetslös innebär en form av rollbeskrivning över hur man bör agera, vara och känna som arbetslös. Hanterar man sin arbetslöshet utifrån den diskursiva regleringen av arbetslöshet som negativt blir man bemött med medlidande i högre utsträckning än om man skulle hitta, och visa på, positiva effekter av sin arbetslöshet. Andersson (2006) har studerat känslan av arbetslöshet och kopplat den till social kategorisering, identifikation och stigmatisering. Känslor som rör arbetslöshet handlar om utanförskap och brist på frihet. Ekonomiska begränsningar gör att man inte fullt ut kan delta på de sociala arenorna och att alltid stå till arbetsmarknadens förfogande skapar en känsla av att man inte äger sin egen tid. Man törs inte planera framåt. Kopplat till hur man bör känna och må som arbetslös är det även svårt att hantera arbetslösheten som något positivt även om det finns de som ser arbetslösheten som en befrielse från ett arbete de vantrivs med eller som en möjlighet att få uppleva något nytt. I Anderssons studie (2006) vittnar flera om att de känner sig värdelösa och ej som några fullvärdiga samhällsmedborgare. Det finns enligt Andersson en stark koppling mellan medborgarskap, normalitet och lönearbete.

4.5 Diskussion tidigare forskning

Tyngdpunkten av den tidigare forskning vi funnit mest relevant för just vår studie har varit svensk eller nordisk. En orsak är att den svenska synen på arbete har en stor påverkan på identitetsskapandet och därmed mer relevant för vår studie. Oavsett om man identifierar sig som arbetslös eller inte. Stojanovic (2001) förklarar skillnaden mellan svenska och danska arbetslösa unga med att ungdomar i Sverige har med sin starka arbetsmarknadspolitik haft ett flertal aktiva åtgärder för att hålla arbetslösa sysselsatta, samt att både föräldrar och samhälle utövat ett ideologiskt tryck på dem om att alla skall arbeta. De danska ungdomarna, och flertalet av de svenska ungdomarna med invandrarbakgrund, betonar vikten av att i första hand ha ett arbete som bidrar till självförverkligande. Denna studie är dock snart tio år gammal. Gillbergs avhandling från 2010 tar upp svenska ungdomars tankar om vad som är ett bra arbete och hur man i den kontext man lever i utformar en strategi gentemot drömmen om detta bra arbete. Gillbergs tre exempel på reflexiva förhållningssätt kan jämföras med Socialstyrelsens tankar om individualiseringens för och nackdelar. Den å ena sidan stora individuella valfrihet som möjliggör för unga vuxna att själva finna och kanske till och med skapa sin egen väg kan även upplevas som enormt pressande eller förvillande. Lyckas man påverka det hälsan positivt, om än med risk för prestationsångest eller utmattning. Lyckas man inte, föreligger risk för ökad oro, ångest och marginalisering.

Synen på arbete har förändrats från att i första hand handla om att kunna försörja sig själv till att arbetet skall gå mer i linje med det man är intresserad av att arbeta med likt de danska unga vuxna i Stojanovic avhandling från 2001. Enligt Rantakeisuus avhandling från 2002 är det fortfarande unga vuxna utan arbete idag som känner att den norm i vårt svenska samhälle, som säger att alla skall arbeta, kan upplevas som nedvärderande och stigmatiserande. Övrig relevant forskning och litteratur är övervägande västeuropeisk, australiensisk eller nordamerikansk. Studier från exempelvis Asien eller Afrika uppvisar ofta ett annat förhållningssätt till begrepp som exempelvis individualisering och risk vilket i sin tur påverkar individens identitetsskapande (Brehm et al. 2002). Johansson (2009) skriver att den självbiografiska genren, här livsberättelser om det egna identitetsskapandet, bör ses som

kulturspecifik för västerländska samhällen. Ett exempel på olika kulturers syn på individualisering är talesätten *"the squeaky wheel gets the grease"* (USA) jämfört med *"the nail that stands out gets pounded down"* (Japan) (Brehm et al. 2002, sid. 65).

4.6 Vår position på forskningsfältet

I sökandet efter tidigare forskning har vi funnit det svårt att hitta studier eller artiklar som haft för avsikt att undersöka unga vuxnas identitetsskapande i mellanrummet mellan skola och arbete fritt från arbetslivets påverkan. Arbetslöshet har nästan alltid på ett eller annat sätt varit en viktig del av syftet. Forskning som berör identitetsskapande bland ungdomar i skolåldern, upp till 18 år, finns det däremot relativt gott om. Efter avslutad skolgång tar arbetslöshetsforskningen snabbt över. Det tycks vara så att det i vårt samhälle inte riktigt finns utrymme för en period mellan skola och arbete, ett område som trots allt existerar. Vi ämnar med vår uppsats att undersöka hur unga vuxna talar om sitt identitetsskapandet i just detta mellanrum mellan skola och arbetsliv och hur detta kan analyseras och förstås utifrån rådande samhälleliga diskurser. Vi kommer att utgå från ett narrativt och socialkonstruktionistiskt förhållningssätt där det konstruktionistiska bland annat innebär att se hur varandet i detta mellanrum blivit konstruerat som ett problem och vilken betydelse detta kan ha på den enskildes identitetsskapande. Därtill kommer vi även att ha ett fokus på en period i livet som enligt viss tidigare forskning genomgått stora förändringar samt är i behov av att ses ur nya perspektiv.

5 TEORETISK REFERENSRAM

Inför valet av teori och begrepp har vi förhållit oss relativt öppna och delvis låtit empirin styra. Naturligtvis hade vi en hel del tankar och funderingar med oss in i arbetet och en del av dessa har vi behållit medans andra har förkastats. Valet att använda narrativ metod och teori innebar även att vi haft ett narrativt förhållningssätt till det insamlade materialet. Detta finner vi inte vara någon begränsning då narrativ teori är en mycket kreativ teori som inbegriper flera teorier kopplade till exempelvis diskurs och socialkonstruktionism. Allteftersom har behov identifierats som förklarar det material vi haft framför oss. Utifrån detta har vi valt teorier och begrepp som vi funnit relevanta, exempelvis individualisering och risk. Då uppsatsen bygger på en narrativ metod och teorier förklaras detta först följt av dess koppling till begreppet identitet. Därefter följer en kortare genomgång av socialkonstruktionism och diskurs följt av två exempel på i vår studie förekommande diskurser, Goffmans dramaturgiska perspektiv, stigma och avvikande samt begreppen individualisering och risk.

5.1 Narrativ teori

Denna studies teoretiska ramverk utgår från narrativ teori. Enligt Johansson (2009) kan man inte tala om en enda narrativ teori då narrativ ofta inbegriper flera teoretiska traditioner som på olika sätt är kopplade till berättande och/eller kritiska teorier. Därför bör man se forskning som bygger på berättelser som ett vidare forskningsfält utformat utifrån flera olika perspektiv och traditioner. Exempel på traditioner som Johansson lyfter fram är feministisk analys, hermeneutik, samtalsanalys, psykoanalytisk teori, diskursanalys och dekonstruktion. Narrativ teori kan med andra ord ses som en blandning av olika teorier om berättelser och hur den är utformad kan variera utifrån valet av forskningsområde (Johansson, 2009). Vi har i vår studie använt oss av narrativ teori och metod kopplat till ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och Goffmans dramaturgiska perspektiv. Vi har även kopplat den narrativa teorin till begrepp såsom identitet, diskurs, stigma och avvikelse.

5.1.1 Narrativa studier

Narrativa studier är ett tvärdisciplinärt forskningsfält som de senaste årtiondena fått en allt mer erkänd plats i vetenskapliga sammanhang inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningstraditionerna. Språket har varit en central del för kunskapsgenerering inom flera forskningsområden men har tidigare varit kopplat till stark misstro. Från mitten av 1800-talet fram till 1930-talet var denna misstro kopplad till positivism och logisk empirism. Tanken då var att språket representerade en verklighet som låg bakom språkets möjligheter och som därför inte kunde beskrivas eller återges korrekt. Utifrån denna misstro förhöll man sig kritisk till informanternas eller patienternas utsagor och man försökte kontrollera och jämföra uppgifter för att få en så korrekt bild av den sanna verkligheten som möjligt. Runt 1950 och 60-talet började en självreflektiv hållning till språket att växa fram. Detta har kommit att kallas för *den språkliga vändningen* (Börjesson, 2003). Brockmeier och Carbaugh (2001) beskriver denna vändning som ett klassiskt paradigmskifte där man från en positivistisk syn på kunskapsgenerering, inom human- och samhällsvetenskaperna, intog en alltmer humanistisk och hermeneutisk syn med en mer självreflektiv hållning. Från att se verkligheten som något som låg bakom människans språkliga förmåga att återge korrekt, började man se språkets uppbyggnad och användande som konstruerat av de normer och konventioner som finns i det samhälle man lever i. Vändningen var med andra ord inte enbart epistemologisk utan även påverkad av kultur och samhälle. Wittgenstein talade om hur samhällsnormer påverkade språkets uppbyggnad och användande för språkspel. Dessa språkspel gällde även forskares språk och tal vilket är en av grunderna i den självreflektiva hållningen. Detta

betyder att en forskares språk inte är mer sant än språket hos studieobjektet. Dock kan olika språkspel ur en maktaspekt ha mer eller mindre tyngd (Hydén, 1997a). Den mer självreflektiva hållningen till språket innebar att man inte längre ansåg att den sociala verkligheten låg utanför språket utan snarare var en oskiljaktig och beroende del av den (Hydén, 1997a).

Kopplingen mellan hermeneutik och narrativa studier är tydlig då det centrala i all narrativ forskning är en tolkande karaktär (Lilja, 2008). I praktiskt arbete har berättandet fått en allt större betydelse då insikt i klientens eller patientens föreställningsvärld erbjuder en större möjlighet till förståelse och gott bemötande (Johansson, 2009; d'Elia, 2007). Genom en mer positiv och öppen hållning till berättelser ges man större möjligheter att förstå världen utifrån den andres perspektiv (Hydén, 1997a).

5.1.2 Allmänt om narrativ och berättande

Berättelser kan existera både i skriftlig eller muntlig form, eller som tecken/bilder. Det vetenskapliga området narrativ eller berättande är, som tidigare nämnts, fortfarande nytt. Trots att människor fört vidare information genom berättelser så långt tillbaka i tiden man kan spåra. Begreppen narrativ och berättande/berättelse används ofta synonymt (ex. Johansson, 2009; Morgan, 2007; Lilja, 2008). Den form av narrativ eller berättelser som förekommer i denna studie är i första hand muntliga.

Några centrala drag för vad som generellt skall ingå i det som kallas berättelse är förekomsten av en eller flera händelser inom ett visst sammanhang. Händelserna sker av en orsak (mening) som direkt eller indirekt upplevs av någon som kan föra berättelsen vidare (Hydén, 1997a). Man skulle också kunna sammanfatta berättelsers struktur med begreppen temporal, deskriptiv och värderande. Vid en viss tid eller över en vis tidsperiod är det något som sker. Händelsen värderas och en berättelse skapas (Adelswärd, 1997). Att lyssna på berättelser ger inte bara information om vad som har hänt. Det ger också en möjlighet för den som lyssnar att tolka hur den som berättar själv har tolkat och förstått det inträffade samt vilken mening och betydelse det inträffade tillskrivs (Riessman, 1993).

5.1.3 Narrativ och identitet

Genom narrativ teori och metod söker vi förståelse för hur de unga vuxna vi träffat konstruerar sin identitet. Genom samtalet skapas och befästs roller (Hydén, 1997a). Crafoord skriver att "människan är sin berättelse", en berättelse som genom insamlandet av nytt material hela tiden växer, förändras och utvecklas (Crafoord, 1994). Med utgångspunkt i att varje människa är expert på sitt eget liv är berättelser om egna upplevelser och tankar den främsta källan då man söker svar på hur människor skapar sina identiteter (Richardson, 1990). Berättelserna konstrueras genom tolkning av händelser i det egna livet, händelser som genom tolkning söker mening och begriplighet. Dessa händelser byggs på av nya erfarenheter och på så vis växer nya berättelser och tolkningar fram. Varje människa är full av berättelser om aspekter och erfarenheter av livet, och tolkningen av dessa berättelser påverkas av vilka sammanhang vi ser mellan dessa erfarenheter. Ricoeur (1991) beskriver skapandet av berättelser som en gemensam akt mellan berättare och lyssnare. Utifrån berättandet tolkar och skapar vi kontinuerligt vår identitet.

Hydén (1997b) skriver om berättelsens roll i psykoterapins värld och menar att varje livshistoria består av både narrativa sanningar och historiska sanningar. De historiska

sanningarna handlar exempelvis om årtal, datum och platser. De narrativa sanningarna handlar om individens egna tolkningar av händelser och upplevelser kopplade till dessa platser eller tidpunkter. Narrativa sanningar är med andra ord subjektiva (Hydén, 1997b). Det betyder att två individer vid samma tidpunkt och plats och som bevitnar samma händelse, senare troligtvis återger berättelser med samma historiska sanning men med olika narrativa sanningar.

5.2 Identitet

Identiteten skapas i en konfliktyta, där drömmar ställs mot social realitet, möjligheter mot begränsningar och stabilitet mot förändring. När vi närmar oss denna punkt, ser vi hur sociala faktorer som tillhörighet (klass, kön, etnicitet) omvandlas till inre möjligheter eller hinder. (Johansson, 2007. S.54).

Att skriva om identitet och identitetsskapande är problematiskt. Det finns många förklaringar av vad som menas med identitet, hur den formas, om det är en medfödd oföränderlig del av individen eller om den förändras över tid. Stier (2003) förklarar identitetsbegreppets mångtydighet med att begreppet studeras inom många discipliner samt att man inom många områden använder flera begrepp som synonymt med identitet.

Identitet kan beskrivas innefatta en konstant kärna, jag är alltid jag men den jag är, vad jag gör, tycker, tänker och känner kan förändras och omskapas över tid. Den påverkas av den kontext man befinner sig i, samt av egna personliga intressen och mål. Utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv ser man hur social kategorisering påverkar eller formar sociala identiteter (Hydén, 2006). Social kategorisering innebär, enligt Mäkitalo (2006), att man som individer indelas i grupper eller kategorier. Kategorierna bär på sociala förväntningar gällande hur kategorins gruppmedlemmar agerar och är. Många sociala kategorier skapas utifrån möten med institutioner. Arbetsförmedlingen har kategorier av arbetslösa, socialtjänsten har "socialbidragstagare" och skolor och universitet har sina studenter. Dessa sociala kategorier skapade i mötet med en institution kan vara mer eller mindre frivilligt valda och därmed bära på negativ eller positiv laddning. Sociala kategorier kan vara internt eller externt definierade. Att själv välja eller känna tillhörighet till en grupp eller kategori innebär en intern kategorisering. Men om man definieras utifrån, exempelvis av en institution, är denna kategorisering extern. Den externa kategoriseringen behöver inte innebära att man själv känner delaktighet i den kategori man blivit definierad till (Mäkitalo, 2006). Man kan med andra ord erhålla försörjningsstöd utan att fullt ut definiera sig som en "socialbidragstagare". Särskilt inte om den stereotypa bilden av kategorin går tvärtemot den egna självbilden. Kategorier är diskursivt reglerade och färgade vilket innebär att det inte bara finns sociala föreställningar om kategorin utan även ett regelverk för hur man inom kategorin, exempelvis arbetslös, får säga, känna och agera. Kategorin arbetslös är diskursivt reglerad som något negativt och utifrån det är det "fel" att uppleva arbetslösheten som något befriande eller positivt (Andersson, 2006). Som tillhörande kategorin arbetslös bör man agera, känna, tänka och tala om det på ett sätt som går i linje med den rådande diskursen. Det i sin tur, påverkar även synen på sig själv. Identifierar man sig med kategorin, gör den till en intern kategorisering, och dess negativa innebörder innebär det en stigmatisering. Gör man motstånd mot diskursen blir man en avvikare inom den externt definierade kategorin. Stier (2009) skriver vidare att identiteter är meningsfulla först i relation till någon annan eller något annat och att denna definiering av identiteter sker genom språket.

Ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv ser man på identiteten eller självet som något som växer fram ur social interaktion och ges form med hjälp av språket. Självet beskrivs som mångfacetterat och vilken bild av oss själva vi visar upp är beroende av kontext, rådande diskurs och socialt samspel. Dock är bilden av oss själva mer sammanhängande över tid och kontext. Det kan förklaras med att vi genom minnet strukturerar händelser och upplevelser inom en meningsbärande ram. Genom språket kan vi därefter sätta ord på våra livshistorier (Burr, 2003). Identiteten är inget vi har, utan något som görs i den kontext vi verkar, i samspel med andra, och utifrån de kulturella diskurser som finns tillgängliga (Jenkins, 2008; Burr, 2003) Detta sätt att se på identitetsskapandet är nära kopplat till narrativ teori som beskrivits i kapitlet ovan (5.1).

Giddens (2003) skriver om traditionernas urvattning och dess påverkan på individens skapande av identitet. Där traditionen tappat fäste tvingas människor i allt högre grad ta ställning till nya situationer på ett öppet och reflekterande sätt. Å ena sidan innebär detta en ökad autonomi och frihet. Å andra sidan ställs högre krav på risktagande. Gamla traditioner gav tidigare struktur och rutiner till nutiden. Idag skapas nuet mer individuellt och på frihand. *Jagidentiteten är något som måste skapas och återskapas i en mer aktiv utsträckning än tidigare* (Giddens, 2003, s.57). Om de svenska samhällsförändringarnas påverkan på identitetsskapandet skriver Stier (2009) att det började med industrialiseringen, vilket innebar att självhushållningen allt mer började ge vika för konsumentssamhället. Detta följdes av urbaniseringen där agrarsamhällets kollektiv med tydliga roller allt mer byttes ut mot ett anonymare stadsliv. Familjens tradition och kultur blev en svagare påverkansfaktor i den identitetsskapande processen, och människor kom allt mer att söka alternativa identiteter utifrån klass, religion, yrke, kultur och politiska riktningar.

Giddens (1998) förklarar att nutidens alltmer populära sökande att gå i terapi eller rådgivning är ett sätt att söka hjälp i förnyandet av sin jagidentitet i en tid där traditioner holkats ur. Identitetsskapandet i det senmoderna samhället har kommersialiserats och beskrivs av Giddens som ett reflexivt projekt där delaktigheten och ansvaret för det egna identitetsprojektet ses som både självklart och viktigt. (Vi kommer skriva mer om detta under rubriken *Positiv psykologi och det positiva tänkandet*, kapitel 5.6). Likt Giddens kopplar Bauman identitetsskapandet till det nutida samhällets påverkan med globalisering och snabb förändringstakt (Bauman, 2001/2004). Skillnaden mellan social/grupp- och personlig identitet beskriver Giddens som det vi tillskrivs av andra utifrån vad vi är, exempelvis kvinna, klasskamrat, socionom eller lärare. Identiteten handlar då snarare om vad som skiljer just mig från andra inom samma grupp (Giddens, 1998; Johansson, 2009). Goffman (2008) talar om en tredelad identitet. *Den sociala* som vi tilldelas utifrån grupp eller kategori, *den personliga* som vi väljer att visa upp inför andra, och *den subjektiva* som är den egna känslan av vem jag är i förhållande till den kontext jag befinner mig i. Goffman menar, precis som Giddens och Bauman, att identiteten formas under hela livscykeln. Utifrån ett narrativt perspektiv omförhandlas våra identiteter kontinuerligt genom narrativa handlingar. Genom att berätta och lyssna till andras berättelser blir vår egen situation och vår egen förståelse av samhället begriplig. Förståelsen är inte fri från makt, utan skapas i en kontext formad av maktkonstellationer, samhälliga normer och värderingar (Robertson, 2005).

Vår definition av identitetsbegreppet överensstämmer med Stiers (2009) och Burrs (2003), som menar att identiteten, är något vi gör, som omskapas och förändras utifrån ett växelspel mellan människa och samhälle, om än den subjektiva upplevelsen av självet är sammanhängande. Denna syn på identitet återkommer i forskning och litteratur kopplat till det senmoderna samhället (Giddens,1991/2003; Bauman, 2002/2004).

5.3 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionism som teori är, som tidigare skrivits, ofta inbegripen inom det som kallas narrativ teori. Nedan följer en kortare redovisning av socialkonstruktionism där den som teori får stå för sig självt. Detta för att på ett tydligt sätt visa hur skapandet av identitet kan kopplas till den position våra informanter befinner sig inom. Redogörelsen av socialkonstruktionism kommer i stort utgå från hur Burr (2003) förklarat detta relativt nya perspektiv inom psykologin. Likt narrativ teori är socialkonstruktionism ett multidisciplinärt perspektiv influerat av filosofi, sociologi och språkvetenskap (Burr, 2003). Det finns inte *en* definition av socialkonstruktionism men enligt Burr innehar de olika förklaringarna likheter som de allra flesta utgår från i sin redogörelse av vad socialkonstruktionism är.

Ett socialkonstruktionistiskt förhållningssätt innebär att man har ett kritiskt förhållningssätt till vedertagna sanningar i vår omgivning samt hur dessa ”sanningar” påverkar vår kognition, tolkning och förståelse av vår värld och oss själva. Detta förhållningssätt innebär att den verklighet vi observerar är en verklighet skapad av människor och ingen objektiv sanning av världen i sig. Vår uppdelning i kategorier med följande värden är skapad av oss. Vedertagna sanningar och kategorier med dess tillskrivna värden är knutna till inom vilken kulturell och historisk kontext de uppstått inom och påverkar vår förståelse av fenomenet. Vad vi tolkar in i begrepp såsom man, kvinna, barn, arbetslöshet och fattigdom är således starkt kopplat till var i världen vi befinner oss och förändras över tid. Kunskapen om världen förmedlas människor emellan genom social interaktion. Språket är av extra stort intresse. Genom språket förs värderingar och normer vidare. Begrepp och företeelser definieras och värderas. Språket har stor betydelse för *hur* innebörden förmedlas och struktureras vilket påverkar betydelsen (Burr, 2003; Hinton, 2003). Idag, i ett alltmer globaliserat samhälle, är kontakten mellan olika grupper allt större och påverkar naturligtvis hur vi konstruerar och tolkar våra sociala verklighet.

Hur vi förstår vår omvärld påverkar hur vi förhåller oss till den. Vår förståelse av omvärlden är som tidigare nämnt påverkat av vilka normer och värderingar som finns knutna till det fenomen vi ställs inför. Synen på fattigdom och hur vårt bemötande av de fattiga är ett exempel på detta. Förr talade man om värdiga och ovärdiga fattiga, och hur dessa fattiga bemöttes var starkt kopplat till inom vilken grupp de blivit placerade. Likaså var det en gång i tiden, genom den så kallade lösdriverilagen, straffbart att vara arbetslös och arbetslösheten sågs som en svaghet som låg inom individen (Dahlberg, et al. 2008). Hur man ser på att vara arbetslös idag påverkas av vilka rådande diskurser som finns kopplade till synen på arbetslöshet. (Diskurs som begrepp kommer att förklaras nedan under kapitel 5.4.)

Socialkonstruktionism har koppling till socialpsykologin och begreppet sociala identiteter är centralt. Sociala identiteter skapas inom grupper, inom vilka det konstrueras ett vi med en gräns mot de andra. Genom stereotypisering av andra grupper och konstruera en negativ laddning kring grupper utanför den egna positivt laddade gruppen förstärks den egna sociala identiteten. Om en individ blir socialt kategoriserad att tillhöra en grupp som inte är positivt laddad och därmed inte ger en positiv social identitet kan individen söka sig till grupper som ger bättre villkor (Hinton, 2003; Jenkins, 2008).

Språket är som nämnts en central del av hur sociala konstruktioner skapas. Språket kopplas samman med våra tankar. Tankarna hjälper oss att sortera våra intryck i kategorier som tillskrivs olika mening och betydelse med hjälp av språket. Utifrån upplevelser och

erfarenheter som med språket ges mening och betydelse blir vår omvärld mer hanterbar. Språket kopplat till tanken bidrar med en begreppsapparat som kan göra vår omvärld förklarbar men som också kan bidra med verktyg att ifrågasätta och dekonstruera redan befintliga konstruktioner (Burr, 2003). Ord är ofta laddade vilket påverkar tolkningen och synen på den som går under den benämnda kategorin. *Arbetslös* innebär att personen saknar arbete. *Arbetsökande* innebär att personen söker arbete. Detta är begrepp vi själva och våra informanter använder sig av. När vi sökte informanter var vi noga med att försöka undvika att använda oss av just dessa begrepp för att öppna upp för möjligheten att det finns personer mellan skola och arbete som varken känner att de saknar eller att de söker ett arbete. Till kategorier, såsom kategorin arbetslös, är ofta särskilda egenskaper kopplade. Dessa egenskaper innehar socialt konstruerade laddningar eller värderingar. Man talar ofta om detta som stereotyper (Hinton, 2003).

5.4 Diskurs

Begreppet diskurs återkommer i litteratur, artiklar och forskning. Innebörden är dock inte alltid självklar och kan ibland ha olika betydelse. Vår användning av diskursbegreppet bygger i mycket på Foucaults (2002) definition av begreppet, som hänger samman med begreppen makt, kunskap och motstånd. En diskurs kan förklaras som en föreställning som uttrycks inom ett specifikt kunskapsområde. Dessa föreställningar bygger ofta på rådande kunskaper som finns om det givna ämnesområdet. Viktigt är att uppmärksamma varifrån denna kunskap kommer, vem som är expert och vem som tolkar. Här ligger kopplingen till makt. Diskurser antingen förstärks eller förändras utifrån motstånd. Diskurser kan beskrivas som bärare av samhällseliga normer, skapade utifrån befintlig kunskap i rådande kontext, med eller utan baktanke. De hänger kvar så länge de förs vidare genom exempelvis tal eller text, sätt att handla och vara. På så vis fortsätter diskurser att generera kunskap. Burr (2003) skriver om Foucault och diskurser att en diskurs som aldrig ifrågasätts slutar på något sätt att fylla sin funktion då den inte längre behöver argumenteras för. Förändringen av diskurser börjar med ett medvetandegörande och dekonstruktion av rådande diskurser för att kanske kunna härleda varifrån de kommer och vilken funktion de fyller.

Det ökade intresset för narrativ teori och metod hänger samman med den allt mer rådande uppfattningen att den verklighet vi upplever är konstruerad av språket och diskurser. Genom de komplexa processer som mellanmännisklig kommunikation innebär, exempelvis genom berättande, skapas identiteter, relationer och normer och en social verklighet (Johansson, 2009). Även om de i samhället rådande diskurserna har stort inflytande över människors vardagsliv har de ingen sanningsgaranti. En rådande diskurs kan få förödande konsekvenser för mänskligt liv. Sohlberg och Sohlberg (2009) ger den koloniala diskursen om ras och den vita *mannens* överlägsenhet som exempel på en sådan diskurs. På detta vis påverkas våra individuella livsberättelser av de normer, kulturer och andra sociala konstruktioner som råder i det samhälle vi lever i (Johansson, 2009). Tolkningen och förståelsen av våra liv kopplas till de större berättelser som finns inom den kontext vi lever. Dessa ”större berättelser” kan jämföras med Foucaults definition av kunskapsregimer eller diskurser. Foucaults (2002) definition av diskurs kopplar samman begreppen makt och kunskap. Diskurser är föreställningar inom olika kunskapsområden som av olika anledningar för stunden givits företräde. Företräde skapar konsekvenser på flera nivåer i samhället och individers liv och skapande av identitet (Johansson, 2009; Börjesson, 2003). Genom våra berättelser ger vi en bild av vilka vi är eller vill vara. Beroende på vem vi är, vad vi har med oss och vilken kontext vi befinner oss, kan vi tolka vår värld och dess olika berättelser olika (Morgan, 2007; Hydén, 1997a). Kopplat till vårt ämne och frågeställning utgår vi från att de livsberättelser vi

fått berättade för oss är färgade dels av vår frågeställning och syfte, dels av det Sverige och övriga sammanhang våra respondenter lever och verkar inom.

Diskurser som är tydligt framträdande i informanternas livsberättelser är den om positivt tänkande kopplat till den positiva psykologin samt diskurser om arbetets betydelse. Dessa exempel kommer beskrivas lite kort nedan.

5.4.1 Diskurser om arbetets betydelse

Arbetet är en central del av varje människas liv. I alla fall utifrån rådande diskurser kopplat till arbete och arbetsliv. På samhälls nivå finns arbetslinjen som en diskurs och är en betydande del av det svenska samhället och som i mycket påverkar synen på arbetets vikt för det svenska välfärdssamhället. Den som arbetar bidrar till svensk välfärd. Den som inte arbetar bidrar inte till den svenska välfärden, men kan ändå till viss del dra nytta av systemet. Diskurser, som ovan beskrivet, förändras över tid i takt med att de stöter på motstånd eller att kunskap revideras. De kan även ses som bärare av samhällsnormer och värderingar. På så vis kan de även fungera som ett kontrollsystem eller en gränsvakt (Foucault, 2002). En rådande syn på att arbeta innebär att bidra till välfärden, att inte arbeta innebär att utnyttja välfärden utan att bidra. Förmildrande omständigheter kan vara att man redan har arbetat, dragit sitt strå till stacken, och därmed förtjänat sin del av kakan. Utifrån detta föreligger risk att det skapas stigmatiserande föreställningar om eller känslor av skuld hos den som av olika anledningar inte kan arbeta (se t.ex. Stojanovic, 2001; Andersson, 2006; Angelin, 2009). Diskurser är konstruerade utifrån befintlig kunskap. Arbetslinjen kan, som tidigare nämnts, även ses som ett individuellt ansvar då det idag i allt högre grad är upp till individen själv att bevisa sin värdighet genom motprestationer (Lindqvist, 2008). Ett sådant synsätt kan finna legitimitet genom diskurser om arbetets betydelse på individnivå. Jahodas deprivationsteori lyfts ofta fram som exempel detta (se t.ex. Hammarström, 1994). Jahoda (1981) menar att den som blir arbetslös riskerar förlora funktioner som är av stor betydelse för individens välbefinnande, såsom tidsstruktur, aktivitet, kontakter och delaktighet. Utifrån detta kan man hävda att aktivering är det bästa för alla, både på individnivå och samhälls nivå. Oavsett vad arbetsmarknaden har att erbjuda.

5.4.2 Diskursen om det positiva tänkandet och den positiva psykologin

Den positiva psykologin är ett relativt nytt vetenskapligt område inom psykologin. Det kan även beskrivas som en ideologi eller livsstilsdiskurs och har bland annat inspirerats av Maslows humanistiska psykologi med fokus på fri vilja och strävan efter välbefinnande (Jacquemot, 2009; Seligman/Csikszentmihalyi, 2000). Diskursen om positivt tänkande bygger bland annat på vetenskapligt dokumenterade effekter av kognitiv beteendeterapi (KBT) och positiv psykologi (Mathlein, 2010). Inom den positiva psykologin ses inte människan som ett passivt offer för sina omständigheter. Istället ser man människan som kapabel att fatta egna beslut utifrån upplevda valmöjligheter. Den positiva psykologin fokuserar inte bara på de som är sjuka eller lider utan även till att utveckla, förebygga och stärka de "normala" och friska (Seligman/Csikszentmihalyi, 2000). Genom att utveckla individens positiva egenskaper, det som framkallar välbefinnande och lycka, skapar man en buffert som hjälper till att skydda och hantera livets svårigheter.

Teorier som rör positivt tänkande, optimism, motivation, attraktionslagar och affirmationer, finns det gott om. Bakom detta finns också en miljardindustri i form av självhjälpböcker, livscoachning, tv-program och terapi (Mathlein, 2010). Mycket av litteraturen, teorierna och självhjälpprogrammen har sitt ursprung i USA där studier och forskning inom positiv

psykologi är stort. Mathlein (2010) och Ehrenreich (2009) kopplar den ökning av självhjälpplitteratur till det allt mer individualiserade samhället som lämnar åt individen att på egen hand ta ansvar för utformandet av sin identitet till skillnad mot då vi föddes in i en kontext präglad av traditioner, klass och religion. Detta synsätt draget till sin spets lämnar den enskilde ensam med ett stort ansvar för sin egen framgång, lycka och hälsa. Det går även i linje med dagens arbetslinjes ökade egenansvar. Dessutom kan vi även se en ökning av tjänster såsom jobbcoacher och guider kopplat till arbetsförmedling och socialtjänst. Utifrån våra informanternas livsberättelser har vi sett ett mönster både av positivt tänkande samt erfarenheter av jobbcoacher.

5.5 Goffmans dramaturgiska perspektiv, stigma och avvikande

Goffmans dramaturgiska perspektiv innefattar i stor utsträckning begrepp hämtade från teaterns värld (Goffman, 1995). Han använder sig bland annat av begrepp såsom aktör, fasad, publik och scen. Goffman menar att varje individ spelar roller i sin vardag. De som är föremål för dessa roller är den så kallade publiken, omgivningen. Individen försöker genom användandet av roller påverka och styra den uppfattning som publiken skapar om densamme. Anledningarna till varför en individ uppvisar och spelar dessa roller varierar. Det kan vara försök att framställa sig i en fördelaktig dager eller på ett sätt som korrelerar med normer och regler som är gällande i den aktuella situation som individen befinner sig i eller agerar utifrån. Detta betyder att de roller en individ uppvisar kan skilja sig åt beroende på vilken situation denne befinner sig i, vilken roll man förväntas att spela och hur man själv önskar bli uppfattad av sin publik. Goffman talar även om diskrepanta roller, vilket exempelvis kan innebära att man spelar en roll som man själv inte tror på eller fullt kan förlika sig med. Rollen blir på så sätt inte fullt trovärdig (Goffman, 1995).

Begrepp som Goffman använder sig av är bland annat begreppen stigma och moralisk karriär samt rollen som avvikande. Stigma kan beskrivas som *”den situation som drabbar en individ som av någon anledning inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande”* (Goffman, 2008, s. 9). Varje samhälle har sina uppdelningar av människor i kategorier samt egenskaper som dessa kategorier är tillskrivna. Sociala miljöer avgör sannolikheten för vilken sorts kategori av människor man stöter på. Vanligtvis reflekterar vi inte över dessa förväntningar förrän något eller någon dyker upp som avviker från det ”normala”, något som inte passar in i bilden. Vad som kan vara misskrediterande i en social miljö eller grupp kan vara önskvärt, eller i alla fall inte misskrediterande, inom en annan. Detta innebär att ett stigma är ett begrepp som benämner en egenskap eller attribut som är oönskat men som blir betraktat som oönskad först i relation till något annat. Ofta sker detta i relation till de som Goffman benämner ”de normala”. Att bli stigmatiserad innebär att den drabbade blir reducerad till just det som stigmat innebär och den stereotypa bild allmänheten har av just den kategorin av avvikare. Goffman (2008) skiljer ut tre typer av stigma. För det första kan det handla om kroppsliga stigmat såsom en missbildning. För det andra kan det handla om *”fläckar på den personliga karaktären”* (ibid. s.14), så kallat karaktärsstigma. Detta stigma uppstår utifrån vederbörandes situation eller historia och kan exempelvis inbegripa en historia av eller ett pågående missbruk, arbetslöshet, psykisk sjukdom eller kriminalitet. Den tredje formen av stigma är vad Goffman (2008) kallar tribala stigmat, som har att göra med ras, nationalitet och religion. Ofta vet den stigmatiserade om vad det är hos sig själv som avviker från det ”normala”, vilket innebär att hon eller han antingen kan försöka dölja sitt stigma eller inte fullt ut vara eller visa sig vem denne faktiskt är. Alternativt kan hon eller han söka sig till andra med samma eller liknande stigma, för att inom den gruppen till viss del för stunden känna sig ”normal” om än så i avskildhet från de andra verkligt ”normala”. Stigmatiseringen sker genom att extern

identifiering gradvis blir intern (Goffman, 2008; Jenkins, 2008). Denna process kan liknas vid det Goffman kallar moralisk karriär där individen blir medveten om sitt stigma, hur det är att ha detta stigma och dess konsekvenser samt vilken skillnad det innebär jämfört med att inte ha detta stigma, att vara ”normal”.

Att vi valt att ta med Goffmans begrepp stigma beror på att tidigare forskning på området ungdomar livssituation mellan skola och arbete samt ungdomsarbetslöshet, ofta lyfter fram berättelser om skuld och skam, om utanförskap och ibland uttalat begreppet stigma eller stigmatiserande (ex Stojanovic, 2001). Ofta är det kopplat till ekonomiska frågor såsom försörjningsstöd. Det är en tendens som återkommer i våra informanternas livsberättelser och därmed känns begreppet relevant. Det finns risk att den stigmatiserande diskursen kring att vara arbetslös eller leva på försörjningsstöd, reproduceras i och med att vi själva talar om arbetslöshet eller bidragstagande som en form av stigma. Vi utgår dock från informanternas egna berättelser och den subjektiva tolkning av den egna verkligheten som de upplever som sann för just dem.

5.6 Individualisering och risk

Begreppen individualisering och risk är flitigt förekommande i forskning och litteratur kopplat till det senmoderna samhället. Ofta kopplas de även samman vilket också är anledningen till att vi valt att förklara dem under samma rubrik. I bakgrundskapitlet, 3.6, gav vi en kort introduktion till begreppen. I detta kapitel ämnar vi göra en lite mer ingående beskrivning av begreppen med fokus på de delar av som är relevanta för just vår studie. Giddens och Beck har flera resonemang kring riskbegreppet som rör sig på samhällsnivå, denna nivå kommer bara lätt beröras och fokus kommer istället vara på individnivå. Vi kommer även diskutera vidare kring de olika förhållningssätt som finns kopplade till dessa begrepp och då i första hand individualiseringen.

Enligt Giddens (1991) bär individen, i det senmoderna och allt mer individualiserade samhället, själv ansvar för sina framgångar och misslyckanden samt formandet av en identitet som passar både de egna förväntningarna och samhällets krav och normer. Synen på individualisering och individualism är kulturellt färgad. Motsatsen till individualism är kollektivism, inom vilken värderingar såsom samarbete, likatänkande och social harmoni premieras (Brehm et al. 2002). I diskussionskapitlet om tidigare forskning, 4.5, redogjorde vi för dessa kulturella skillnader. Beck (2005) talar om att klassamhället förlorat inflytande i det senmoderna samhället och därmed även minskat det kollektiva inflytandet. Mot detta visar mycket forskning att klassperspektivet fortfarande är ytterst relevant (ex Angelin, 2009; Åslund et al, 2006).

Meningarna går med andra ord isär gällande bakomliggande orsaker och konsekvenser av den ökade individualiseringen. Vi kommer inte här att gå in närmre på vad som ligger bakom men däremot lyfta fram två olika perspektiv kopplade till fenomenet. Giddens, Beck och Bauman talar mycket om försvagade klassamhällen, minskat inflytande från kollektivet och avtraditionalisering i det senmoderna samhället. Detta perspektiv får stöd i forskning (se t.ex. Molgat, 2002). Ett annat perspektiv, som ej står helt i kontrast till Giddens, Bauman och Beck, är det som lyftas fram av Furlong och Cartmel (1997). De menar istället att strukturella faktorer såsom klass och kön i hög grad fortfarande påverkar hur unga vuxnas valmöjligheter och förutsättningar. De håller dock med om att social klass och traditioners påverkan minskats men inte i den utsträckning som Giddens, Beck och Bauman vill göra gällande. Även Furlong och Cartmel får stöd i forskning som visar att klassperspektivet fortfarande är högst relevant (se t.ex. Åslund et al, 2006). Enligt Furlong och Cartmel (1997) finns det en fara i att dra för

stora växlar på de senmoderna teorierna som bygger på resonemanget om avtraditionalisering och minskat inflytande av strukturella faktorer och kallar detta för ett epistemologiskt felslut. På en samhällsnivå är resonemanget relevant, utvecklingen går i den riktningen, men på individnivå lever de moderna teorierna vidare genom att ungas upplevelser av valmöjligheter fortfarande påverkas av faktorer såsom kön, socioekonomisk bakgrund och traditioner (Furlong/Cartmel, 1997; Jonsson, 2010).

Furlong och Cartmel (1997) menar vidare att sociala strukturer, såsom klass, även påverkar utsattheten för risk. Beck (1992) menar att riskerna är ojämnt fördelade och förefaller på detta sätt kunna stärka klassamhället samtidigt som att fler valmöjligheter till exempelvis utbildning skulle kunna verka för att klasskillnader utjämnades. Fattiga lever dock under omständigheter förknippade med betydligt fler risker, medan de rika i högre grad kan köpa sig trygghet och på så sätt minimera sin utsatthet (Beck, 1992). Vidare menar Furlong och Cartmel (1997) att i det allt mer individualiserade senmoderna samhället, har även riskerna blivit alltmer individualiserade. Idag får individen själv ta ett allt större ansvar för negativa konsekvenser som tidigare kan ha ansetts orsakade av strukturella fel. Arbetslöshet är ett exempel på detta och där bristen i dag i högre grad ses som något som ligger i individens oförmåga eller ovilja att hitta sysselsättning (se vidare resonemanget runt arbetslinjen, kapitel 3.2).

Beck beskriver det senmoderna samhället som ett risksamhälle där risker ständigt diskuteras och många gånger handlar om ovisshet inför det som komma skall. Risker som vi idag saknar erfarenhet om eller kunskap kring hur de skall, om de ens kan, hanteras (Beck, 2005). Giddens (1991) beskriver det senmoderna samhället som en miljö kantad av både möjligheter och risker som blir allt mer framträdande ju längre bort från de traditionella handlingsätten vi rör oss. Framtiden och dess risker kan i viss mån formas och kontrolleras genom riskbedömningar utifrån den kunskap vi har idag. Dessa ständiga riskbedömningar och införskaffanden av försäkringar för att försöka skapa en känsla av trygghet är en del av det Giddens kallar *kolonisering av framtiden*.

Upplevelsen och förhållningssättet gentemot risker skiljer sig åt mellan olika kulturer och länder och botten inte sällan i ojämlikhet gällande utgångsläge. I västvärlden diskuteras risker med att äta genmodifierad mat, i fattigare länder kämpar man mot risken att helt stå utan (Breck, 2002). Risk är ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv knutet till den sociokulturella kontext inom vilken den uppstått och är stätt i en position där det hela tiden förhandlas och värderas utifrån rådande värderingar och diskurser (Lupton, 1999). För att något skall ses som en risk måste detta något först definieras, för att sedan kopplas samman med en form av fara. Både definitionen av objektet (eller situationen) och definitionen av fara är socialt konstruerade (Lupton, 1999; Burr, 2003). I Sverige ser vi på tillståndet arbetslös som en riskfaktor. Vi kopplar arbetslösheten samman med psykisk ohälsa, ekonomiska svårigheter och utanförskap. I Danmark, som enligt Hammer (2001) och Stojanovic (2001) har en annan syn på arbetslöshet, är kopplingen till risk inte lika framträdande. Orsakerna kan vara att arbetslöshet inte upplevs som lika avvikande samt att Danmark har ett generösare välfärdssystem vilket innebär att utanförskapet eller den psykiska påfrestningen kanske inte blir lika stor. Den sociala konstruktionen av risk kan även variera mellan klasser. Furlong och Cartmel (1997) lyfter exemplet utbildning och menar att studier på universitet kan ses som en risk bland familjer som inte har denna tradition med sig.

6 METOD OCH MATERIAL

Under resans gång har våra planer och vårt upplägg ändrats, gällande hur denna studie skulle genomföras. Syftet och frågeställningen har dock varit densamma. Ursprungligen var tanken att huvudsakligen bygga uppsatsen på information utifrån fokusgruppsintervjuer samt brev. Dessa planer gick i stöpet på grund av svårigheter med rekrytering istället valde vi att använda oss av livsberättelseintervjuer. Det föreligger naturligtvis skillnad i vad det är för material man får utifrån de olika metoderna. Dock anser vi att den valda metoden är väl lämpad för vår studies syfte och frågeställning.

6.1 Rekrytering

Våra ursprungliga urvalskriterium var att informanterna skulle vara mellan 18 och 26, för tillfället känna sig färdiga med skolan men ännu inte börjat arbeta. Utifrån hur rekryteringsprocessen kom att utveckla sig och utifrån hur informationsflödet sett ut och tolkats så har vi valt att låta den övre åldergränsen vara flexibel. Dock har vi hållit fast vid 18-års gränsen. Några av våra informanter hade vid tiden för intervju fått olika former av arbete eller praktik. En hade redan börjat studera sedan en tid tillbaka vilket innebar att hennes berättelse kom att få en retrospektiv hållning.

Som vi började med att skriva inledningsvis har rekryteringen inte varit helt enkel. Frågan som ganska snart uppstod var; Hur hittar vi en grupp av människor som inte redan är definierade? Vårt dilemma blev att vi ofta identifierar oss utifrån vad vi gör, exempelvis vad vi arbetar med eller vad vi studerar. Vår definition av den målgrupp vi sökte var *unga vuxna mellan skola och arbete*. Vad gör dessa unga vuxna som varken studerar eller arbetar och var skulle vi hitta dem? Det finns säkert flera sätt att definiera sig och sin identitet i detta mellanrum, så som backpacker (vilka skulle bli svåra för oss att lokalisera), musiker, idrottsman eller kvinna, filosof eller förälder. Vi valde aktivt bort att vända oss till arbetsförmedlingar, socialtjänstens avdelningar för ekonomiskt bistånd och andra jobbcentrum då rekrytering därigenom kan riskera att påverka informanternas syn på sin identitet i kontakten med oss. Dessutom finns det en risk att det inte skulle kännas frivilligt att delta utifrån den maktobalans som råder mellan en handläggare och dennes klient. Vi vände oss istället till projekt och organisationer som arbetar med unga vuxnas karriärvägar, Internetforum samt satte upp lappar på bibliotek och anslagstavlor, men gensvaret på detta var lågt. Därför valde vi att i högre grad söka rekrytera via egna kontakter och den metod vi slutligen använt oss av för rekrytering kan närmast liknas vid snöbollsmetoden. Vi har använt oss av egna kontakter kontakter, men på ett tillräckligt långt avstånd för att informanterna skall vara utanför vår egen umgängeskrets. Av informanterna är ungefär hälften rekryterade via bekantas bekanta emedan de övriga rekryterats via kommuners ungdomsprojekt.

6.1.1 Rekrytering – Diskussion

Gällande rekryteringen får vi komma med en hel del självkritik. Vår inställning från början var naiv och vi trodde det skulle vara betydligt enklare än vad det visade sig bli. En av svårigheterna låg som vi nämnt i att hitta en odefinierad grupp eller grupper, som inte passar in i någon av de mallar som finns tillgängliga för unga vuxna i övergångsperioden mellan skola och arbete. Bara genom benämningen ”mellan skola och arbete” utgår även vi från den linjära utvecklingsmall som vårt samhälle har som norm. Efter skolan skall man ta riktning mot ett mål som handlar om arbete för självförsörjning. Shildrick och Macdonald riktar i en artikel från 2007 kritik mot forskning som berör ungdomars övergångsfaser och menar att fokuseringen på så kallade mainstreamalternativ gällande vägval står i vägen för att öppna

upp för alternativa val. Val som kanske inte längre är så ovanliga. Istället ses alternativa val, som avviker från de traditionella, som problematiska och riskfyllda när de egentligen borde ses som en naturlig del av den samhälliga utvecklingen (Shildrick/MacDonald, 2007).

Att använda sig av organisationer i rekryteringen av informanter kan färga de förväntningar som finns kring en intervju. Att agera utifrån en organisation som arbetar specifikt med arbetslöshetsfrågor kan innebära att de resultat man får blir påverkade av basen för rekrytering. Då vi har identitet och identitetsskapande som ämne för vår uppsats anser vi att dessa aspekter är viktiga att beakta. Trots inledande svårigheter gällande rekrytering är vi idag nöjda med den spridning vi fått bland våra informanter. Den geografiska spridningen sträcker sig över stora delar av Västra Götaland med någon avstickare till Norrland. Gällande ålder är spridning även där god. De yngsta informanterna är 20 år och den äldsta 29. Könsfördelningen är inte helt jämn men vi har å andra sidan inte haft för avsikt att göra några jämförelser.

6.2 Narrativ metod

Den narrativa metoden hänger nära samman med de narrativa teorierna varav de vi använt är förklarade i det kapitel som behandlar vår teoretiska referensram. Lite kort kan den narrativa metoden vi använt beskrivas som en kvalitativ metod med utgångspunkt i berättandet. I vårt fall utgörs berättandet av åtta livsberättelseintervjuer, varav en i brevform.

6.2.1 Livsberättelser

Bruner (2001) beskriver självbiografiska narrativ, en form av livsberättelser, som berättelser som berättas i nutid om händelser i dåtid där berättaren själv agerar huvudrollsinnehavare (Bruner, 2001). Detta innebär att berättaren i ett retrospektivt perspektiv sammanför sig själv i dåtid med sig själv i nutid med all den ny kunskap och erfarenhet denne samlat på sig under den tid som passerat. En viktig poäng som Bruner lyfter fram är att den livsberättelse som berättas är en individuell tolkning av det egna livet med för berättaren avgörande händelser som skänker mening och för berättelsen framåt. Hur vi minns vår egen barndom är en berättelse full av historiska sanningar men även till stor del av personliga narrativa sanningar som kanske inte kan verifieras av någon nära anhörig som var med just där, just då. Livsberättelserna i denna studie är informanternas egna berättelser om utvalda delar av sina liv som i mycket har att göra med den del av livet de befinner sig i just nu, mellan skola och arbete. Livsberättelser används inom forskning som ämnar undersöka hur människor skapar mening i sina liv samt formar sin identitet utifrån sina egna tolkningar av livet och med sig själv i centrum (Johansson, 2009).

En intervju har skett via högtalartelefon. Mycket så kallad icke-språklig information går förlorad vid intervjuer som inte sker ansikte mot ansikte (Kvale/Brinkmann, 2009). Exempelvis kroppsspråk, ansiktsuttryck och eventuella identitetsmarkörer såsom klädstil och kroppsutmyckningar. En fördel, som inte går att förbise, är att för personer som känner sig obekväma med att möta främmande människor, kan känna sig mer bekväma och trygga med att bli intervjuade per telefon. Övriga intervjuer, utöver brevintervjun, har skett ansikte mot ansikte på gemensamt vald plats.

Livsberättelseintervjuer kräver tid och utrymme. Syftet med intervjuer i en forskningssituation är att få förståelse och insikt i den intervjuades livsvärld. Att utifrån hans eller hennes berättelse försöka tolka hur denne förstår sig själv och sin situation, och utifrån det söka svar

på den ställda forskningsfrågan (Kvale/Brinkmann, 2009). Intervjuaren har haft en intervjuguide som stöd för att vissa delar inte skall glömmas bort. Vår övervägande upplevelse är att de allra flesta informanter känt sig bekväma med att tala fritt, likaledes upplevde respondenterna att intervjun gett dem något tillbaka i form av självreflektion och en och annan aha-upplevelse. Riessman (1997) menar att informanter själv ofta kan skapa förståelse för viktiga händelser i sina liv under berättandets gång.

I och med att de intervjuade vid förfrågan om deltagande blivit informerade om studiens syfte har de haft möjlighet att förbereda sig samt eventuellt fundera över vad vi som författare kan tänkas vara intresserade av att höra. Vi har varit noga med att försöka påverka den intervjuade så litet som möjligt. Exempelvis har vi undvikit att i informationsbrev och i intervjuguide använda begrepp som arbetslös eller arbetssökande. Anledningen till detta är att vårt syfte har varit att undersöka identitetsskapandet i övergångsperioden mellan skola och arbete. Man behöver därmed inte definiera sig som arbetslös eller arbetssökande. Samtliga informanter berörde dock dessa begrepp mer eller mindre direkt.

6.3 Val av analysmetod

I kvalitativa studier är datainsamling och analys mer integrerat och handlar enkelt uttryckt om att skapa ordning i det material man samlat in (Höst et al, 2006). Analysarbetet har för oss startat redan vi rekryteringsmomentet, inläsning av tidigare forskning och den aktuella situationen för unga vuxna idag kopplat till övergångsperioden mellan skola och arbete. Allteftersom intervjuerna genomförts har nästkommande intervju setts i ljuset av de tidigare. De tidigare intervjuerna har oundvikligen blivit en referens för de följande. Något att jämföras med, för likheter och olikheter. Detta faktum har vi fått reflektera över. Men att vid varje ny intervjusituation gå in helt fri från förförståelse, tankar och idéer är en omöjlighet. Analysen och tolkningen av livsberättelserna sker redan från mötet med informanten (Ahlberg, 2004).

Innan vi började genomföra våra livsberättelser talade vi om olika analysmetoder. Valet av analysmetod blev så småningom något av en ad hoc lösning, en kombination av olika modeller men med egen prägel. Att vara två delaktiga i materialinsamling och analysarbete påverkar oundvikligen analysarbetets utformning. Intervjuerna har skett individuellt med en intervjuare. Intervjuerna/livsberättelserna har genomförts ansikte mot ansikte (6 st.), via telefon (1 st.) och genom brev (1 st.). De inspelade intervjuerna/livsberättelserna har transkriberats av den som hållit i intervjun så snart inpå som möjligt. I och med detta har vi kunnat fylla i med visuell information som annars riskerat gå förlorad. Exempelvis identitetsmarkörer såsom synliga tatueringar, kläder eller smycken men även kroppsspråk och ansiktsuttryck. De transkriberade materialet med kommentarer har därefter genomlästs flera gånger. Vi har båda läst igenom det egna och den andres material. Detta har skett separat och därefter har vi jämfört vilka mönster vi anser oss ha hittat. Förfarandet har skett lite olika. En av oss har använt färgkodning och en har använt sig av siffror. Att läsa var och en för sig har möjliggjort två perspektiv på analysen av materialet. Vi har sedan jämkat samman dessa och funnit att vi i stort sett samma likheter. Däremot har vi upplevt att vi ibland tolkat livsberättelserna olika vilket har resulterat i diskussioner dels kring informantens berättelse som sådan samt varför vi utifrån vår egen förförståelse kan tolkat olika. Återkommande mönster har därefter tematiserats under rubriker anpassade för resultatredovisning och analys utifrån relevanta teorier och tidigare forskning.

Vi har reflekterat över huruvida sättet materialet samlats in på kan ha påverkat hur informanten svarat. Vi anser att det finns för och nackdelar med samtliga tre förekommande

insamlingsmetoder. Vid genomläsning har vi upplevt att vi kunnat finna liknande mönster i berättandet oavsett insamlingsmetod, och därför valt att inför indelningen i teman ta med samtligt material utan urskiljning. Likaså är det relevant att lyfta fram att våra informanternas livsberättelser färgats av det givna tema som funnits med som orsak till att vi sökt upp just dem som målgrupp. De har befunnit sig i det mellanrum inom vilket vi avsett att studera identitetsskapandet. Därför har kanske just den aktuella positionen ofta blivit ingången till livsberättelsens start.

Vid materialinsamlingens start hade vi en tanke kring relevanta teorier och begrepp. Detta har naturligtvis påverkat insamlingen och val av metod. När så mönster vuxit fram vid genomläsningen har tankar väckts om andra teorier som skulle kunna hjälpa till att förstå och tolka det material vi har haft framför oss.

6.3.1 Transkribering

Samtliga intervjuer har spelats in på band eller ljudfil. Detta för att kunna lyssna på informantens berättelse så aktivt som möjligt samt få möjlighet att återlyssna och kanske upptäcka information som man vid intervjutillfället missat. Utöver detta får man vid genomlyssnandet och transkriberingen möjlighet att reflektera över intervjuarens deltagande och påverkan. Transkriberingen har skett så ordagrant som möjligt. Eventuella utfyllnadsljud såsom *eh*, *ehm*, *hm*..., har sorterats bort såvida de inte tillfört innehållet i texten något. Dialektala ord, exempelvis *gött*, *söstra*, *la* och *änna* har där de inte påverkar texten skrivits om. I användandet av citat har meningarna skrivits om till ett mer flytande textspråk samt aidentifierats för att minimera risken för igenkänning. Möjligheten finns dock att informanterna själva kan känna igen sina egna citat även om de olika livsberättelserna har många gemensamma drag och innehåll.

6.4 Material, bearbetning och litteratursökning

Tidigare forskning har sökts via Göteborgs universitetsbiblioteks databaser såsom PsychInfo, Illumina, Social Services Abstracts, GUNDA, Google Scholar och Eric utöver detta har databaser via Malmö Högskolas bibliotek har också använts. Tips på relaterad forskning och artiklar har vi även fått genom att studera referenser och källor i det forskningsmaterial vi funnit intressant. När det gäller samtlig litteratur har vi alltid försökt att i första hand finna och använda oss av förstahandskällor för att undvika trädning samt möjliggöra för egen värdering och tolkning av materialet. Vi har även varit noggranna med att de artiklar och avhandlingar vi använt oss av varit vetenskapligt granskade och godkända. Vi har använt oss av flertalet sökord då vi letat efter relevant litteratur.¹ Olika sökord och sökningar har kombinerats och tips på liknande studier har följts upp. Sökningar har gjorts på personer kopplade till områden av intresse. Exempelvis Seligman, Burr, Bruner, Walther etc. Likaså har referenslistor i intressanta studier granskats.

---

¹ Identitetsskapande/Identitet: identity*, self, identity formation etc.

Mellanrum mellan skola och arbete: transition*, work, school, young adults, passages*, "gap year", pathways, gapping etc.

Ungdomsarbetslöshet: youth unemployment*, unemployment*, transition, youth, young adults*, adolescence, young adulthood etc.

Livsberättelser samt narrativ teori och metod: life histories, narrative* etc.

Positivt tänkande/positiv psykologi: positive thinking, optimism, positive psychology etc.

6.5 Etiska aspekter och ställningstaganden

Vi har inför materialinsamlingen varit noga med att informera om samt följa de av Vetenskapsrådets sammanfattade etiska riktlinjer som finns uppsatta gällande humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning. De fyra huvudkraven inbegriper *informationskrav*, *samtyckeskrav*, *nyttjandekrav* och *konfidentialitetskravet* (Vetenskapsrådet/HSFR).

6.5.1 Informerat samtycke

Informerat samtycke innebär att man ger en generell beskrivning av undersökningens syfte till den som är tänkt att medverka i undersökningen. Man beskriver även på ett ungefär hur undersökningen är upplagd samt vilka fördelar eller eventuella risker ett medverkande i undersökningen kan innebära. Det är även viktigt att inom ramen för informerat samtycke upplysa deltagaren om att dennes medverkan är på frivillig basis och att undersökningsspersonerna har rätt att när som helst avbryta sin medverkan (Kvale, 1997). I arbetet med denna uppsats har vi varit noga med att i största möjliga mån informera deltagarna om studiens syfte, dock har vissa överväganden gjorts. Bland annat så har frågorna i intervjuguiden utformats på ett sätt där vi försökt undvika att använda oss av begrepp som arbetslöshet eller att lägga för stort fokus på en identitet som arbetslös. Dessutom har vi inte velat lägga för stort fokus vid just arbetslöshetsaspekten vid informerandet av studien. Det anser vi vara viktigt för att minimera den påverkan som informationen kring studiens syfte annars kan ha. Det är viktigt att informanterna får ta del av och blir införstådda med syftet för att de skall kunna ta ställning kring sin medverkan. Vi anser att denna aspekt i informerandet är uppfyllt på ett tillfredställande sätt. Det finns en annan aspekt att beakta i samband med det informerade samtycket och det är att syftet ibland kan komma att ändras eller justeras efter det att intervjuerna genomförts (Kvale, 1997). Vi vill lyfta fram att detta inte skett. Vilket innebär att information som utgick till de medverkande är densamma som vi arbetat med sedan det att intervjuerna genomfördes.

6.5.2 Konfidentialitet

Inom forskning betyder konfidentialitet att data som riskerar att identifiera de medverkande inte presenteras. I sådana fall där sådan information kan komma att framgå så bör informanten godkänna detta. I annat fall bör data som kan identifiera informanterna förändras för att de medverkande skall förbli anonyma. (Kvale, 1997) Vi försöker i presenterandet av intervjuerna undvika att utlämna allt för detaljerade uppgifter om de medverkande. Vissa uppgifter kommer att förändras för att förhindra att informanterna blir identifierade. Detta förhållningssätt är genomgående i den utsträckning vi anser det vara möjligt utan att påverka resultatet eller att någon medverkande skall känna sig utlämnad.

Till konfidentialitetskravet tillkommer en djupare diskussion kring huruvida en annan forskare skall kunna återskapa resultatet då vissa delar i materialet förändrats för att skydda de medverkande. Detta är en balansgång som man som forskare måste förhålla sig till och vara medveten om (Kvale, 1997). Vi anser att genom att vi vara medvetna om detta dilemma så har vi arbetat aktivt för att tillgodose båda sidor utan att vi gjort avkall på den ena eller andra. Detta har skett genom att informanters data har omarbetats för att undgå att de ska riskera att bli identifierade, men samtidigt har vi varit noga med att inte genomföra eller ändra information kring data som vi anser kan påverka resultatet.

6.5.3 Konsekvenser

Enligt Kvale (1997) så bör man noga överväga de fördelar och risker som kan sättas i samband med studien, dels i fråga om informanternas medverkan men även den grupp eller det område inom vilken studien genomförs. Vad detta innebär för den aktuella studien är att vi i vårt genomförande gjort oss uppmärksamma på dessa aspekter genom att diskutera dem både med varandra och med vår handledare. Frågorna har lyfts fram under de grupphandledningstillfällena som varit ett delmoment i skrivandet av denna uppsats. Ytterligare har vi medvetet använt oss av en livsberättelseintervju som en del i vår datainsamlingsmetod, i syfte att detta ska ge deltagarna något tillbaka genom sin medverkan. Att få tala och reflektera kring sig själv och sina erfarenheter inom ramen för en undersökning där man vet att man kan förbli anonym, kan ge ett mervärde i skapandet av berättelsen om sig själv. Flera av informanterna upplevde denna möjlighet att få tala om sig själva som något positivt. I och med detta så anser vi och hoppas att vi även gav något tillbaka till våra informanter. Att informanter kan få en positiv reaktion på sin medverkan bara genom att de får möjligheten att tala om sig själva lyfts även fram av Kvale (1997). Samtliga informanter har blivit informerade om att de är välkomna att ta kontakt med oss om det efter intervjun skulle komma upp funderingar som de känt de behövt lyfta och prata om.

När det gäller fördelar och nackdelar i samband med den grupp som undersökts så finns det väldigt litet skrivet om just den grupp mellan skola och jobb som vi valt att lägga vårt fokus på. Till det har ofta det som skrivits ett problemfokus. Utifrån det så anser vi att det är till fördel för gruppen att medverka i studien genom att de gör sina röster hörda. Nackdelarna kan vara svårare att överblicka, men det skulle kunna innebära att genom medverkan i studien, och definierandet av en grupp med problem och i behov av insatser, så bidrar man till att förstärka ett eventuellt stigma kopplat till gruppen.

Det finns en fråga om maktasymmetri att beakta i relationen intervjuare och respondent, det inbegrips delvis i att den som intervjuar sätter upp riktlinjer för vad som skall berättas genom sina frågor, detta gör att det är intervjuaren som sätter normen för vad som anses relevant i sammanhanget. Kvale (1997). Genom att använda oss av livsberättelseintervjuer så har vi till viss del överlåtit detta till respondenten.

6.6 Relation teori - empiri

Såsom narrativ teori beskriv i teorikapitlet är detta en kreativ teori som inbegriper andra teorier såsom exempelvis socialkonstruktionism. Men andra ord så har vår ingång varit narrativ men efter att materialet varit insamlat har vi låtit empirin styra valet av teorier. Att inte vara låst från början med en intention att studera ett fenomen utifrån ett bestämt perspektiv har möjliggjort att se andra mönster i materialet som vi kanske hade missat om vi haft ett bestämt filter att se igenom.

6.6.1 Validitet och reliabilitet

Validitet innebär att man mäter det man avser sig att mäta. Reliabiliteten beskriver materialet och undersökningens tillförlitlighet. Begreppen brukar ofta redogöras för i både kvantitativa och kvalitativa studier. Begreppens giltighet och funktion är dock bäst tillämpbar i samband med kvantitativa studier. I en kvalitativ studie kan dessa begrepp uppfattas som belastningar (Kvale, 1997). Vilket inte betyder att den kvalitativa studien uppvisar påvisbara brister i sig, utan snarare att begreppen inte är direkt överförbara och dåligt anpassade till kvalitativa studier. Kvalitativa studier har ofta ambitionen att nå informantens subjektiva upplevelser. De

frågor som ställs under intervjun uppfattas olika av de personer som deltar. Frågorna ställs i ett samtal och formuleras inte alltid lika. I vår studie har vi valt att använda oss av livsberättelseintervjuer, detta gör att varje intervju har behandlat en tidsperiod under informanternas liv men att fokus på vad som framförs utgår ifrån informanternas subjektiva uppfattning om vad de anser vara relevant och vad de anser viktigt i sammanhanget. Ur ett social konstruktionistiskt perspektiv är begreppen reliabilitet och validitet heller inte aktuella. Världen kan inte beskrivas på ett slutgiltigt sätt då det vi tror oss veta om den idag är färgat av rådande diskurser, här och nu. All kunskap är med andra ord provisorisk (Burr, 2003).

Inom det narrativa fältet beaktar man fenomenets påverkan på uppbyggnaden och användandet av språket. En del av detta kan vara samhällsnormer, men det är även viktigt att se till det språk som används av forskaren och som är en del av den självreflektiva hållningen. Detta innebär att det språk och tal som förmedlas av forskaren inte har en större sanningshalt än det språk som förmedlas av studieobjektet (Hydén, 1997a).

6.6.2 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet handlar om huruvida resultaten från denna studie är överförbara till andra unga vuxna i samma situation, som dem som deltagit i denna studie (Kvale/Brinkmann, 2009). I resultat och analys kapitlet kopplas denna studie till liknande forskning där resultatet varit liknande det som framkommit här. Det tyder på att fler unga vuxna mellan skola och arbete uppvisar liknande erfarenheter som informanterna här. Men när det handlar om generaliserbarhet i en studie med ett senmodernt angreppssätt, likt vår är detta inte något som är ett mål i sig utan fokus ligger istället på talet och det narrativa (Kvale/Brinkmann, 2009). Ett social konstruktionistiskt förhållningssätt till kunskap är att den alltid är provisorisk och skapad inom en speciell kontext färgad av tid, kultur och inom rådande diskurser (Burr, 2003). Det finns olika former av generalisering, naturalistisk generalisering, statistisk generalisering och analytisk generalisering. Naturalistisk generalisering framgår ur tyst kunskap och vilar på personlig erfarenhet. Statistisk generalisering är mer formell och bygger på att resultaten kan statistiskt säkerställas och representera den befolkning eller grupp inom vilken studien bedrivits. Analytisk generalisering som innebär att man med hjälp av att studera likheter och skillnader från ett fall till ett annat kan få vägledning om vad som kan hända eller ett eventuellt utfall Kvale (1997). Den form av generaliserbarhet vi gör anspråk på ligger i linje med den analytiska. Det blir utifrån detta vårt ansvar som forskare att redogöra för detaljer och omständigheter på ett sådant sätt som gör det möjligt för andra att tillämpa studien i andra sammanhang Kvale (1997). Generaliserbarheten ligger därmed i läsarens händer men det är upp till oss att utforma studien på ett sätt att den kan tillämpas av andra.

6.7 Inför resultatredovisningen. En presentation av informanterna.

Nedan följer en kort presentation av informanterna. Presentationerna är avidentifierade och bygger på en sammanfattning av de transkriberade livsberättelseintervjuerna. Syftet är att ge en mer sammansatt bild av de individer som medverkat. I resultatredovisningen och analysen kommer målande och intressanta citat att redovisas, som vi funnit vara av stor vikt för studiens frågeställning.

6.7.1 Josefin

Josefin är en kvinna på 24 år som beskriver sig själv som en glad, social och positiv norrlänning som är väldigt kreativ. Josefin har bott i Göteborg i omgångar men inte fått

arbete, varken här eller på hemorten. Hon delar en andrahandslägenhet med en vän. Josefin har en yrkesförberedande gymnasieutbildning och har studerat språk på universitet. Hon beskriver dock sig själv som ”ingen skolmänniska”. Hon kommer från en stor släkt men uppvuxen med en ensamstående mamma och en frånvarande pappa. Mamman, som har en eftergymnasial utbildning, arbetade mycket när Josefin var liten. Ekonomin var begränsad under hela uppväxten och Josefin började ta stort ansvar i tidig ålder.

Josefin är arbetssökande och går tredje vändan hos en jobbcoach men tycker inte att det tidigare gett henne så mycket. Hon efterlyser att praktiskt få visa vad hon kan när hon söker ett arbete. Att i ord beskriva sin kompetens i en arbetsintervjusituation finner hon svårt. Idag är det just det hon och hennes jobbcoach fokuserar på. Josefin beskriver sin situation som arbetssökande som påfrestande. Det är jobbigt att bara gå hemma, att veta att man kan göra så mycket mer men aldrig få chansen att visa det. Den ekonomiska stressen beskriver hon som värst. Den hänger över henne konstant och begränsar hennes tillvaro enormt.

6.7.2 Åsa

Åsa är 25 år och bor tillsammans med sambo i en medelstor västsvensk stad. Åsa flyttade tidigt hemifrån för att gå gymnasiet. Efter sina gymnasiestudier har hon bott på ett flertal platser i Västsverige samt utomlands under några kortare perioder. Med undantag för perioder av sommarjobb har Åsa varit inskriven på arbetsförmedlingen sedan hon blev klar med gymnasiet. Hon har via arbetsförmedlingen genomgått jobbsökarkurser och praktik. Idag har Åsa tagit en kandidatexamen men är återigen arbetslös. Innan hon påbörjade sin utbildning, inom vilken hon har sin examen, läste hon några kortare utbildningar och kurser.

Åsa återkommer ofta till vikten av att ha ett arbete och en inkomst. Hon uttrycker att hon upplever omvärldens press på att man skall ha ett arbete är stor. Frågan om hur det går med hennes jobbsökande är ständigt återkommande när hon träffar bekanta. Åsa tar inga bidrag. Hon tycker inte att det känns rätt utan vill helst kunna försörja sig själv. Att gå hemma med bidrag skulle kännas som ett steg från arbetsmarknaden. ”Om man får pengar varje månad, varför skall man då anstränga sig för att söka jobb?”

6.7.3 Johanna

Johanna är 20 år och tog studenten för drygt två år sedan. Hon bor hemma med föräldrar och syskon i en mellanstor stad i Sveriges inland. Hon beskriver sig själv som glad, positiv och social. En kreativ och estetiskt lagd person som söker arbete. Hon arbetar lite extra, ett arbete hon fått utifrån en tidigare praktikplats. Ekonomin är begränsad trots att hon inte behöver betala något hemma. Att bo hemma upplever hon som okej men känner att hon gärna skulle vilja ha något eget. Eller snarare att man ”borde” ha flyttat hemifrån när man fyllt 20. Näst efter ett jobb och egen lägenhet vill Johanna ha råd att ta körkort.

Johanna vill komma vidare. Hon vill studera men vet inte vad. Alla valmöjligheter som finns upplever hon som stressande och hon är rädd att välja fel. Hon har ett stort socialt umgänge och många av hennes vänner befinner sig i samma situation och hon upplever att de stöttar varandra. Johanna berättar att kompisgänget och närheten till familjen spelar roll i valet av ort för eventuella studier. Hon vet inte om hon är beredd att flytta långt för möjligheten att studera eller arbeta. Det sociala livet är viktigt.

6.7.4 Lotta

Lotta är 20 år och bor i en mellanstor stad i västra Sverige. Hon arbetar halvtid och är inskriven på arbetsförmedlingen. Jobsökandet går så där enligt Lotta. Hon tjänar inte mycket men trivs med det arbete hon har. Lotta bor hemma hos sin hemmavarande mamma och syskon. Hon betalar mat och hyra. Ekonomin är starkt begränsad. Själv beskriver hon livet som fattigt. Hon berättar att ekonomin varit begränsad under hela uppväxten och att om hon själv i framtiden bildar familj vill hon först ha det ekonomiskt ordnat för sig. Hon vill ha egen lägenhet men på grund av ekonomin är det inte aktuellt. Egen lägenhet skulle för Lotta innebära ett "eget liv", ett liv där hon kan få känna sig vuxen. Att bo hemma tär på relationen till hennes mamma. Utöver en egen lägenhet vill hon få råd att ta körkort.

Lotta beskriver sig som positiv och social. Hon vet att hon kan åstadkomma vad hon vill om hon bara anstränger sig. Hon berättar att hon just nu kanske är lite för bekväm. Tidigare har hon varit framgångsrik inom idrott men på grund av begränsad ekonomi har hon inte haft råd att fortsätta. Lotta vill gärna läsa vidare men då hon varit väldigt skoltrött vill hon vänta tills hon är säker på vad hon vill studera samt känna att hon säkert kommer klara av det. Tanken på att ta studielån är inte lockande.

6.7.5 Jacob

Jacob är 21 år. Han beskriver sig som en social, idrottsintresserad familjekille. Han är arbetssökande och beskriver sin ekonomiska situation som "fattig och tråkig". Jacob hoppade av gymnasiet på grund av skoltrötthet men har läst till gymnasiebehörighet i efterhand. Idag bor han hos sin mamma. De är fem personer i en trea och han har inget eget rum. Han trivs med sin familj men känner att han gärna haft lite eget utrymme. Egen lägenhet är på grund av den begränsade ekonomin inte möjligt. Jacob tar stort ansvar för sina yngre syskon som är i behov av stöd. Båda föräldrarna är välutbildade. För Jacob är det viktigt att slå vakt om vardagens rutiner, inte bara ligga hemma, bli "hjärndöd" eller "gå in i väggen". Jacob har varit och är fortfarande en talang inom idrott. Det har varit en stor del av hans liv men utifrån sin ekonomiska situation kan han inte längre delta i samma utsträckning. Hade han haft pengar hade det sett annorlunda ut.

Jacob är kluven till att leva på försörjningsstöd. Försörjningsstödet innebär även att man definieras som arbetslös då bidraget är villkorat. Å ena sidan ser han det som en rättighet och att han gör vad han kan för att få arbete. Å andra sidan upplever han det som skambelagt och att han "snyltar" på samhället. Han upplever ibland bekantas prat om att "du kan få ett arbete om du bara vill" som pressande. Han vill och försöker, men får ändå inget arbete. Samtliga av Jacobs vänner arbetar.

6.7.6 Oskar

Oskar presenterar sig som en 29-årig arbetslös kille som är adopterad. Han är uppvuxen i en förort till Göteborg och bortsett från två års studier på annan ort så har han levt hela sitt liv där. Han har egen lägenhet som han bor i själv. Han beskriver sin livssituation som arbetslös och inte så rolig, men att "man får väl kämpa på och fortsätta söka". Upplevelserna av arbetsförmedlingen är mestadels negativa. Han uttrycker besvikelse över att man i det svenska samhället kan utnyttja billig arbetskraft i form av praktikanter och ge löften som aldrig hålls om arbete efter praktik. Han har erfarenhet av flera jobbcoacher. Vissa har varit bra och andra inte. Oskar känner att de sällan har tid att lyssna och att de egentligen inte bryr sig.

Oskar hade det svårt i skolan, kom efter och hoppade av. Han känner inte att han fick det stöd i skolan som han behövde. I efterhand visade det sig att han har dyslexi. Han har nu läst ikapp och har gymnasiebehörighet. Han har haft vikariat men då han närmade sig gränsen för att bli ”inlasad” fick han gå. Han saknar arbetet och går tillbaka ibland för att umgås med gamla arbetskamrater. Han upplever dem som mer inspirerande än vänner i samma sats som han själv. Han försöker hålla på rutinerna i vardagen. Rutinerna får honom må bättre och gör vardagen lite mer meningsfull. Att bara sitta hemma gör honom deprimerad. Han säger det är tungt att alltid ha ont om pengar och det påverkar vardagslivet enormt.

6.7.7 Kristin

Kristin är 24 år, student och boendes i en liten ort i Västsverige. Vägen till att börja studera beskriver hon som slumpartad. Kristin har länge varit aktiv inom idrott och varit framgångsrik inom sin gren fram tills nyligen då hon lade av. Hon beskriver högstadiet som kämpigt och att hon av personal blivit placerad i ett fack som ”värdelös”. Efter att inför klassen blivit verbalt kränkt av en lärare bytte hon skola. Men påhoppet följde henne, även om nya lärare visade tilltro. Hon kände sig ”stämplad”. Inför studenten kände hon ambivalens över vad hon skulle ta sig för. Hon sökte högskoleutbildning, kom in, men tackade nej då hon inte trodde att hon skulle klara det. Idag har hon bytt inriktning på sina studier och känner sig nöjd med sitt val.

Efter gymnasiet försörjde Kristin ett tag sig på sin idrott tills hon upplevde att hon slutat satsa. Hon beskriver det som ett identitetsbyte. Från idrottsskvinna till heltidsarbetare. Identitetsbytet innebar, enligt Kristin, ett skydd. Att vara en idrottstalang men intala sig att man inte tar det seriöst skyddade mot det svåra i att satsa allt och inte nå hela vägen fram. Kristin berättar att hon ofta låtit sig påverkas av vänner och att det varit svårt med alla valmöjligheter. När hon var 21 år började vännerna bli klara med sina utbildningar och hon kände att hennes dåvarande arbete inte sågs som tillräckligt prestigefullt. Att gå på bidrag har hon aldrig sett som ett alternativ. Idag ser hon att det kanske var just det som motiverade henne till att komma vidare.

6.7.8 Erik

Erik är 23 år, arbetssökande, och bor ensam i en egen insatslägenhet. Han har ingen högre utbildning och det har inte heller hans föräldrar. Han har fyra syskon. Efter studenten från gymnasiet fick han jobb och arbetade fram tills värnplikten. Efter värnplikten var Erik arbetslös en kort period tills han fick ett nytt sommarjobb. Han fick fast anställning på företaget han arbetade på och han kunde köpa en lägenhet. Han arbetade kvar fram till att företaget lade ett stort varsel och han blev uppsagd. Därefter var Erik återigen arbetslös men gick tillbaka till företaget under en sommar som sommarvikarie.

Erik känner att den ekonomiska biten är förhållandevis bra då han har ersättning från a-kassa. Upplevelsen av arbetsförmedlingen och bemötandet därifrån är inte positiv. Trots att han just nu befinner sig i en svacka har han en positiv syn på framtiden gällande möjligheterna att få arbete eller studera.

7 RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel redovisas, utifrån vårt syfte och våra frågeställningar, vilka svar vi fått samt analys utifrån de intervjuer och livsberättelser vi tagit del av. Svaren på frågeställningarna flyter ofta in i varandra och detta kan ha att göra med att strukturen kring livsberättelseintervjun varit relativt fri. Den intervjuguide som använts har mest funnits med som ett stöd. Syftet med den har inte varit att styra mötet. Frågorna har heller inga vattentäta gränser gentemot varandra. Hur man talar om sin identitet är ofta starkt påverkat av hur man upplever sin situation och den situation man befinner sig i är ofta lika starkt kopplat till den kontext man verkar inom. Denna påverkansprocess är ett växelspel mellan individ och omvärld som sker kontinuerligt. Vi gick in i denna studie med följande frågeställningar:

Hur talar unga vuxna mellan skola och arbete om sin identitet?

Vilka faktorer påverkar den identitetsskapande narrativen i detta mellanrum?

Hur kan de identitetsskapande narrativen förstås utifrån det senmoderna samhället och rådande diskurser?

Utifrån livsberättelserna har vi kunnat urskilja ett antal gemensamma nämnare som berörts direkt eller indirekt av varje informant. Det är vikten av rutiner i vardagen, ekonomisk stress, boendesituation, negativa erfarenheter i kontakten med myndigheter. Samtliga informanter, utom brevinformanten, identifierar sig som arbetslösa eller arbetssökande. Därför har just ungdomsarbetslösheten fått ett stort utrymme i denna uppsats. Begreppet risk ser vi som ett genomgående tema som förekommer i samtliga livsberättelser, utan att begreppet direkt uttalas. Riskbegreppet kommer att behandlas som ett eget tema i resultat- och analysredovisningen. Utifrån informanternas berättelser om hur de upplever sin livssituation har vi även kunnat se ett återkommande mönster hos de flesta som berör känslor av skuld och skam.

Vi kommer att redovisa resultaten utifrån ett antal teman som inbegriper påverkansfaktorer för identitetsskapandet och som följs upp av en analys. Analysen sker utifrån det vi anser vara relevanta teorier och begrepp samt kopplat till tidigare forskning. De teman som behandlas är inte alltid helt självständiga utan påverkar och påverkas av varandra. De teman vi valt att behandla är formulerade som rubriker och är; *Frihetsparadoxen i det individualiserade senmoderna samhället*, *Risk*, *Sociala arenors påverkan på identitetsskapandet*, *Ekonomiska begränsningar och fattigdom*, *Jaget i den rådande diskursen – ett förhandlingsområde* samt *Att välja väg*.

Citaten i texten är hämtade från de transkriberade livsberättelserna. De är avidentifierade, omskrivna från talspråk till skrivspråk och ibland även omformulerade och förkortade. Detta för att få med essensen av det sagda men minimera risken att någon av informanterna känns igen.

7.1 Frihetsparadoxen i det individualiserade senmoderna samhället

Med frihetsparadox avser vi här diskursen om att det står varje individ fritt att själv välja väg och utforma sin egen framtid. Du kan bli vad du vill och du har själv ansvar för dina vägval. Men i realiteten ser valmöjligheterna för individer väldigt olika ut, vilket även mycket forskning visar på (se t.ex. Olofsson et al, 2009). Likaså upplevs denna frihet och det individuella ansvaret inte alltid som enbart positivt. Det vi valt att kalla frihetsparadoxen är

nära kopplat till individualiseringens frikoppling från traditioner gällande exempelvis val av yrke, studier eller familjebildning. Beck (2005) och Giddens (1991) menar att individualiseringen även beror på en frikoppling från klassbundna tillhörigheter där kollektivet ej längre har samma påverkan på individers individuella utformande av den egna livsbiografien. En annan syn på individualiseringen är att utifrån det senmoderna samhällets förändringar har även kraven på den enskilde individen förändrats. Strukturella faktorer såsom social klass och kön spelar fortfarande stor roll gällande den enskildes förutsättningar och möjligheter (Furlong/Carmel, 1997). Det senmoderna samhällets stora utbud av valmöjligheter gällande utbildning och yrkesområden kopplat till diskursen om det positiva tänkandet och den positiva psykologin sätter stor press på varje enskild individ att på egen hand välja rätt och lyckas. Ansvarvilar helt på den enskildes axlar. Bland våra informanter beskrev många detta ansvar som tungt och friheten upplevdes inte sällan som en börda.

- *Ja, men det är ju allt det där, jaha, vart ska jag bo då... Och vilken stad ska jag plugga i och... Ja, mycket sånt. Det är sånt som hindrar mig. Jag brukar säga att jag kan känna mig kvävd av alla val som finns, alltså... Det finns ju så himla mycket man kan göra och... med livet alltså, efter skolan. Och då blir jag så här... Men gud jag vet inte. Jag vet inte vad jag ska göra. Det finns alldeles för många val... (Johanna, 20)*

I berättandet om vad man vill göra, vilka mål man har eller om framtiden, talade mer än hälften av informanterna om svårigheter att välja väg. Det kunde handla om fortsatta studiers inriktning, om att studera eller arbeta och i så fall vilket sorts arbete man skulle kunna tänka sig. Rädslan att välja fel kunde skönjas i många berättelser vilket tyder på att ett stort antal valmöjligheter även upplevdes som en ökad risk att göra fel val.

- *Jag skulle behöva tid, fri från skola och krav på att arbeta, tid till att fundera över vad jag verkligen vill göra med mitt liv. (Jacob, 21)*

Detta citat belyser många intressanta aspekter av mellanrummet mellan skola och arbete kopplat till frihetsparadoxen, till definitionen av problem och till den identitetsskapande processen. Ansvarvilar att välja rätt väg i vårt samhälle ligger på den enskilde. Valen är många och kräver sin tid att reflekteras över. Detta behov av tid kolliderar med samhällets syn på sysselsättning. Enligt arbetslinjen skall alla ha någon form av aktivitet, såsom studier eller arbete. Efterlevs inte detta ses det som ett problem. Ett av samhället skapat problem. Detta kan kopplas till diskurser om arbetets betydelse för både samhället, exempelvis arbetslinjen, och den för den enskilde genom exempelvis Jahodas deprivationsteori som innebär att förlust eller frånvaro av arbete alltid är negativt för den drabbade (Jahoda, 1981). För Jacob, i citatet ovan, behöver inte det faktum att han arbetslös vara ett problem i sig. Problemet handlar kanske snarare om upplevelsen av att inte ha utrymme att använda denna arbetslösa tid så som han själv känner han har behov av.

Detta kan jämföras med Anderssons studie (2006) där informanter som resonerade om arbetslöshetens positiva effekter kände att det inte fanns någon social acceptans gentemot att betrakta arbetslöshet som något positivt och därmed kunde man heller inte med gott samvete försöka se eller faktiskt uppleva perioden utan arbete utifrån ett positivt perspektiv med utrymme att återhämta sig eller få tid för annat. Denna mellanperiod hade för Jacob kunnat innebära just det han uttryckligen behöver; *tid, fri från skola och krav på att arbeta, tid till att fundera över vad jag verkligen vill göra med mitt liv*. Men utifrån samhällets diskurser kopplade till arbetet, om hur man bör tycka och tänka, känna och må som arbetslös, kan inte

Jacob fullt ut med gott samvete använda sin tid till det han behöver allra mest. Att komma underfund med vilken av alla vägar som finns att välja mellan, just han vill välja.

- *Jag hamnade ofta i sammanhang där mitt dåvarande jobb inte var tillräckligt bra, och jag fick alltid ursäkta mig med att säga att jag skulle börja plugga. Men att säga - "Kristin, vet du inte vad du vill bli!?", med en förvånad blick, var det mest provocerande man kunde säga till mig vid denna tidpunkt! (Kristin, 24)*

Kristins berättelse om att känna sig ifrågasatt av sin omgivning och sin egen villrådighet gällande val av studier visar att det i denna frihetsparadox inte bara handlar om att veta vad man själv vill och välja rätt. För att känna att man passar in, gäller det också att välja det som omgivningen anser vara rätt. Furlong och Cartmel (1997) skriver att den förändrade och förlängda övergången mellan skola och arbete kopplat till det senmoderna samhällets snabba förändringar och osäkerhet gör att frigörelsen från ungdomstidens beroende till ett oberoende vuxenliv blivit mer av ett riskprojekt än tidigare. Osäkerheten inför vad framtiden har att erbjuda gör att även identitetsskapandet i denna period påverkas. Ökade krav på den enskilde individen, både från samhällets håll och från individen själv, blir till en extra belastning och gör det extra svårt att konstruera en stabil och trygg social identitet. Kristin, i citatet ovan, beskriver att hon trots att hon faktiskt hade ett arbete inte kunde känna sig helt nöjd med detta då arbetet inte stämde in på omgivningens bild av ett *tillräckligt bra* arbete. Kraven på att veta vad man vill och att skaffa sig en utbildning kom inte bara från personer i umgängeskretsen utan även från Kristin själv. I svårigheten att skaffa sig en trygg social identitet blir den unge lätt ett offer för omgivningens påtryckningar, massmedias bilder av lyckade människor och således även rådande diskurser (Furlong/Cartmel, 1997). Kopplat till diskursen om positivt tänkande och positiv psykologi faller lätt ansvaret för att bli denna lyckade, framgångrika människa med ett tillräckligt bra arbete, på individen själv. Oavsett hur arbetsmarknaden ser ut och oavsett vilka förutsättningar man har. Dessa faktorer glöms ofta bort i talet om allas möjligheter och det är lätt att tro att om alla kan men inte jag så måste bristen ligga hos just mig. Risken är stor att man ser sig själv som misslyckad och otillräcklig i förhållande till alla andra lyckade. Diskursen om det positiva tänkandet lyder som om man bara har den rätta inställningen och anstränger sig tillräckligt mycket så kan man bli vad man vill och man kan få jobb när man vill. Följande citat är ett bra exempel på denna diskurs:

- *Om jag bara lägger manken till så har jag säkert ett jobb imorgon. Men man är väl lite lat och lite så där... (Lotta, 20)*
- *Men de säger ju det att som arbetslös så jobbar man heltid och det gör man verkligen inte. Det är den största lögnen någonsin. Jag kan slå vad om att de flesta som är arbetslösa inte gör ett skit. Jag tror att det har mycket med det att göra, man känner sig som en snyltare... jag gör det i alla fall. (Jacob, 21)*

Utöver diskursen om hur man bör vara som värdig arbetslös skriver Andersson (2006) att den frihet arbetslösheten skulle kunna innebära, men som informanterna i hennes studie inte upplever, dels beror på ekonomiska begränsningar och dels på att man som arbetslös alltid måste stå till arbetsmarknadens förfogande. Citatet ovan kan tolkas som att Jacob syftar till att de flesta arbetslösa inte utför någon form av faktiskt heltidsarbete. Att stå på "stand-by" för arbetsmarknaden är inget Jacob betraktar som arbete och därmed kan man heller inte ses som förtjänt av ekonomisk ersättning. I Jacobs citat skymtar även en stigmatiserande syn på den arbetslöse som en snyltare. Jacob känner att han inte lever upp till vad *de* säger om att

arbetslöshet är ett heltidsarbete. Det är en roll han inte känner att han kan spela och därmed intar han rollen av den ovärdige arbetslöse. Jacob söker arbete aktivt och hans citat kan även tolkas som uttryck för frustration och maktlöshet. Kopplat till att *man kan om man bara vill* och samtidigt förstå att Jacob verkligen vill ha ett arbete, så är det lätt att förstå denna frustration.

7.2 Risk

Begreppet risk framträder, om än inte alltid explicit, på flera ställen i våra informanternas livsberättelser. Ofta finns en koppling till risk i berättelser om ekonomi, framtid och vägval. I citatet nedan resonerar Josefin om hennes dröm om att studera utomlands:

- *Ja, jag är lite feg. Jag har tänkt på det mycket. Jag har kompisar som gjort det. Men jag tror, jag är nog ingen skolmänniska, och det är därför jag tror jag skulle ha problem med det. För i det landet har de en skolpress som är hundra gånger vår och det finns bara inte att du får halka efter. Du måste hålla takten hela tiden. Det är press, press, press... Och jag är inte bra på det när jag sitter i skolbänken.(Josefin, 24)*
- *Vad det är jag vill? Ja, öppna eget och trivas med det jag gör. Skaffa familj så småningom. Mitt största mål för tillfället är ju att jobba fram den här planen om att öppna eget så jag har en fast punkt. Men det svåra är ju att hitta platsen, för jag känner ju det att öppnar jag är jag ju fast. Jag är en rastlös själ. Jag har bott i Luleå, Uppsala, Gällivare, Göteborg... Dalarna och Skåne. (Josefin, 24)*

I Josefins berättelse framkommer en rädsla om att misslyckas eller inte hålla måttet. Detta trots att hon i sin livsberättelse beskriver flera händelser där hon visat på både kunskap och mod, beskriver hon upplevelsen att gå på intervju som svår eller att hon inte har tillräckliga kunskaper för att ta itu med sina drömmar om företag eller språkstudier. Vidare beskriver samma informant att hon har en önskan om att starta en egen verksamhet. Hon beskriver detta som en del i att skapa trygghet så hon kan bilda familj, men att hon är tveksam till att ingå ett så långsiktigt projekt och den risk som det egna företagandet skulle innebära. Detta kan låta motsägelsefullt, men bland informanterna är dessa parallellberättelser, där man å ena sidan är en positiv optimist och å andra sidan en mer osäker realist, som ibland bär på ett stukat självförtroende, vanligt förekommande.

I sin berättelse lyfter även Josefin en tydlig önskan om att förändra sin nuvarande situation. Samtidigt skönjs en ambivalens kopplat till den risk det innebär att ingå ett långsiktiga åtagande genom att starta eget. Hon talar om att öppna eget för att få en fast punkt men samtidigt lyfter hon att ett företag skulle innebära att hon är fast och att hon är en rastlös själ. Att inte våga eller vilja ta den risk det skulle kunna innebära att nå ett långsiktigt mål kan, enligt Lupton (1999) betyda att man förblir fast i sin nuvarande situation. Utifrån detta så bör inte alla risker undvikas, vissa risker bör istället välkomnas som en del i den personliga utvecklingen (Lupton, 1999).

Här kan man lyfta in kritiken mot det positiva tänkandet, där ett stort ansvar för den egna framgången läggs på individen själv. Uttryck som ”jag kan om jag bara vill”, eller ”jag får väl lägga i en växel och köra” blir till en form av skuldbeläggande på den egna personen. (Jämför med Lotta och Jacobs citat i delkapitlet 6.1.) Om man verkligen kan om man bara vill och

samtidigt säger att man vill ha ett arbete, varför är man då fortfarande arbetslös? Mot detta kan även sägas att en av tankarna med den positiva psykologin är att utveckla och stärka positiva egenskaper hos den enskilde. Att anamma ett kollektivt positivt tänkande kanske inte är just vad som åsyftas. Om man på individnivå arbetat med exempelvis Josefins framgångshistorier hade man kanske kunnat stärka dessa positiva sidor hos henne, så till den grad att hon faktiskt vågade ta risken att göra det som går i linje med hennes drömmar att starta eget eller studera språk utomlands. Och på så vis bidra till en positiv del av den personliga utvecklingen.

Att inte veta vad man vill bli eller inte ha något formulerat mål med studier, kan vara en anledning till att inte vilja ta studielån. En annan anledning, trots att man vet vad man vill bli, är rädslan att dra på sig en skuld som man sedan inte kan betala tillbaka.

- *Du pratade om att du kanske ville läsa vidare sen för att kunna arbeta med barn och unga. Vill du berätta hur du tänker kring det? (Intervjuare)*
- *Jo, det vill jag. Men sen är det ju så... Jag kanske skulle vilja ha en bättre ekonomi så att jag skulle kunna ha sparat lite pengar så jag slipper ta en massa CSN-lån och så där. Så det skulle väl kunna vara något som jag ser som ett hinder just nu. Men annars... ja, det är väl egentligen det enda hindret. Alltså, jag skulle nog kunna tänka mig att göra det men alltså.. Jag har ju sett personer som fortfarande betalar av på sina CSN-lån utan att liksom ha kommit vidare med det. Och då är dom gamla och så nu. (Lotta, 20)*

Kopplat till den risk det innebär att ta studielån är den sociala konstruktion av vad som innebär risk. Vad är det för konsekvens man är rädd för när man inte vågar ta studielån? Kanske är risken, som Lotta säger, att inte kunna betala tillbaka. Och visst, med dagens arbetslöshetsprocent är det lätt att förstå att det kan ses som en risk. Men mot det skulle man kunna sätta chanserna eller möjligheterna att få arbete om man har en utbildning. Möjligheter som skulle kunna lyftas fram är möjlighet till utbildning som i sin tur skapar struktur och rutiner i vardagen, en regelbunden inkomst och som student ha möjlighet söka studentlägenhet. Likaså att det finns en möjlighet att de lånade pengarna kan ses som en lönsam investering. Varför betonas risken att stå i skuld mer än möjligheterna med att ta studielån? ”Den som är satt i skuld är inte fri” är ett uttryck av vår tidigare statsminister Göran Persson (Persson, 1997). Utifrån det kan man tolka en diskurs som förhåller sig negativ till lånade pengar. Lånade pengar inskränker på friheten.

- *Ja, jag väntar ju bara på att få ett jobb, som jag ska trivas med, extra då. För jag vill jättegärna vara kvar där jag är. Alltså så jag skulle kanske vilja ha ett heljobb, eller ett kvällsjobb, fast... ja, typ tre-fyra kvällar i veckan så man ändå har lite såhär tid... (Lotta, 20)*

Oron och osäkerheten mellan kontrollen över att ha kontroll över sin omgivning och viljan att komma vidare visar sig i visat sig i även detta stycke hämtat från samma informant, här framgår en ambivalens mellan att känna sig trygg i de förhållanden som finns och viljan att komma vidare. Vidare kan man beskriva Lottas berättelse om hennes nuvarande halvtidsarbete och hennes tveksamma önskan om ett bättre betalt heltidsarbete, som att hon har kännedom om den situation hon befinner sig i idag även om hon har en önskan om att kunna hitta något bättre. Detta ger en ambivalent inställning till att våga gå vidare och

upptäcka något nytt eller bli kvar i det man känner till. De flesta människor har ett ambivalent förhållningssätt till etablerade rutiner och vanor, de är viktiga för att upprätta en känsla av ontologisk trygghet, varaktighet och säkerhet. När vanor bryts kan oro, rädsla och fientlighet uppstå. Utifrån detta kan man medvetet försöka bryta rutiner eller hålla kvar vid dem (Lupton, 1999)

Riskbegreppet framträder även då informanterna ofta i sina livsberättelser anser sig själva ha ansvar för sina val. Då valmöjligheterna upplevs som oändliga föreligger en överhängande risk att välja fel, eller att inte välja det bästa alternativet. Risken att välja fel kan då i sin tur skapa en stress och oro. I och med samhällets allt snabbare förändringstempo är det svårt att gå till sitt sociala nätverk för att få råd och vägledning. Breck (2002) menar att en signifikant del av det senmoderna samhället är att beslut ofta måste fattas på osäkra grunder eller utifrån osäker och provisorisk kunskap.

- *Jag brukar säga att jag kan känna mig kvävd av alla val som finns, alltså... Det finns ju så himla mycket man kan göra och... med livet alltså, efter skolan. Och då blir jag så här, att men... Gud jag vet inte, alltså jag blir, jag vet inte vad jag ska göra. Det finns alldeles för många val....*
- *Så det blir svårt att välja?(Intervjuare)*
- *Ja. Jag frågar kompisar som pluggat vidare och de säger ju att: "Ja, jag visste inte heller vad jag skulle göra, jag bara hoppade på någonting och det blev bra sen." Åh, ja jag vet inte, jag vill ju helst känna att jag vet, är helt säker innan jag hoppar in. Vet att det här, det vill jag göra, det kommer jag att se fram emot. Och det är helt rätt för mig. Eh, ja... så det gäller väl att jag ... Ja, jag tänker ju mycket på sånt... (Johanna, 20)*

Risken att välja inriktning och sedan ångra sig lyfter Johanna i sitt citat ovan. Vad som är faran med att ha valt fel framkommer inte i berättelsen. Kanske ses det som ett misslyckande att börja om med något nytt eller kanske är det rädslan att ta lån för något man sen känner inte var det rätta. Beck (1992) och Giddens (1991) menar att i det alltmer individualiserade senmoderna samhället är individen i allt högre grad frikopplad från traditioner och social klass. Utifrån detta är individen i högre grad ensamt ansvarig för skapandet av sin livsberättelse, sina val och sitt identitetsskapande. Vidare innebär detta att individen inte längre kan förlita sig på den trygghet traditioner och tidigare generationers erfarenheter kan innebära. Valmöjligheterna är fler, men så även de individuella riskerna. Beck (1992) menar att individuellt risktagande blivit en ofrånkomlig del i skapandet av den egna livsberättelsen. Individen måste själv, ständigt, planera för sitt liv, förmågor, relationer och vägval för att inte förfördelas av ett samhälle med ett högt förändringstempo där livsvägar inte längre är traditionellt eller socialt utstakade (Beck, 2005). Johanna, i citatet ovan, vänder sig till sina vänner för råd och för att höra hur de kommit fram till att välja såsom de gjort. Svaret hon får är att de inte heller varit säkra utan "bara hoppat på och så blev det bra". I det som Beck (2005) kallar risksamhället är förmågan eller modet att ta risker betydelsefullt för att ha möjlighet att komma vidare. Johannas vänner chansade och upplever att det blev bra ändå. Vi vet inget om Johannas vänner bakgrund eller resonemang runt sina val. Bedömningen av risk hänger ofta samman med individens sociala utgångsläge, sociala nätverk och traditioner (Furlong/Cartmel, 1997; Lupton, 1999). Varken Lotta, som inte känner sig bekväm med att ta studielån, eller Johanna har föräldrar eller äldre syskon som studerat vidare och således kanske inte heller tagit några studielån. Detta innebär att de, så vitt vi vet, saknar traditionen av högre studier inom familjen och likaså att ta studielån från CSN. Detta kan i sin tur påverka deras bedömning av risk.

Walther et al. (2005) beskriver hur övergång mellan skola och arbetsliv eller i detta fall skola och skola inte längre följer den linjära utvecklingslinje det tidigare gjort. Istället talas det om yoyo-transitions eller bumerangfenomen, där man i högre utsträckning pendlar mellan beroende och oberoende, skola, arbete, resor med mera (Walther et al. 2005; Molgat, 2002). Vidare menar Walther et al. att institutioner inte följt med i denna utveckling utan i mycket fortfarande är anpassad utifrån den linjära utvecklingslinjen. Johannas rädsla att välja fel kan böttna i just den traditionella synen på hu övergången mellan skola och arbetsliv ska se ut. Denna traditionella övergång, *flytta hemifrån, utbilda sig, börja arbeta, gifta sig och skaffa barn*, menar Settersten och Ray (2010) likt Walther et al. (2005) inte längre vara aktuell. Ändock lever de sociala förväntningarna kvar och påverkar Johannas inställning till huruvida det är att betraktas som en risk och om ett eventuellt avhopp är att betrakta som ett misslyckande.

Några informanter berättade om rädslor kopplade till sin situation som arbetslös. Det handlade om rädslor att "gå in i väggen", att må psykiskt dåligt på grund av att bara gå hemma eller den ekonomiska stressen. Det handlade även om rädsla och obehagskänslor inför att ta kontakt med arbetsgivare.

- *Jag tänker ju nu på att söka jobb och så. Jag är fantastiskt rädd. Jag vågar inte ringa tillexempel. Jag tycker det är jättejobbigt att behöva ringa på jobb och tycker det känns bättre om man kan skicka ett e-mail eller... Så på det sättet är jag väldigt rädd. Jag är lite försiktig när det gäller att ta för mig. (Åsa, 25)*

I citatet ovan berättar Åsa att hon tycker det är jobbigt att ringa till arbetsgivare som söker personal. Hon säger inte rent ut vad det är hon är rädd för skall hända. En annan informant som också pratar om rädsla berättar att hennes rädsla handlat om att misslyckas. Rädsla har påverkat henne i hur hon gjort sina val. Att ta risker handlar ofta om att beträda osäker mark och utsätta sig för obekväma situationer där man inte har kontroll. En person är tvungen att konfrontera och möta risker och faror i vardagen som ett led i att bryta etablerade mönster. Trots att det kan innebära att förhållandena inte ändrar sig till det bättre. Att göra detta är en del i att förverkliga sig själv och att hitta nya bättre vägar (Lupton, 1999).

- *Jag kom in på en utbildning jag hade sökt. Som tur var tackade jag nej, dock inte för att jag ansåg att det kanske inte var min grej. Utan för att de som sökte den utbildningen förmodligen var riktiga proffs och skulle nog vara väldigt duktiga i jämförelse med mig. Jag skulle behöva plugga jättehårt och kanske inte klara det! (Kristin, 24)*

Risker som lyfts i informanternas livsberättelser handlar om risk för att bli sjuk, att ta studielån som inte kan betalas tillbaka, risken att välja fel väg och sen ångra sig eller risken för att misslyckas. Många av informanterna har historier med sig som skulle kunna tolkas som misslyckanden även om det många gånger inte har berott på brister hos dem själva. Det kan handla om skolsvårigheter, misslyckanden på arbetsmarknaden eller privata avvisanden. Detta är upplevelser som naturligtvis kan påverka synen på sig själv. Att ringa arbetsgivare och gång på gång bli avvisad stärker en eventuell känsla av att vara oönskad eller inte tillräckligt bra. Sådana upprepade avvisanden är svåra, och kanske extra svåra för en med en redan sårad självkänsla. Detta lyfts fram i Anderssons studie (2006) där hon återger informanternas beskrivning av en negativ spiral. Från att inte våga ta kontakt av rädsla att bli ratad till att

drabbas av ekonomiska sanktioner för att man inte vågar utmana sin rädsla. Samt att man utifrån detta blir bemött som en ovärdig arbetslös som inte gör sitt yttersta för att skaffa sig ett arbete. Samhällets bemötande, som om man var en arbetslös som inte ville ha ett arbete, kan ytterligare påverka synen på sig själv som värdelös. Detta borde kunna öka på risken för stigmatisering i och med att individen inkorporerar samhällets syn på sig själv som ovärdig arbetslös (Goffman, 2008). Ett tecken som tyder på risk för stigmatisering är många av informanternas tal om sig själva som "kanske lite lat" eller "lite bekväm".

Sammantaget kan man säga att det som genomsyrar samtliga informanternas sätt att prata om risk, är att de känner en ambivalens mellan att vilja komma vidare och utsätta sig för de risker som detta skulle kunna innebära eller att bli kvar i sin nuvarande situation som de känner till men där de inte är tillfreds med sin tillvaro. En individ behöver både trygghet och risk i sin vardag och att ens omgivning ska vara både förutsägbar och oförutsägbar. En ständig rörelse mellan dessa ytterligheter är något som bör eftersträvas (Lupton, 1999).

7.3 Sociala arenors påverkan på identitetsskapandet (påverkansfaktorer)

Med social arena menar vi här alla sociala sammanhang där människor möts. Exempel på sociala arenor kan vara familjen, skolan, arbetsplatsen, kompisgänget eller idrottslaget. Arenor där man är någon i relation till andra, där man intar någon form av position eller roll. Den sociala arenan kan också beskrivas innebära möten med myndigheter såsom arbetsförmedling och socialtjänst.

Drygt hälften av informanterna beskriver stora fritidsintressen i livet som de delade med sin familj och som de mer eller mindre vuxit upp med. Det kunde handla om musik, handarbete eller intresse för en särskild sport. Det framkom i samtliga intervjuer att familjen och familjeförhållanden påverkat informanterna. De var medvetna om detta samt hur det påverkat eller präglat dem. Gällande vänner hade hälften av informanterna en umgängeskrets som mestadels bestod av personer i liknande situation. Upplevelsen av detta var både positiv och negativ. Positiva aspekter var att de inte var ensamma i sin situation, de hade andra som delade deras livssituation och som kunde hjälpa och stötta. Negativa upplevelser kom mest från informanter som haft en fot inne på arbetsmarknaden. De upplevde att umgänget med vänner i liknande situation var deprimerande då samtalen ofta kretsade kring arbetslöshet och ekonomiska svårigheter. Med andra ord så upplevde några en gemenskap och ett stöd från kompisar i samma sits, emedan andra upplevde det som nedslående. Kanske har det att göra med att de själva gått från arbete till arbetslöshet och därmed upplevde situationen annorlunda än de som inte hade någon längre erfarenhet av att arbeta.

- *Jag brukar gå ner till mitt gamla jobb och sitta och prata med de gamla arbetskamraterna som jag har haft. Jag tycker om att ha lite kontakt med andra än bara med mina vanliga kompisar.*
- *Om du skulle jämföra, vad är då skillnaden mellan att umgås med dina gamla arbetskamrater och med dem du nu umgås med på dagarna?(Intervjuare)*
- *Det är väl det att jag har ju arbetat med dem och då kan man ju prata om andra saker än att träffa mina vanliga kompisar och prata om samma saker och göra samma saker.*
- *Vad pratar ni om då? (Intervjuare)*
- *Nej, jag vet inte,(suckar) men vi pratar väl om arbete. Arbeten som de också sökt. Man försöker väl hitta kontakter däremellan också och så. Se om man kanske kan få något napp därifrån och så. (Suckar) /.../ Man vill ju gärna*

komma ut, börja jobba, träffa nya människor. Få vara med och uppleva den här arbetsgemenskapen.(Oskar, 29)

Genom att umgås tillsammans med sina tidigare arbetskamrater på sitt gamla jobb så har Oskar en social arena där han kan interagera och skapa sitt sammanhang med personer utanför den position han annars har som arbetslös och som är den position som är dominerande i hans övriga umgänge. Han kan där finna en alternativ position där han både i sina egna ögon och ur andras kan ses i ljuset av den position han hade som anställd. Dessa kontakter med personer från hans gamla jobb kan sägas ha en gynnsam påverkan på hur Oskar ser på sig själv och hur han hanterar sin situation som arbetslös.

Flera av informanterna berättade om möten med jobbcoacher. Jobbcoacherna hjälpte dem att skriva CV, personligt brev och öva inför anställningsintervjuer. Upplevelsen av dessa möten beskrevs ofta som inte särskilt givande eller att det kändes som att jobbcoachen egentligen inte brydde sig.

- *Jag har ju varit där nere tidigare och träffat en jobbcoach, men inte fått den hjälp man vill ha egentligen. Så då sitter man bara där och tjötar med någon som ja,... Och ringer man så måste man trycka på rätt nummer och sen trycka på rätt nummer igen, och så, ja... Sen får man tio minuter. Jaha, tack för den! Annat hade det varit om man fått en timme eller i alla fall en halv. Då har man ju i alla fall lite tid på sig att göra något. Men man känner när man kommer ner dit att, när man ska prata med en sån där kontaktperson, att det... Det känns bara som att de sitter och väntar på att man ska gå och nästa skall komma. De är så stressade. Så man får inte ut något av det som man ville, genom att få sitta och prata... men, ja... Det är väl deras jobb, att sitta och trycka på knappar.(Oskar, 29)*

Sociala arenor som framkommer i liveberättelserna är familjen, kompisgänget, laget (inom idrott), arbetsplatsen, ute på stan, socialkontoret och arbetsförmedlingen. I citatet ovan berättar en informant om sina upplevelser av att umgås med arbetslösa vänner jämfört med att besöka sina gamla arbetskamrater. Utifrån Jahodas deprivationsteori kan man tydligt se att arbetet för Oskar inneburit en känsla av gemenskap som han idag saknar. Utifrån Goffmans dramaturgiska perspektiv kan man tolka det som att Oskar spelar en roll han inte känner sig helt tillfreds med. Han trivs bättre på den sociala arena där han tidigare haft en roll som arbetstagare, tillsammans med de gamla arbetskamraterna som han hellre identifierar sig men som han utifrån sin nuvarande position inte längre har lika mycket gemensamt med. Rollen Oskar spelar med sina "vanliga kompisar" blir på så vis diskrepant. Han har på ett sätt mycket gemensamt med dem, utifrån den situation de alla befinner sig i, men han har ingen helhjärtad önskan om att vara där. Utifrån begreppen social identitet och social kategorisering kan man tolka Oskars resonemang som en jämförelse mellan två olika sociala kategorier som erbjuder olika sociala identiteter, med positiv respektive negativ laddning (Hinton, 2003).

Walther et al. (2005) menar att i det senmoderna samhället har betydelsen av informella nätverk kommit att spela en allt större roll för individens identitetsskapande. När den traditionella linjära övergången mellan skola och arbete inte längre är lika självklar är det sociala nätverket av stor vikt när det gäller att hitta alternativa vägar. Det sociala nätverket kan erbjuda stöd och trygghet men kan också innebära kontakter av vikt när det gäller att hitta arbete.

- *Dom jag känner som har fått jobb, de har ju oftast fått det efter att ha haft praktik där eller för att de känner någon som har jobb där. Någon svägerska eller något sånt... /.../Så jag känner egentligen inte så många som har jobb som har fått kämpa för det.(Johanna, 20)*

Seligman/Diener (2000) menar även att goda sociala kontakter är av stor vikt för det psykiska välbefinnandet. Våra informanter beskriver sig samtliga som sociala personer och många berättar även om vikten av vänskap och goda relationer. Vad vi definierar som goda relationer utifrån våra informanters livsberättelser är att relationen ger något positivt tillbaka.

- *Jag pratar med mina vänner om jag har en svacka. (skrattar) Jag har väldigt förstående vänner och vi pratar mycket och ibland så... Som sagt, som tur är så har jag ju dem. Det är ju inte så att jag är ensam. Jag har Lisen, och fler kompisar som är i samma situation och som kan prata om det med och de flesta känner nog likadant. ”Jo men jag vet hur du menar ”och så... ”Ja, men fan vi hjälps åt, vi fixar det här” och så där. (Johanna, 20)*

För Johanna betyder hennes sociala nätverk både en grupp som hon kan känna igen sig i samt erbjuder henne stöd när hon behöver det. Att själv få vara ett stöd är andra erbjuder även en möjlighet att känna att man spelar en roll för andra. Att umgås med andra i liknande situation eller, som Goffman säger, med liknande stigma erbjuder en känsla av delaktighet och tonar ner känslan av att avvika från normen. Eller att åtminstone dela det avvikande med andra och således inte bära stigmat ensamt. För Johanna innebär umgänget med vänner igenkännande av livssituation och stöd vilket gör upplevelsen positiv. För Oskar, som säkerligen på många sätt trivs med sitt kompisgäng, är upplevelsen av den delade situationen dock inte odelat positiv. Kan hända beror skillnaden mellan Johanna och Oskar på dels att Oskar har arbetat och utifrån det något att jämföra med. Dels har Oskar en längre period av arbetslöshet bakom sig än Johanna.

- *Jag har haft tur med mina handläggare på soc. Jag har haft såna som verkligen bryr sig, stöttar mig och så där. Men arbetsförmedlingen tycker jag inte gör så himla mycket faktiskt. Det är väl mest nu när man varit arbetslös i tre månader, nu är jag ju långtidsarbetslös då./.../ Jag hade en jobbcoach ett tag, men det tyckte jag var helt värdelöst. Jag sa upp det, att jag inte ville ha någon jobbcoach längre. Och det blev ju värsta... Han blev ju skitförbannad för att jag inte ville. Jag sa jag skiter fullständigt i vad du tycker, jag tycker det här är helt värdelöst./.../ Han ville typ att jag skulle skriva in i ett schema allt vad jag gör varje dag. Varför ska jag göra det? Jag vill ju ha ett jobb. Jag vill inte att du ska skapa en massa rutiner för mig. Och så sa han att det måste du göra. Det måste jag inte alls, sa jag, och så sket jag i det.(Jacob, 21)*

Förväntningarna på vad man vill ha ut av ett möte påverkar hur mötet kommer att upplevas (Hinton, 2003). I inledningen av citatet redogör Jacob för upplevelsen av ett gott möte. Han upplever sig ha blivit lyssnat på och stöttad. I kontrast till detta ställer han mötet med jobbcoachen. Han tydliggör vad han ville få ut av mötet, hjälp att få ett arbete. När han inte upplevde att denna hjälp erhöles valde han att avbryta. Man har som arbetssökande möjlighet att tacka nej till denna insats utan några konsekvenser. Jacob berättar att han söker det antal arbeten i veckan som han måste söka. Detta verkar han klara av bra på egen hand.

Mötet mellan en jobbcoach och en arbetssökande är ett möte med tydligt definierade roller och en maktasymmetri. Jacob blir i detta mötet inte bara externt socialt kategoriserad som arbetslös utan även utsatt för ett intrång i hans personliga sfär. Genom att begära att Jacob skall redovisa allt han gör, gör jobbcoachen även anspråk på att ta del av Jacobs övriga roller. Ett intrång på arenor där jobbcoachen inte hör hemma. Oskar berättar, i citatet ovan, att han inte känner att jobbcoachen har tid eller lyssnar. Utifrån vad man kan förvänta att en jobbcoachs arbetsuppgifter skall innebära, att genom samtalet stödja den arbetssökande, kan dennes roll, utifrån Oskars perspektiv, te sig föga trovärdig. Angelin (2009) skriver att informanterna i hennes studie har övervägande negativa upplevelser från möten med sociala myndigheter och arbetsförmedling. Kurser och praktikplatser organiserade av arbetsförmedlingen beskrevs som meningslösa och där fanns en känsla av att bli utnyttjad som "gratis arbetskraft" (Angelin, 2009). Oskar är av samma åsikt:

- *Man känner sig naturligtvis helt värdelös, man blir utnyttjad av systemet igen. Jag menar, hur många är det som de utnyttjar egentligen... Alltså det borde de ha lite mer koll på, arbetsförmedlingen, eller i alla fall höra med en... Ringa och kolla hur funkar det på jobbet och då kan man ju säga det att "Jag känner mig bara helt utnyttjad!" Eller de kanske redan vet? Men jag tror faktiskt inte att det är många som vet om hur det är. Företag som utnyttjar... /.../Så jag vet inte... Jag tycker att de borde ha mer koll på det. När de sätter ut oss på olika arbetsplatser borde de ha koll så att vi inte blir utnyttjade. För då kan man ju lika gärna ge oss en bättre..., mer pengar. Och sen om dom ska,... vill att man ska vara där och man blir utnyttjad... Då, fan. (Oskar, 29)*

Jacob berättar i citatet ovan att han valde att avsluta kontakten med sin jobbcoach, Oskar ger uttryck för att han känner sig utnyttjad och sakna värde. Båda uttrycker motstånd, ett motstånd Jacob omsätter i handling genom att avsluta kontakten med sin jobbcoach och som Oskar uttrycker i ord om orättvisor och systemfel. Detta kan jämföras med Gillbergs (2010) kategorier av reflexiva förhållningssätt där motstånd är en kategori och som ofta bottnar i en protest mot de krav som ställs på den enskilde.

Berättelser av negativ karaktär gällande kontakten med arbetsförmedling och jobbcoacher är genomgående, även om det ibland även fällt en och annan positiv kommentar. Flera informanter uttrycker ett missnöje med det system som är satt att hjälpa dem. En del i detta kan bero på den sociala kategorisering som är en effekt av att behöva ingå i dessa system. Man blir genom denna sociala kategorisering tillskriven en identitet som ofta är negativt laddad. Det finns ett tydligt missnöje kring hur informanterna tycker att hjälpinstanserna fungerar och hur deras kontakter med dessa sköts i från hjälparnas sida. Några av informanterna påtalar dock i samband med detta, flera olika initiativ som de tagit på eget bevåg och de beskriver hur de utarbetat olika handlingsstrategier för att hantera sin situation. Detta kan ses som ett sätt att ta kontroll över sin situation och att vända sig mot den roll och det system inom vilket man blir definierad (Burr, 2003).

- *Att gå till arbetsförmedlingen tycker jag känns lite jobbigt. Jag har inte direkt den uppfattningen att dom finns där för att hjälpa en. Till exempel den handläggaren jag har är mer eller mindre en fruktansvärd kärring. Hon är ganska så kall tycker jag, Jag kan inte riktigt se eller förstå varför hon ens har ett sådant yrke där hon möter människor i en svår sits. Jag tycker dom*

ska vara där som ett stöd, och inte se en som bara en siffra eller någon ond sak. Så på så sätt tycker jag det är jobbigt att vara arbetslös. (Erik, 23)

Erik har en längre tid av anställning bakom sig och har bara varit arbetslös under en kortare period tidigare. Han upplever mötet med arbetsförmedlingen som något negativt. Detta kan ha att göra med den uppfattning han bär med sig om den sociala position som i samhället finns tillskriven en arbetslös och det stigma som är kopplat till det. Det kan vara en roll i vilken han har svårt att se sig själv. I mötet med representanten för arbetsförmedlingen kan detta bli påtagligt just i det att utifrån interaktionen med denna iklädes Erik en ny identitet och social position som arbetslös och att denna identitet inte är något som stämmer överens med Eriks självbild.

En outtalad aspekt av den funktion som arbetsförmedling och jobbcoacher kan spela i sammanhanget är att de kan fungera som en extern faktor vilken man kan tillskriva negativa egenskaper. Detta kan ha en positiv inverkan på den enskilda individen i form av att eventuella svårigheter att få jobb eller att inträda på arbetsmarknaden på så sätt inte blir ett personligt misslyckande. Detta är troligen inte en uttalad funktion hos dessa hjälpare men det kan ändå vara en skyddsfaktor för de som inte är etablerade på arbetsmarknaden och en god sådan. Burr (2003) skriver att för människor som befinner sig i utsatta situationer kan det vara bra att istället för att lägga misslyckanden i den egna personen istället kunna hitta alternativa förklaringar och orsakssamband. Denna strategi lyser igenom i informanternas narrativ där de å ena sidan tar på sig skulden för sin situation genom att de kanske inte ansträngt sig tillräckligt för att få ett arbete men å andra sidan så gör de allt de kan för att få ett arbete, men känner sig utnyttjade och lurade av det system som finns där för att hjälpa dem.

7.4 Ekonomiska begränsningar och fattigdom

Samtliga informanter, utom brevinformanten, beskrev sig själva som arbetslösa eller arbetssökande. Några beskrev detta som att man utifrån sin ekonomiska situation tvingats identifiera sig som arbetslös på grund av det villkorade ekonomiska biståndet. För att få ekonomiskt bistånd behöver man vara inskriven vid arbetsförmedlingen samt visa att man är aktivt arbetssökande, exempelvis genom att söka ett visst antal arbeten per månad. Samtliga beskrev olika former av ekonomiska hinder och stress men bara hälften erhöll ekonomiskt bistånd. Andra försörjningsformer som beskrevs var studiemedel, a-kassa, sambo samt möjligheten att klara sig på lön från extraarbete genom att bo hemma hos föräldrar och eventuellt få tillfällig ekonomisk hjälp från familj. Brevinformanten hade vid brevskrivandet lämnat mellanrummet mellan skola och arbete bakom sig. Alternativet att ta ekonomiskt bistånd hade för denne aldrig varit aktuellt då synen på "bidragstagare" inte stämde överens med den egna självbilden. Att hamna inför detta val beskriver informanten som den avgörande skjutsen mot att börja arbeta med vad som erbjöds och senare studera. Att erhålla ekonomiskt bistånd beskrivs som laddat. Samtliga av de informanter som berört ämnet försörjningsstöd har uttryckt att det antingen inte känns bra att "gå på soc" eller att de varken vill eller kan se det som en utväg.

- *Det bär mig emot att ta bidrag. Just nu stämplar jag inte eller något. Jag tycker inte man ska leva på bidrag, jag tycker man ska försörja sig själv. Så därför tycker jag det är viktigt att ha ett jobb. Samtidigt som att det inte är lätt. Jag vet ju hur svårt det är. (Åsa, 25)*

Detta citat kan ses som ett exempel kopplat till ekonomin och att det där finns berättelser om skuld och skam över att vara beroende av försörjningsstöd. Det framgår tydligt att bland våra informanter fanns en rådande diskurs om att man som frisk och vuxen skall klara sig själv ekonomiskt och inte vara samhället till last. Bland de flesta fanns även en negativ stereotyp av ”personer som går på soc”. Detta var en bild som de själva inte ville förlika sig med. Bilden av ”personen som går på soc” har för de som nämnt den fungerat dels som motivation till att studera eller ta vilket arbete som helst eller skapat känslor av skuld och skam. Detta resultat stämmer överens med Angelins (2009) där känslor av skam, minskad värdighet och socialt erkännande var vad hennes informanter vittnade om som det svåraste med att stå utanför arbetsmarknaden. De upplevde även stigmatiserande fördomar gentemot arbetslösa som vore de arbetsskygga och med dålig karaktär.

Det framgår av samtliga informanter att deras ekonomiska situation upplevs som ett stort hinder i att leva det liv de önskar leva. För många av informanterna handlar detta om att börja ett ”eget liv”. Boendesituationen känns som en stor del av denna önskan om ett eget liv. Av våra informanter bodde hälften fortfarande hemma eller i tillfälliga andrahandskontrakt utan säkerhet. När informanterna talat om framtiden har det egna boendet ofta spelat en central roll likaså vikten av att ha en ekonomi.

- *Jag vill ju att jag och min flickvän ska flytta ihop. En vacker dag. Och att börja ett eget liv, om man säger så. Och känna att allting är bra. Det är ju bra nu också men... Ett liv utan att föräldrar skall vara där och tjata. Utan att någon skall säga, vik den, gör det, gör det... Känna att man är vuxen. Känna att jag klarar mig själv. (Lotta, 20)*

Andra konsekvenser av den begränsade ekonomin var upplevelser av att vara isolerad, inte kunna vara aktiv inom fritidssysselsättningar som tidigare varit en stor del av deras liv, inte kunna resa till vänner och familj eller kunna delta i det sociala umgänget på samma villkor som vänner med arbete. Tre av våra informanter har varit, och skulle under andra förutsättningar fortfarande vara, framgångsrika inom idrott. Men på grund av deras ekonomiska situation kan de inte längre utöva denna idrott i samma utsträckning som de hade önskat.

Samtliga informanter berättar om hur ekonomin på ett eller annat sätt påverkar deras livssituation. Detta trots att vi som intervjuare inte tagit initiativet till detta område. Kopplingen har dock varit naturlig då samtliga, utom brevinformanten, i inledningsskedet presenterat sig som arbetslösa eller arbetssökande. Att vara arbetslös eller arbetssökande har för våra informanter en nära koppling till en ansträngd ekonomi eller fattigdom. Ekonomin beskrivs som en begränsning i att vara den de vill vara, att göra det de vill göra och i vissa fall även bli den de vill försöka att bli. Exempelvis genom att satsa mer på den idrott inom vilken man tidigare varit framgångsrik, men nu inte längre har råd att utöva. Att på grund av ekonomin inte kunna delta i fritidsaktiviteter eller idrottsutövande som tidigare varit en betydelsefull del av både identitet och fritid innebär också en förlust av gemenskap likt den Jahoda lyfter fram rörande arbetets betydelse. Att vara med i ett idrottslag eller klubb skulle kunna jämföras med ett arbetslag med arbetskamrater med gemensamma strävanden mot gemensamma mål. En meningsfull sysselsättning som bidrar med struktur och rutiner i vardagslivet. Samt möjlighet att följa en livsstil som signalerar och bidrar till delaktighet i en gruppidentitet (Stier, 2009). Det sociala nätverk som laget representerar spelar också stor roll i det senmoderna samhällets övergång mellan skola och yrkesliv (Walther, 2005). Nätverket

erbjuder kontakter, stöd och socialt erkännande. Faktorer som också gynnar det mentala välbefinnandet (Seligman/Diener, 2000).

- *Det är lite krångligt just nu. Jag var ju med i en klubb innan jag flyttade, men sen jag flyttade hem efter skolan så har jag inga pengar. Årsavgiften är för dyr så att jag har ju inte råd just nu att vara med i någon klubb. Men jag går dit ibland och träffar dem, tränar lite och så där. Men jag kan ju inte längre spela några matcher. /./ Hade min ekonomi varit annorlunda hade jag definitivt varit med och spelat matcher och så. Jag spelade ju i ... när jag var yngre. Jag är väldigt duktig. Så det begränsar mig att jag inte får utveckla min spelfärdighet. (Jacob, 21)*

Inom den positiva psykologin pratar man om att utveckla talang och maximera individens potential. Att utveckla en individs starka sidor kan innebära att man skapar en buffert som hjälper individen i hanterandet av mindre framgångsrika delar av livet. Känslan av att vara en talang inom något stärker självförtroendet och kan eventuellt skydda mot de törnar en individ kan uppleva av att inte beviljas inträde på arbetsmarknaden. Att ha en talang som man på grund av ekonomiska omständigheter inte kan utveckla kan, som vi tolkar Jacob, upplevas som frustrerande. Detta är även kopplat till identitetsskapandet och möjligheten till att utforma alternativa identiteter på olika sociala arenor. Positivt laddade identiteter har en stärkande inverkan på en individs självkänsla och kan påverka det sätt man utformar sin identitet även i andra sammanhang. Bauman (2000/2002) och Giddens (1991/1998) gör kopplingar mellan identitetsskapande och konsumtionssamhället. Idag skapas stora delar av identiteten via konsumtion. Det kan handla om allt från klädval till fritidssysselsättning. Med andra ord kan det kräva ekonomiska resurser att skapa sig en identitet som inte längre går i arv från generation till generation. Med en begränsad ekonomi blir även valet och möjligheterna att skapa identiteter begränsad. Bland informanterna i denna studie har de ekonomiska begränsningarnas inskränkande på identitetsskapandet handlat om minskade möjligheter att skaffa eget boende, utvecklas inom sin idrott och delta på den sociala arenan i den utsträckning som önskats. Men även utifrån den skam många upplever av att behöva leva på försörjningsstöd. Kopplingar till konsumtionssamhället och identitetsskapandet finner vi även i begränsade möjligheter att ta körkort och erhålla den frihet det kan innebära samt ökade möjligheter att få arbete.

- *Just nu försöker jag bara skaffa körkort. Det har jag väntat på hur länge som helst. Det är en annan slags frihet att ha körkort, man kan ta sig vart man vill på ett helt annat sätt och allt sånt där. Så det är ett mål jag har, att försöka få ihop till ett körkort, på något vis. Jag vet inte riktigt hur, men... Jag försöker spara... av det lilla jag har... Och sen flytta hemifrån och starta mitt eget... Bo själv om man säger så, utan massa regler och så... Så där som man... (Lotta, 20)*

Den begränsade ekonomin sätter upp hinder att komma vidare inom många områden som har med övergången mellan beroende och oberoende, ungdomstid och vuxenliv, att göra. Exempelvis egen lägenhet som innebär ökad självständighet och körkort som innebär ökad frihet och rörlighet. Körkortet kan även fungera som en markör för ett avklarat mål i rätt riktning. Något man åstadkommit och som innebär viss status som gör att man kanske också har ett bättre utgångsläge när man söker arbete. Samma informant fortsätter:

- *Ja, jag försöker prioritera körkortet men sen så vet jag också att jag behöver nya vinterkläder så att det... Man kanske prioriterar vinterkläder före körkortet för tillfället. (Lotta, 20)*

Angelin (2009) skriver att unga utanför arbetsmarknaden upplever att de har en lägre materiell standard än jämnåriga med arbete. Även detta är något som lyfts av informanterna i denna studie om än implicit. Det handlar exempelvis om att inte ha råd att köpa ordentliga kläder såsom vinterskor eller en varm vinterjacka, inte ha råd att gå till tandläkaren, följa med vänner ut på helgerna eller ha råd att bjuda tillbaka om man blir bjuden på något. Detta påverkar även synen på sig själv i förhållande till andra och likaså den sociala hierarkin.

- *Jag pallar inte att folk skall behöva betala för mig. Det är något som är ännu värre tycker jag. Även om min kusin är väldigt duktig på att fråga om jag vill hänga med ut? "Nej, jag har inga pengar." säger jag då. "Men jag kan betala!" svarar hon. Någon gång går det bra kanske, för att hålla henne sällskap, men inte varje helg! (Josefin, 24)*

I det senmoderna globaliserade samhället stöter unga vuxna ständigt på massmediala bilder av lyckade kosmopoliter som till synes lyckats göra alla de rätta valen och på så vis skapat sin egen lycka och framgång. Självreflexiviteten är inte mindre hos unga vuxna med begränsad ekonomi, däremot är risken stor att de upplever sina valmöjligheter som kraftigt begränsade (Shildrick et al., 2009). Furlong och Cartmel (1997) diskuterar vidare kring identitetsskapande och konsumtion och kopplar detta till utbildningssystemet. De vill tona ner Becks (1992) resonemang om att ökade utbildningsmöjligheter för alla jämnat ut klasskillnader i de västerländska samhällena. Furlong och Cartmel menar istället att möjligheterna att dra fördelar av att ha utbildat sig fortfarande är ojämnt fördelade utifrån människors olika resurser och kapital (Furlong/Cartmel, 1997).

För de informanter som fortfarande bodde hemma talade samtliga om en önskan om ett eget boende. Begreppet "ett eget liv" dök upp i flera av berättelserna och på frågan vad detta innebär för dem var förklaringen ett liv som de själva bestämde över. Några gjorde även kopplingen till att ett eget liv och eget boende var en indikator på att man lämnat rollen som barn och blivit en egen, mer självständig, vuxen. I en undersökning av Settersten och Ray (2010) uppgavs slutförda studier, eget hushåll samt en heltidsanställning som de viktigaste faktorerna för att uppfattas som vuxen. Av de informanter som fortfarande bodde hemma hade två tillfälliga arbeten eller praktikplatsanställning. Denna sysselsättning gav inte tillräckligt med ersättning att klara sig på eller fungera som grund för att söka eget boende. Dock kan man utifrån sättet de talade om denna sysselsättning anta att den spelade en stor roll för synen på sig själva samt för hur de valde att presentera sig i berättelsen om sina liv. Även om båda beskrev sig som arbetssökande respektive arbetslös verkar den sysselsättning de hade, utifrån bidra till en viss yrkesidentitet och känsla av social status samt att vara en del av något större med gemensamma mål och ett delat ansvar.

Beck (2005) skriver om nyfattigdom som en följd av individualisering och arbetslöshet. Nyfattigdomen ses som övergående, en situation som kommer förändras när individen hittat en lösning, vilket Beck menar kan vara svårt då man idag i högre grad saknar kunskap om fattigdom förmedlad av föräldrar. Samtliga informanter har vuxit upp med föräldrar som haft arbete eller annan sysselsättning. Idag var några av föräldrarna pensionerade, de andra var fortfarande i arbete. Det betyder att ingen av våra informanter vuxit upp med arbetslöshet inom familjen. Furlong och Cartmel (1997) menar att unga idag ställs inför nya val och risker

som även är okända för deras föräldrar och därmed saknas erfarenhet som kan vara till hjälp för de unga. Dock beskrev hälften av informanterna att ekonomin under uppväxttiden varit begränsad och att detta påverkat deras hemförhållanden och även dem som personer. Det kunde handla om ett tidigt ansvarstagande då den ensamstående föräldern arbetat mycket eller tankar om hur man vill att den egna ekonomin skall se ut innan man själv bildar familj för att de egna barnen inte skall behöva växa upp under liknande förhållanden.

- *Jag vill ju jättegärna ha barn. Men, alltså, jag vill gärna ha en ekonomi så jag vet att jag klarar av det så att barnen inte får det som jag har haft det om man säger så. Att ekonomin alltid har spelat roll och det har alltid varit hinder någonstans som haft med ekonomin att göra. Så jag vill gärna ha en bra ekonomi som gör att mina barn klarar sig och har det bra och att jag har det bra och så. Kanske ha det färdigbyggda huset och så. (Lotta, 20)*

Kopplat till Becks (2005) resonemang om nyfattigdom och att hanterandet av fattigdom inte längre går i arv och heller inte är lika bundet till klass är Angelins avhandling från 2009. Angelin visar en ökad risk att drabbas av långtidsarbetslöshet bland unga vuxna från arbetarklass eller annan etnisk bakgrund än svensk. Angelin, till skillnad mot Beck, betonar att klass fortfarande är en högst relevant påverkansfaktor. Detta resonemang lyfts även fram av Furlong och Cartmel (1997) som menar att inte bara klass och etnicitet fortsätter spela roll, utan även kön. En intressant fråga är dock huruvida upplevelsen och hanterandet av att vara fattig skiljer sig åt mellan unga vuxna med en uppväxt präglad av ansträngd ekonomi, jämfört med de som Beck kallar nyfattiga. Ur vårt material kan man se en tendens av att en viss skillnad i inställningen gentemot att leva på försörjningsstöd finns. Begreppet nyfattigdom är kanske inte applicerbart på just de informanter som berättar om erfarenheter av begränsad ekonomi under uppväxttiden. Däremot på den andra hälften av informanterna och som idag har ett ambivalent förhållningssätt till sin begränsade ekonomi. Bland dem är inställningen till försörjningsstöd övervägande negativ och några har valt att inte gå till "soc" trots att de är berättigade till försörjningsstöd. Oavsett ekonomisk bakgrund var ingen av informanterna odelat positivt inställd till att leva på försörjningsstöd.

7.5 Jaget i den rådande diskursen – ett förhandlingsområde

Varje livsberättelseintervju har efter presentation av studien och genomgång av etiska riktlinjer börjat med den öppna frågan; *Hur skulle du vilja presentera dig själv?* Denna fråga resulterade ofta med motfrågan; *Vem jag är?* eller; *Hur jag är som person?* Svaret på motfrågan har varit en nick eller ett förtydligande med; *Ja, vem är du?* Den lite trevande ingången resulterade i inledningen till narrativet om sig själv, en livsberättelse utifrån de aspekter av den egna identiteten man i stunden valt att lyfta fram. Frågan kanske låter enkel men för informanterna var detta inte alltid en fråga på vilken de kunde eller ibland kände sig bekväma med att ge ett direkt svar. Dock framkom hos samtliga utom brevinformanten, att de definierade sig som arbetssökande eller arbetslösa. Denna presentation av sig själv som arbetslös eller arbetssökande kom tidigt i och kom därav att färga resten av deras berättelse.

- *Jag heter Åsa och jag är 25 år. Jag är utbildad /... /med en kandidatexamen i /.../. Arbetslös (skratt), uppvuxen i /.../ men flyttat hit. "Mamma" till två katter. Vet inte vad jag ska säga mer... (Åsa, 25)*

- *Vem jag är? Eh, en kille, på 29 år, arbetslös. Född i ett annat land, adopterad, kom hit när jag var två månader. Uppväxt i en förort. Bott där sen dess... Bodde i en annan stad i, ja, två år. (Oskar, 29)*
- *Jag är Lotta, jobbar här borta på halvtid. Så jag är inskriven på arbetsförmedlingen och söker jobb. Men det går inte så där jättebra. För jag trivs väldigt bra där jag är och vill vara kvar. Samtidigt som jag vill ha något nytt. Jag bor hemma med mamma och min lillasyster. Och... Jag är 20 år, trivs jättebra med livet och allt vad det nu heter. Och väntar på att få flytta hemifrån i stort sett. Ja, det är väl jag. Om man nu ska definiera mig, jag vet inte... (Lotta, 20)*

Tanken med den öppna inledningsfrågan var att lyssna till vad för kategorier eller egenskaper informanten valde att lyfta fram i första läget. För de informanter som hade någon form av sysselsättning eller studerade kom denna information tidigt i presentationen. Det man väljer att lyfta fram först kan dels vara egenskaper man själv vill bli betraktade utifrån men naturligtvis också egenskaper informanten tror vi förväntat oss att höra. Exempelvis en definition av sig själv som arbetslös eller arbetssökande. Utifrån Goffmans dramaturgiska perspektiv (1995) kan informantens föreställningar om vad vi varit ute efter att höra påverkat dem till att spela en roll så trovärdig som möjlig i linje med vad de tror vi förväntat oss höra. Trots att vi varit noggranna med att inte använda oss av begrepp som arbetslös eller arbetssökande har detta ofrånkomligt alltid legat nära till hands utifrån att det är den kategori eller roll som lätt blir tillgänglig om man befinner sig mellan skola och arbete. Goffman menar att självpresentation är kopplat till förväntningar och kontext, samt att det ofta är en gemensam handling mellan aktörerna att upprätthålla varandras bilder av sig själv eller de roller man gått in i (Goffman, 1982).

Den sociala kategorisering som arbetslös är nära förknippad med ens försörjning och saknar man egen försörjning blir man från myndigheternas håll externt socialt kategoriserad som just arbetslös då man söker försörjningsstöd. Denna definition av sig själv kan komma att stärkas ytterligare utifrån den ekonomiska situation många av informanterna befinner sig i och, som vi varit inne på tidigare, även försvårar möjligheterna att utveckla alternativa, mer positivt laddade, identiteter såsom exempelvis idrottsman eller backpacker. Upplevelsen av resonemanget kring den egna identiteten kan vid första ögonblicket te sig som en reducering av sig själv till att enbart vara en arbetslös eller arbetssökande man eller kvinna. Ytterligare mönster som framträder i presentationen av sig själv, utöver arbetslös eller arbetssökande, är inledningsvis kön följt av ålder, utbildning och eventuell sysselsättning och ursprung.

Goffman (2008) talar även om att göra moraliska karriär, inom det område en individ blivit socialt kategoriserad. Av informanterna i denna studie är nästan alla socialt kategoriserade som arbetslösa eller arbetssökande. Genom livsberättelserna ger informanterna oss en egenkonstruerad bild av tiden innan nuet, innan arbetslösheten, en bild av hur det är här och nu samt en bild av tiden som ligger framför honom eller henne. Berättelsen är anpassad för vem den berättas inför samt vilka förväntningar och samhällsliga värderingar som finns kopplat till individens livssituation inom vilken individen gjort en moralisk karriär (Goffman, 2008; Johansson, 2009). Ett exempel på moralisk karriär inom arbetslösheten kan vara att, som i Persson Thunqvists (2006) studie där unga arbetslösa genom arbetsförmedlingens ungdomsprojekt socialiserades in i rollen som god arbetssökande från att ha varit en "vanlig" arbetslös. Likaså kan man hos informanterna i denna studie märka av en moralisk karriär som arbetslös genom de parallella narrativen, där det ena narrativet är personens egna känslor och

upplevelser av sin livssituation och det andra narrativet vittnar om den moraliska karriären genom att spela rollen som god arbetsökande väl. Ett narrativ där ansvaret för att skaffa en sysselsättning ligger på den enskilde, man kan om man bara vill, och om man ändå inte får något arbete beror det på brister hos individen. Man är antingen lat eller bekväm enligt några av informanterna i denna studie.

Flera av informanterna uttryckte att de sällan eller aldrig funderat över vem de är eller hur de är som person, vilka planer de har inför framtiden eller hur det kommer sig att de hittills valt som de gjort. Några gav uttryck för att de försökt undvika att tänka på detta och att frågorna var svåra och kanske rent av lite besvärliga. De flesta uttryckte dock att de upplevde det som positivt att få reflektera över, och prata med någon, om sin egen situation och att det dragit igång en hel del tankar.

Vår huvudfråga var *Hur talar unga vuxna mellan skola och arbete om sin identitet?* Vi har inte kunnat finna något enkelt svar på denna fråga utan tolkar resultatet istället som att identitetsskapandet i detta mellanrum sker, för våra informanter, som en pågående kontinuerlig förhandling. Frågan *Vem är du?* tolkades ibland som *Hur är du som person?*, och detta var även en fråga som förr eller senare alltid på ett eller annat sätt kom upp. Om frågan uppkom tidigt i intervjun blev svaret alltid *glad och positiv*. Lite längre fram i intervjuerna nyanserades detta svar direkt eller indirekt genom meningar som, *Man får försöka vara positiv*. Eller om följdfrågan var; *Är du en optimist?* blev svaret ofta något liknande med; *Nja, men man försöker väl vara positiv*.

Som redan nämnts uttryckte flera av informanterna att de aldrig tidigare direkt reflekterat över frågor såsom vem dom är, vad som format dem eller vad de har för planer för framtiden. Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ser man språket som en viktig del i konstruktionen av den egna identiteten, där tanken och språket påverkar varandra i en samskapande process. Genom att fundera över sig själv och sätta ord på sina tankar konstrueras under livsberättelsens gång en bild av det egna jaget, genom att dessa tankar, händelser och val tolkas och skapar mening och förståelse. Detta sker utifrån de kontexter informanten verkar inom samt påverkas av rådande diskurser och egna värderingar. Dessa "egna värderingar", som att exempelvis anse att det är fel att "gå på soc.", är även de skapade och formade utifrån allmänt tal om försörjningsstöd färgat av samhällets rådande normer och värderingar.

- *Jag ser egentligen inga hinder i mitt liv. Alltså, för mig så finns det ingenting som hindrar mig utan det är bara det att man måste ligga i. Lägga i en växel till och köra. Det är väl mest det. Jag kanske är lite bekväm av mig. Lite lat eller så. Det är väl det enda hindret i så fall. (Lotta, 20)*

Inom narrativ forskning kan man även försöka lyssna efter mer eller mindre uttalade berättelser och genom att finna dem kan man få en mer komplett bild av den person som berättar och hur denne tolkar och upplever sig själv och sin omgivning. Uttalade berättelser kan upptäckas genom avbrott i berättandet eller genom motsägelser (Larsson/Goldberg, 2008). I nästan alla våra informanters livsberättelser kan två lite större parallella narrativ urskiljas. Berättelsen om hur *man* bör vara och berättelsen om vem *jag* är. Vad *man* bör känna och vad *jag* faktiskt känner. Dessa två är inte alltid kongruenta. Vi skriver *man* och *jag* då dessa pronomen kan tolkas signalera uttryck för ett normstyrt tyckande eller en mer subjektiv upplevelse. Båda kan dock vara lika sanna och skapa konflikt inom den enskilde individen. Den egna livsberättelsen skapas alltid i samspel med den kontext inom vilken man lever och verkar. Varje samhälle har sina normer och värderingar, regelverk och förutsättningar som

påverkar varje enskild individ. I Sverige talar vi mycket om arbetslinjen och vikten av att alla bidrar till sin egen försörjning. Man *ska* arbeta om man inte studerar. Vill man inte arbeta eller studera går man emot den rådande diskursen om hur man bör vara och vilja. Vill man, men inte kan arbeta eller studera, godkänner man den rådande diskursen även om man fortfarande inte bidrar till den egna försörjningen. I inledningsskedet var livsberättelser i mycket skapade utifrån hur man *bör* vara. Längre fram i livsberättelserna framträder en ibland motsägande berättelse om vem man faktiskt är. Vi vill dock påstå att någon av dessa berättelser är mer eller mindre sann utan ser det som att det är två parallellt existerande narrativ skapade av den enskilde utifrån dennes upplevelse av situation och omvärld.

- *Jodå, jag trivs med min livssituation men det är väl... Det är väl det att jag är arbetslös och det är väl inte så jävla kul. Men det är väl bara att kämpa vidare och söka... så mycket som möjligt. (Oskar, 29)*

De flesta informanterna beskriver sig som glada och positiva samt *lägger jag bara manken till så får jag ett jobb, just nu är jag nog ganska lat (bekväm, förenöjd, trivsamt)*. Detta tolkar vi dels som ett led i att skapa en socialt accepterad bild av sig själva där ansvaret för den egna situationen på ett sätt ligger hos dem själva. *Jag kan om jag bara vill!* Men parallellt med detta berättar samtliga, utom brevinformanten som studerar och arbetar, att de både vill ha ett arbete och försöker att skaffa detta. Därav framkommer två tydliga berättelser i varje informants livsberättelse, en optimistisk *jag kan om jag bara vill* och en mer pessimistisk och ibland uppgiven, *jag vill men jag kan inte*. Två historier berättade av samma person men utifrån olika perspektiv. Detta kan liknas vid det Goffman (1995) benämner diskrepanta roller.

- *På ett sätt så ser jag mig själv som ganska lat. Det här med jobbet och... Folk säger att det är så himla lätt att få jobb om du bara försöker. Det säger alla till mig hela tiden. Men jag sitter ju här varenda dag och försöker få ett jobb... Och lyckas inte! Så på ett sätt så känns det som att man är lat som inte gör allting som krävs för att få ett jobb. Men annars så... Inget negativt eller så. Alla säger ju till mig hur trevlig jag är och jag litar ju på vad andra säger. Så jag ser nog mig själv som en ganska bra person, tror jag. (Jacob, 21)*

I detta citat är pendlingen mellan identitetsförhandlingens två sidor tydlig. Likaså kopplingen till samhället (folk) och rådande diskurs om den enskildes ansvar för den egna situationen och att man kan om man bara vill. Inledningsvis beskriver sig informanten som lat, men ifrågasätter sedan detta påstående genom att förtydliga att han faktiskt försöker, men ändå inte lyckas. Diskursen om att man kan om man bara vill, stöter på motstånd. Citatet avslutas med en upprättelse av den egna bilden av sig själv, stöttad av *alla*. Dock tonas detta återigen ner med ett avslutande, *tror jag*. Genom de parallella narrativen, som förekommer i alla informanters livsberättelser, och som ibland utgör fullkomliga motsatsberättelser kan man följa individens förhandling kring den egna identiteten. Det ena narrativet skönjer en berättelse om en individ som inkorporerat samhällets värderingar och åsikter, stigmatiserad och socialiserad in i rollen som arbetslös och bidragstagare. Det andra narrativet uppvisar ett motstånd, en alternativ berättelse som på många sätt står upp för och ger sin egen person upprättelse.

Till citatet ovan ligger det för oss även nära till hand att utifrån narrativ teori dra en koppling till diskursernas makt över våra livsberättelser. Enligt Foucaults tankar om diskurser som

bärare av maktstrukturer kan en diskurs ses som något som reglerar vilka berättelser som blir tillgängliga i vårt samhälle. De så kallade *stora berättelserna*. Stora berättelser kan i ett samhälle fylla en funktion av att hålla ett folk i schack genom att sociala normer och värderingar reproduceras genom olika former av diskurser. Ett exempel i Sverige är, som vi varit inne på tidigare, arbetslinjen. En annan, kopplad till detta, är inställningen att man bör vara positiv och vill man bara tillräckligt mycket så kan man. Kunskap, makt och motstånd är begrepp som enligt Foucault hänger nära samman (Foucault, 2002).

- *Vi skulle in till stan och handla. Då såg jag några a-lagare som satt där vid bäcken, där de sitter och solar och håller på. Jag vet att jag tänkte då att..., "Ja, de har samma inkomst som jag. Jag är likvärdig dom". Men sen vet jag ju att det är lite hårt, jag är ju ingen alkoholist eller så, och de kommer nog från helt andra förhållanden än vad jag gör och de har säkert haft det mycket jobbigare än vad jag har det. Men, egentligen inte... Bara man känner att man har pengar och att man helt jobbar för dem. (Jacob, 21)*

Även i citatet ovan råder förhandling kring den egna identiteten. På många sätt påverkad och kopplad till rådande diskurser i samhället. Den stereotypa bilden av "socialbidragstagaren" dyker återigen upp, blir jämförd med den egna situationen, likställd för en kort stund, för att sedan revideras då bilden varken känns sann eller tillfredsställande. Den i samhället skambeläggande diskursen om att gå på försörjningsstöd, och arbetslinjens fokus på individens egna ansvar, bidrar till den skuldfärgade tonen men stöter på motstånd i form av ett ursäktande för deras situation: *de har säkert haft det mycket jobbigare än vad jag har det*. Detta sympatiska inlägg som fråntar "a-lagarna" något av skulden för sin situation, helt i linje med motståndsdiskurser om samhällets ansvar för individen, stöter i sin tur på nytt motstånd när det följs upp av ett: *Men egentligen inte... Bara man känner att man har pengar och helt jobbar för dem*. Man kan se denna del av berättelsen som en diskursiv kamp mellan olika sätt att se på vem som bär ansvaret, samhället eller individen. I detta stycke framträder även tydligt förhandlingen mellan hur man bör vara och hur man är eller vill vara. Återigen är nog ingen sida mer eller mindre sann utan snarare är detta ett exempel på informantens reflexivitet i den pågående processen av att forma den egna identiteten. Upplevelsen av skam och skuld kopplat till försörjningsstöd förekommer i flera studier (ex Angelin, 2009). Detta påverkar naturligtvis bilden av sig själv. Att leva på försörjningsstöd skulle på så vis kunna jämföras med ett karaktärsstigma (Goffman, 2008). Ett motstånd mot detta stigma, och ett skydd mot den egna identiteten, kan ligga i att man tydligt gör skillnad på sig själv och "de andra". De andra i citatet ovan är a-lagarna. En grupp som bättre stämmer in på den stereotypa bilden av en "socialbidragsstagare".

- *Eftersom jag inte skulle få någon a-kassa var mitt alternativ att gå på bidrag... Vilket jag fann konstigt! Det var ju alkoholisterna som gick på bidrag!? Det kan ha varit det som gjorde att jag fick tummen ur! (Kristin, 24)*

I detta citat tydliggörs även den diskursiva makt som på olika sätt kan verka som gränsvakt för samhällsmedborgarens moraliska ansvar. Det skall inte vara attraktivt att leva på försörjningsstöd (Dahlberg et al., 2008). Det ger även individen något att kämpa för, placerar honom eller henne på ett trappsteg i en social hierarki, där man har andra sociala positioner att jämföra sig med.

Vad finns det då för rådande diskurser? Det finns flera diskurser som på olika plan framkommer i informanternas livsberättelser. Men även en och samma diskurs kan utifrån

flera perspektiv ges olika innebörd. Mest framträdande i våra informanternas livsberättelser är nog arbetslinjens betydelse och diskursen om det positiva tänkandet. Dessa exempel på diskurser beskrevs i kapitel 5.4.1 och 5.4.2. Å ena sidan kan arbetslinjen ses som grunden i vår välfärdspolitik, som ett positivt begrepp som åsyftar att alla skall ges möjlighet till sysselsättning i första hand före bidrag. Aktivitet istället för passivitet och det är upp till samhället att detta efterlevs. Å andra sidan kan arbete och sysselsättning ses som ett ansvar som ligger på den enskilde individen, att inte ligga samhället till last och att därför söka och få arbete. Om kravet på att alla skall ha en sysselsättning inte uppfylls ligger bristen på individnivå. Här tillkommer stereotypa föreställningar om den arbetslösa och bidragstagaren som exempelvis arbetsskygga och med dålig moralisk karaktär. I förhandlingen kring sin identitet måste individen förhålla sig till omgivningens diskurser och föreställningar och det påverkar i sin tur även synen på sig själv.

- *Men jag vill poängtera hur viktigt det känns att ha ett jobb. Pressen från världen att ha ett jobb, eller omgivningen om att ha ett jobb... Ja, den är...* (Åsa, 25)

Det positiva tänkandet härrör som tidigare nämnts från den positiva psykologin. Denna diskurs framträder i samtliga berättelser i form av hur man bör vara eller vad man bör göra i den position de definierar sig. Här definierar sig samtliga utom en som arbetslös eller arbetssökande och till den rollen följer ett antal direktiv om hur rollen skall spelas. Man skall exempelvis ha inställningen att man kan om man bara vill. Vilket i och för sig låter optimistiskt. Undermeningen är dock, som även några informanter explicit uttrycker, att ansvaret vilar helt på dem själva och att det stärker känslan av att bli betraktad som lat och arbetsovillig. Viktigt är dock att lyfta fram att många informanter också använder sig av positiva tankar som en strategi för att hantera känslor av hopplöshet och nedstämdhet.

- *Jag försöker i alla fall att alltid gå in med den inställningen att vara ganska positivt inställd till allting... Och tänka någonstans att det blir alltid bättre. Eh... Men det är till och från. Ibland kan det vara så, jag har perioder då allting verkligen är skit och jag tänker att jag har inget jobb, inget körkort, jag bor hemma och jag hatar mitt liv... Man kommer ju in i sådana svackor då och då. Eh, så att... /.../ Men jag tror att min grundinställning ändå är att; Ja det här det går bra, det kommer bli bra.* (Johanna, 20)

7.6 Att välja väg

Våra informanter är alla arbetssökande, med undantag för brevinformanten som nu studerar och arbetar extra. Samtliga informanter, utom brevinformanten, talade om rutiner i vardagslivet. Indirekt eller direkt. Om ämnet berördes indirekt förtydligades detta av den som höll i intervjun. Detta skedde ofta i samband med att informanten beskrev en typisk dag i sitt liv såsom det ser ut idag. En förtydligande fråga var exempelvis; *Vill du berätta om hur du har du det med rutiner?* De flesta berättade om hur de på ett eller annat sätt försökte hålla sig med rutiner såsom att gå upp samma tid på morgonen, för att inte sova bort hela dagen, läsa e-post och söka efter lediga jobb via datorn hemifrån. Rutiner kopplade till fysisk aktivitet togs upp av många och att detta var ett sätt att hantera all ledig tid utan börja må dåligt. Rutiner innebar även för många att hitta en balans och hålla en normal dygnsrytm i livet.

- *Viktigast för mig just nu är väl att hitta något som jag trivs med. Det spelar ingen roll om det är en utbildning eller om det är ett jobb. Någoting helt enkelt som jag varje dag kan gå till, komma hem och känna sig lite trött. Man vill ha rutinen. Man gör någonting varje dag som leder till att man blir trött och man sover bra och allting... (Jacob, 21)*

Majoriteten av informanterna säger att det viktigaste med ett arbete är att det ska vara något de trivs med och att de därmed inte är beredda att ta vilket arbete som helst bara för att ha en inkomst. Att trivas på arbetet lyfts generellt fram som mer viktigt än lönen.

- *För mig, det viktigaste med ett jobb, det är att man ska trivas på arbetsplatsen. Sen om jag tjänar femtonhundratusen eller en tusenlapp så spelar det nog ingen roll egentligen... Så länge man klarar av att leva. Jag kör hellre på det att man ska trivas än att du går till jobbet och får in dina pengar och tycker det är skittråkigt. För då har man ändå ingen lust att gå dit. (Lotta, 20)*
- *Jag har ju hellre ett jobb som jag trivs med, kanske är det ett lågavlönat jobb, men där det är kul liksom och man har jättemånga bra jobbkompisar. Snarare än att man kanske har något som är jättebra betalt och så kanske man inte trivs så bra. Så tänker jag. (Johanna, 20)*

Att i första hand ha ett arbete som man trivs med och som upplevs som självförverkligande snarare än vilket arbete som helst stämmer överens med de danska unga vuxna i Stojanovics avhandling från 2001. Dock beskrev Stojanovic där att de svenska unga vuxnas syn på arbete i första hand skulle uppfylla det upplevda kravet från samhället om egen försörjning. Denna skillnad förklarades av Stojanovic som skillnader i den samhälleliga synen på arbete, samt att unga vuxna i Danmark i högre grad vuxit upp med arbetslöshet och därmed har tillståndet inte blivit lika avvikande laddat som i Sverige. I Sverige upplever många unga vuxna, utan arbete, samhällets krav på arbete som stigmatiserande (Stojanovic, 2001; Rantakeisu, 2002). Det kan ha skett en förändring i synen på arbete och arbetslöshet bland svenska unga vuxna. En förändring mot en inställning till arbete likt de danska ungdomarna i Stojanovics avhandling. Nyare studier såsom Gillbergs (2010) och Angelins (2009) stämmer in på detta även om känslor av skam och stigma fortfarande lyfts fram bland svenska arbetslösa unga vuxna.

- *Jag tänker lite angående när du söker jobb... Hur tänker du då? (Intervjuare)*
- *Ja, alltså... ett problem som jag har är ju det här med att jag måste söka ett visst antal jobb. Jag kan ju bara söka jobb som jag är kvalificerad till. Jag kan ju inte söka ett chefsjobb och skriva upp det för soc. Det skulle se helt fel ut. Så jag är ju tvungen att söka jobb som jag inte vill ha./.../ Som exempelvis 100 % provisionsförsäljare. Jag menar, jag tycker det är jävligt dåligt... De vill att jag ska skaffa ett jobb men jag vill ha ett jobb som jag trivs med. Det är ju mest det som det handlar om. Känna att jag trivs med det jag gör. Det ska inte behöva vara så här. Jag är tvungen att söka minst 20 jobb i månaden. Men 90 % av de här jobben vill jag inte ha. /.../Jag vill ha en stabil inkomst. Jag är ekonomisk av mig och vill ha koll på hur mycket jag ska tjäna varje månad, vad jag har att röra mig med. Jag vill inte ha något sånt här provisionsskit; "Ja, du får 5000 kronor och sen är det 90 % provision på allting". (Jacob, 21)*

Nya anställningsformer, projektanställningar och nya former av arbete gör att arbetsmarknaden ser annorlunda ut idag. Det snabba förändringstempot skapar även en större osäkerhet och att ta studielån för en utbildning som leder till ett yrke vars framtidsutsikter är ovissa kan ses som en allt större risk (Bynner, 2005). Snabba, korta anställningsformer kan också innebära att man inte riktigt kommer in i sin yrkesroll eller hinner upprätta viktiga kontaktnät och referenser. En osäker anställningsform innebär heller inte den trygghet som leder till att man kanske vågar ta risker att ta lån för att starta eget hushåll eller planera för framtiden.

- *Det viktigaste... Ja, det är väl att man inte hamnar där ensam utan att man ändå har, hur jävligt det än har känts ibland, så har man ju ändå sina kompisar. Ja, att dra sig tillbaka med liksom. (Johanna, 20)*

För många spelade även det sociala umgänget och närheten till familjen en stor roll i valet av utbildning, arbete och huruvida man var villig att flytta för skola eller möjlighet till arbete. Några hade redan studerat eller arbetat på annan ort och på frågan huruvida de var beredda att flytta igen om de skulle komma in på rätt utbildningen eller få ett arbete var svaren att detta nog skulle gå men att det ändå inte upplevdes som helt oproblematiskt.

- *Jag har många anknytningar hit. Det blir så här... Jaha, men hur skall jag kunna träffa dem? Då måste jag ju liksom resa och planera in just för detta och, ja... Ja, det är faktiskt så att det är mycket det som håller mig tillbaka. Alla vänner här, de som fortfarande går i skolan, bor här och så... (Johanna, 20)*

Några informanter uttryckte dock en önskan om att komma bort från den plats där de nu befann sig. Vad denna önskan bottnade i var inte alltid lätt att få förklarad. Denna önskan uttrycktes dels i talet om den begränsade ekonomin i form av att hade de haft pengar hade de kunnat åka härifrån, se något annat. Men talet om att flytta var också ibland kopplat till en växande känsla av otrygghet.

- *Jag har faktiskt funderat på att flytta från stan. All brottslighet och alla mord som händer nu och... Jag har verkligen lust att flytta härifrån för det känns inte säkert längre. Vi tar inte bussen längre, eller spårvagn. Vi tar alltid taxi om vi har varit ute på klubben och så där. Vi vågar alltså inte åka, fastän vi är tio killar och alla tränar. Så, jag funderar på att flytta och skaffa ett bra jobb. Och kanske en familj fastän jag inte vet hur gammal jag skall vara riktigt. Men mest ett jobb och flytta och ett eget liv... (Jacob, 21)*

Giddens med flera (Giddens, 1991; Bauman, 2002/2004; Beck, 1992) talar om ett avtraditionaliserat samhälle där individen i allt högre grad själv måste välja sin väg utan vägledning eller påverkan från familjens traditioner eller kollektiv klasstillhörighet. Det stämmer nog till viss del att unga idag efter avslutad skolgång möter ett samhälle som på många sätt har förändrats under kort tid och som är lika nytt och okänt för deras föräldrarna. Furlong och Cartmel (1997) vill dock tona ner resonemanget om avtraditionalisering och menar att mycket har förändrats men samtidigt så är det många strukturer som fortfarande lever kvar och som påverkar livsval och möjligheter, och som även kan vara till stor hjälp för att förutse exempelvis risk. Social klass, kultur och kön spelar fortfarande stor roll enligt Furlong och Cartmel (1997) som därmed menar att synen på ungas livsvillkor, i det

senmoderna samhället, som har sin utgångspunkt i avtraditionalisering och minskat kollektivt inflytande innebär ett epistemologiskt felslut.

Ingen av våra informanter valde så vitt vi vet att gå i sina föräldrars fotspår gällande yrkesval. Gruppen är för liten för att vi skall kunna uttala oss om huruvida benägenheten att studera vidare är större om föräldrarna själva har en högre utbildning. Av informanterna finns det dom som har föräldrar med högre utbildning som både läst vidare och som valt att inte göra det. Likaså informanter som, trots att föräldrarna saknar högre utbildning, har eller planerar att studera vidare vid högskola eller universitet. Dock har vi bland våra informanter kunnat se att intressen och fritidssysselsättningar som beskrivits som en viktig del av informantens liv, ofta har varit kopplade till familjen som ett delat intresse. Familjen har som vi kunnat uttyda även spelat en stor roll i identitetsskapandet. Det kan handla om att tidigt få ta ansvar, inställningen till pengar och ekonomi, förståelsen för olika människors svårigheter och eventuella funktionshinder. För några informanter verkar intressen och traditioner de delat med familjen påverkat vägval gällande planerade studier eller önskemål om arbete.

- *Ja, kreativiteten ligger i släkten. Min mamma broderade när hon var liten och hela min släkt är ju sådana som syr och stickar och så där... Så jag har alltid varit omgiven av det. (Josefin, 24)*

- *Hela min pappas sida av familjen är musikaliska på något sätt. Ja, och alla vi i familjen är ju det också på något sätt. Vi spelar tillsammans hemma och så... Ja, så det är ju väl något som absolut är... ett stort intresse./.../ Jo, det är en viktig del, att skriva och så, och teckna och musik och så där. Alltså, jag gick ju estetisk och så.../.../ Och jag har faktiskt funderat på att gå folkhögskola. Eller fortsätta ta upp typ foto eller skrivandet eller någonting. Men det är olika, olika dagar... Ibland så är det så här... Nej men jag vill gå in mer på skrivandet... eller nu vill jag satsa mer på... Eller ja, det är väldigt olika vad man känner för dag för dag. Ja, jomen,(skrattar) ända sen jag var liten har jag sagt att jag vill bli antingen en författare eller en konstnär. Hade jag fått välja helt själv utan att behöva tänka på jobb dit eller annat bakomliggande så ska det ju helst vara någon form av estetiskt... konstnärligt... Ja, jag tror faktiskt det. Eller, framförallt skrivandet då. Eller något annat, fotografering eller så. (Skrattar). Det är flummigt, jag vet men... Men jag vet inte riktigt, men någonting inom det konstnärliga i alla fall. (Johanna, 20)*

Citatet ovan visar även på den ambivalens många av informanterna vittnar om gällande vägval. Här vill vi göra en jämförelse med Gillbergs avhandling från 2010 om unga vuxnas föreställningar om arbete och självförverkligande kopplat till det senmoderna samhällets ökade individualisering och krav på ökad reflexivitet. Gillberg (2010) lyfter tre reflexiva förhållningssätt, det ambivalenta, det autonoma och motstånd. Det ambivalenta förhållningssättet bygger på en medvetenhet om samhällets förändrade villkor kopplat till en osäkerhet inför de resurser individen själv upplever sig besitta samt hur man bör agera respektive faktiskt agerar. Ambivalensen hos informanterna i denna studie är ofta kopplad till det stora utbudet av valmöjligheter samt tron på den egna förmågan. Men det förekommer också en ganska tydlig ambivalens mellan vad individen själv vill och vad denne upplever sig *borde* vilja och göra, tycka och känna. Detta framträder i det vi tidigare benämnt som parallella narrativ gällande hur man faktiskt upplever sin situation mellan skola och arbete och hur man *bör* uppleva den.

Att välja väg för framtiden handlar också om att hantera det ansvar som läggs på den enskilde att göra rätt val. Att välja den rätta vägen bland de många som står till buds och samtidigt våga ta den risk ett vägval kan innebära i ett samhälle som på många sätt förändras i ett allt snabbare tempo. Varje val innebär en bedömning av egna resurser och ett övervägande av vilka risker detta vägval kan innebära, ställt mot vilka vinster det kan medföra. I dessa val torde familj och bekanta spela stor roll. Även om barn inte längre i samma utsträckning går i sina föräldrars fotspår visar forskning att barn till föräldrar med högre akademisk utbildning i högre grad läser vidare än barn till föräldrar som inte utbildat sig vidare efter grundskolan (Åslund et al, 2006). En fråga vi haft med på samtliga livsberättelseintervjuer, utom brevintervjun, handlar om framtiden. Frågan har ofta ställts som *Hur skulle du vilja att ditt liv ser ut om fem år?* Samtliga utom en, tycktes finna denna fråga svår att besvara. Kommentarer på frågan var ofta en lång suck och ett skratt, följt av ett; *Oj! Om fem år?! Längre fram i berättandet framkom ofta att denna fråga var svår inte bara för att man inte tänkt på det utan för att man kanske till och med undvikit att tänka framåt för att istället fokusera på att leva här och nu.*

- *Det är inte det att jag inte vill berätta men,... Oj, hur ska jag svara? Det kan ju vara sånt där som jag faktiskt försökt att undvika att tänka på. Eller att jag tar det nån annan dag, eller jag lägger det på hyllan ett tag till. Jag vill inte tänka på det just nu... (Åsa, 25)*

Vårt avslutande delkapitel för resultat och analys kan kopplas samman med det första delkapitlet, *Frihetsparadoxen i det senmoderna samhället*. Att välja väg handlar för många om att ha en långsiktig plan, ett mål i sikte som kanske ligger några år framåt i tiden. De allra flesta av våra informanter gav uttryck för drömmar och önskemål men när det gällde konkreta handlingsplaner, om sådana fanns, var dessa ofta kopplade till att hitta ett arbete inom en snar framtid. Många av informanterna ryggade lite för frågan *Hur skulle du vilja att ditt liv ser ut om fem år?* Upplevelserna var att fem år låg väldigt långt fram i tiden men också, kopplat till planer om partner, barn och familj, att fem år var väldigt snart. För snart för att man skulle ha hunnit göra allt det man ville ha ordnat innan man började tänka på det. Cebulla (2009) skriver om två växande grupper av unga vuxna som hanterar valsituationen i övergången mellan skola och arbete olika. En grupp kastar sig in i det okända och väljer genom "trial and error". Den andra gruppen hanterar valmöjligheterna genom att inte välja alls utan fortsätter driva vidare i här och nu. Ingen av våra informanter tycktes vara beredd att kasta sig ut i det okända även om att hitta ett arbete ofta lyftes som det primära för att efter det kunna börja planera för ett "eget liv". Men informanterna gav uttryck för att vilja veta vad det var de gav sig in på, gällande studier eller arbete, innan de gav sig in i det. Att det antingen skulle kännas säkert att det var det bästa valet och att de säkert skulle klara av det eller att arbetet skulle vara något de trivdes med och som erbjöd trygghet gällande arbetsförhållande och lön. Inte sällan nämndes eventuella handlingsplaner i samband med möten med en jobbcoach. Ambivalensen gällande val av väg är tydlig i samtliga livsberättelser och tydligt påverkad av den rådande kontexten. Här vill vi återigen lyfta de parallella narrativen som kan beskrivas som å ena sidan optimistisk, *man bör tänka positivt*, och å andra sidan mer pessimistisk, *jag får inget arbete och jag vet inte om jag klarar av att studera*. Mitt emellan dessa narrativ sker en ständig förhandling. En mellanväg kan beskrivas som att man har en tilltro till att man faktiskt kan få arbete, men man är dock inte beredd att faktiskt ta vilket arbete som helst. Hade man varit det hade man kanske redan haft ett arbete. Detta kan jämföras med Danielsens studie (2000) som visar att de norska arbetslösa ungdomarna hon studerat hade en positiv inställning till deras förutsättningar att få arbete inom kort, om de var villiga att ta vilket arbete som helst.

I Stojanovic (2001) jämförelse mellan svenska och danska unga vuxna utanför arbetsmarknaden visade hon att de danska unga liksom de norska i Danielsens studie inte var beredda att ta vilket arbete som helst utan hade högre krav på att arbetet skulle vara trivsamt och självförverkligande emedan de svenska unga hade en inställning till att arbete i första hand var en nödvändig självklarhet. Detta stämmer inte helt in på informanterna i denna studie då trots att samtliga vill ha ett arbete, inte är beredda att ta vilket arbete som helst. Detta bör kopplas till att det idag finns fler former av anställningar varav många ger ett oseriöst intryck och inte heller erbjuder den ekonomiska trygghet ett arbete kan förväntas göra.

8 KONKLUDERANDE DISKUSSION

I denna konkluderande diskussion vill vi återknyta till våra ursprungliga frågeställningar för att förtydliga hur dessa har besvarats samt redovisa och diskutera våra huvudresultat. Efter detta kapitel följer en kort redogörelse för åtgärder vi funderat över samt finner värda att diskutera och undersöka vidare i eventuell vidare forskning.

Den övergripande frågeställningen som vi inledde denna studie med var; *Hur talar unga vuxna mellan skola och arbete om sin identitet?* Denna frågeställning följdes sedan upp av; *Vilka faktorer påverkar de identitetsskapande narrativen i detta mellanrum?*, samt; *Hur kan de identitetsskapande narrativen förstås utifrån det senmoderna samhället och rådande diskurser?*

På frågan hur unga vuxna mellan skola och arbete talar om sin identitet har vi kommit fram till att identitetsskapandet i detta mellanrum i mycket handlar om en förhandling som starkt påverkas av dels individuella påverkansfaktorer såsom egna intressen, personlighet, hälsa, privat ekonomi, nära relationer och familjetraditioner, dels av yttre påverkansfaktorer såsom arbetsmarknad, rådande diskurser och andra samhälleliga värderingar. Förhandlingen om den egna identiteten studsar likt en kula i ett flipperspel mellan narrativens olika sidor av positivt tänkande, tilltro till sig själv, optimism, å ena sidan och misslyckanden, upplevelser av skam, motgångar och pessimism, å andra sidan. Någonstans där emellan befinner sig individen med en uppsättning roller anpassade för de sociala arenor som bevistas. Jag är alltid jag men jag har olika roller i olika sammanhang. Sålunda är de narrativ vi tagit del av påverkade av intervjusituationen samt informantens föreställningar av de förväntningar de trott oss ha på dem, på deras berättelser och deras upplevelser av sin livssituation i mellanrummet mellan skola och arbete. På samma sätt har vår tolkning färgats av egna föreställningar och förväntningar. I rekryteringen av informanter sökte vi efter personer som var klara med grundskolan men ännu ej etablerat sig på arbetsmarknaden. Vi har varit noga med att inte använda begrepp såsom arbetslös eller arbetssökande. Ändock har dessa begrepp kommit att färga samtliga narrativ då informanterna tidigt i presentationen av sig själva identifierade sig som arbetslösa eller arbetssökande. Kanske kan detta enklast förklaras med vårt mänskliga behov av att kategorisera och sortera och att detta behov även påverkar hur vi framställer oss inför andra utifrån de förväntningar vi tror den andre har. En man eller en kvinna som inte studerar och inte arbetar måste kategoriseras som något annat, något som hjälper till att ge en bild av vad som kan förväntas av denne människa (Hinton, 2003).

Arbetet är en central del i berättelsen om sig själv och individens identitetsskapande, oavsett om man har ett arbete eller ej. Berättelserna om arbete och arbetslösheten sker ofta på två parallella plan, till synes färgat av olika diskurser. Å ena sidan den positiva; *jag kan om jag bara vill* och å andra sidan den mer pessimistiska och kanske även ibland mer realistiska; *jag vill men jag kan inte*. Den vi här kallar för positiv och som vi menar är kopplad till diskursen om det positiva tänkandet är dock inte alltigenom positiv. Vi kan se en koppling till känslor av otillräcklighet, skuld och skam utifrån diskursen att; om du bara vill så kan du. Om man då inte kan, betyder det då att man inte vill? Det individuella ansvaret vilar tungt på den enskildes axlar. Detta narrativ kan även kopplas till diskursen om arbetslinjen med den enskildes ansvar att sysselsätta sig för att bidra till samhällets välfärdssystem. Arbetslinjen tycks vara djupt rotat i det svenskaförhållningssättet till försörjning. Talet om värdiga och ovärdiga arbetslösa tycks lika aktuellt nu som talet om värdiga och ovärdiga fattiga var i Sverige under 1800-talet. En reflektion, gällande den problemfokuserade synen på arbetslöshet och att leva på försörjningsstöd, är att diskurser kring dessa lever vidare och

håller den negativa laddningen uppe genom ordval i rapporter och artiklar. I Välfärdsrådets rapport *Fattigdom i folkhemmet* beskrivs politiska åtgärder för att göra arbete mer lönsamt och att leva på bidrag mindre *attraktivt* (Dahlberg et al. 2008). Ordvalet attraktivt för tankarna åt att det finns en syn på bidragstagare i vårt samhälle som om de vore personer med bristande karaktär. Personer som *snyltar* på systemet, för att använda informanten Jacobs uttryck. Det kan naturligtvis vara så att det förekommer individer som utnyttjar systemet. Detta är dock inte intrycket vi fått av informanterna i denna studie. Snarare att några av dem fallit offer för den stigmatiserande bild av bidragstagaren och den arbetslöse som beskrivs ovan. Individer må ha ett stort ansvar för sin egna livssituation, men detta ansvar måste även ses i förhållande till rådande omständigheter och individuella förutsättningar.

Arbetet skapar och möjliggör delaktighet på flera plan i samhället. Arbetet kan i sig vara självförverkligande eller indirekt påverka genom en förbättrad ekonomi eller kontakter, så att individen kan nå mål uppsatta även utanför arbetslivet. För många av våra informanter var drömmen om egen lägenhet och därmed ett *eget liv* ett återkommande tema. Det sägs att det i Sverige står alla fritt att studera och bli vad man vill, såvida man har betyg för det. Men denna frihet bör ses som relativ. Alla har inte möjlighet eller resurser att dra nytta av denna frihet. Klassfrågan är, trots allas ”möjlighet” till utbildning, fortfarande aktuell. Vi har i uppsatsen valt att kalla detta för frihetsparadoxen. Friheten finns där, men så fri är den egentligen inte. Förutom möjligheter och resurser är man även begränsad av samhällets rådande normer och diskurser. Man kan skåda ett fenomen ur många perspektiv men ofta är det bara några få perspektiv som anses vara ”rätt” eller ”normala”. Att ha *tid fri från skola och arbete, tid att fundera över vad man verkligen vill* går exempelvis inte i linje med vad som anses vara en korrekt inställning till att sörja för sitt eget uppehälle. Redan i grundskolan ska man veta vad man vill bli, börja arbeta med eller studera vidare och med detta mål i sikte skaffa de bästa betygen för att säkra sin plats på den rätta gymnasieskolan. Utifrån detta är vi beredda att hålla med Cebulla (2009) och Bynner (2005) om att perioden ungdom/ung vuxen inte bara tänjt på gränsen mot vuxenlivet utan även flutit över gränsen mot barndomen. Att passera gränsen till vuxenvärlden och uppleva sig själv vara och bli betraktad som en självständig vuxen, kan dessutom försvåras av att man inte har möjlighet att flytta hemifrån och på så vis påbörja ett ”eget liv”. Drömmen om ett eget boende var genomgående hos de informanter som ännu inte kunnat flytta hemifrån och känslorna kring att fortfarande bo hemma beskrevs ofta som påfrestande. Man var å ena sidan vuxen men var å andra sidan fortfarande tvungen att rätta sig efter föräldrarnas regler under föräldrarnas tak.

Kopplingen till begreppen individualisering och risk är genomgående i informanternas narrativ. Dels, som vi varit inne på, utifrån berättelser om sitt egna ansvar för att skaffa en sysselsättning, välja rätt väg och ta ansvar för sin egen försörjning. Dels som berättelser om personliga intressen och alternativa, mer positivt laddade identiteter som på grund av ekonomiska begränsningar eller rädsla för att misslyckas inte kunnat växa och utvecklas. Synen på individualisering är kulturellt påverkad och det svenska förhållandet till individualisering är svårt att få grepp om. Å ena sidan talar mycket för ett ökat individuellt ansvar, självständighet, förmåga och resurser till att hitta sin egen unika väg. Exempelvis genom arbetslinjen och diskurser om positivt tänkande. Å andra sidan visar Sverige fortfarande upp tendenser av att på många sätt vara påverkad av jantelagens tvångströja som hindrar den enskilde från att våga lita på sin egna förmåga, att våga ta risker eller gå sin egen väg.

I kontrast till jantelagens nedtryckande budord talar man inom den positiva psykologin om att utveckla individens starka sidor för att på så vis skapa en buffert som skyddar mot

degenerering av individens självförtroende när denne stöter på svårigheter inom andra områden (Seligman/Csikszentmihalyi, 2000). Flera av informanterna har fått ge upp intressen och således även positivt laddade identiteter inom områden de varit framgångrika och haft ett gott självförtroende. Detta kan ses som negativt ur flera aspekter varav två kan sägas vara att självförtroendekontot minskas gradvis samt att de går miste om ett socialt nätverk som dels kan generera värdefulla kontakter och dels påverka det mentala välbefinnandet positivt enligt Seligman/Diener (2000). Att ges möjlighet att fortsätta utveckla en alternativ identitet med mer positiv laddning i form av exempelvis idrottsutövande innebär också att individen i högre grad kan bibehålla rutiner i vardagen. Rutiner i stort är något som många informanter beskriver som viktigt för det mentala välbefinnandet och som i avsaknaden av sysselsättning beskrivs som svårt att upprätthålla.

Persson Thunqvist (2006) skriver att ungdomar i mötet med arbetsförmedlingens olika projekt och jobbsökarkurser socialiseras in i rollen som en god arbetssökande med nya förmågor och värderingar som lättare skall få dem att passa in i arbetslivet. Dessa projekt och utbildningar beskrivs som generella till sin karaktär utan hänsyn till individens egna intressen. Om inte individens egna intressen tillåts utvecklas i detta samarbete ligger det kanske nära till hands att se dessa intressen som ej värda att utveckla, intressen som inte går i linje med vad man *bör* intressera sig för eller utveckla. Att stöpa alla arbetslösa unga i en och samma form skulle även kunna sägas gå emot det senmoderna samhällets ökade krav på individualisering, det snabba förändringstempot som premierar den som är unik och nytänkande samt arbetslinjens krav på individens egna ansvar att sysselsätta sig. Sett utifrån den positiva psykologins perspektiv hade man haft mer att vinna på att utveckla varje individs egna intressen och styrkor och genom detta stärka denne i att välja sin egen unika väg, rätt för just honom eller henne. Inledningsvis skrev vi att det för informanterna generellt var viktigare med ett arbete de trivdes med än att de tjänade bra med pengar. Ändå är tveksamheten stor inför att utveckla individuella intressen så pass att man i förlängningen kan försörja sig på sitt intresse och därigenom ha ett arbete som är både trivsamt och självutvecklande.

Vårt urval är alltför begränsat för att vi skall kunna uttala oss om huruvida social klass, kultur, traditioner eller kön påverkar narrativ om identitetsskapande i mellanrummet mellan skola och arbete eller huruvida det påverkar val av yrke eller fortsatta studier. Utifrån våra informanters berättelser kan vi se tendenser till att förhållningssättet till att ta studielån påverkas av det nära sociala nätverkets erfarenheter och blir på så vis avgörande för hur riskfyllt man bedömer det vara. Likaså kan vi se tendenser att förhållningssättet till att leva på försörjningsstöd skiljer mellan de som kan betecknas som nyfattiga och de som vuxit upp under ekonomiskt ansträngda förhållanden. Ingen av grupperna är positivt inställda till att leva på försörjningsstöd utan samtliga ger uttryck för denna form av försörjning som något icke önskvärt eller till och med skambelagt med risk för stigmatisering. De nyfattiga ger dock mer uttryck för stereotypa och stigmatiserande föreställningar gällande personer som "går på soc". Även i förhållande till försörjningsstöd kan de parallella förhandlande narrativen skönjas. Å ena sidan ses försörjningsstödet som skambelagt och stigmatiserande, både utifrån egna stereotypa bilder av socialbidragstagare som lata och bekväma, och deras upplevelse av samhällets syn på den som inte arbetar. Å andra sidan sker en förhandling kring synen på orsaker och omständigheter till att de lever på försörjningsstöd. Där det senare innebär en förskjutning av ansvar och skuld från individen till samhället i stort.

Flera informanter berättar om hur de upplever samhällets alla valmöjligheter som stressande. Risken att välja fel eller inte välja det bästa alternativet upplevs som påtaglig. Risken att misslyckas med studier eller i kontakten med arbetsgivare är också framträdande i

informanternas berättelser. Dessa upplevelser av risk medför ibland att informanten väljer att inte agera alls och kommer på så vis inte vidare. Att välja rätt handlar heller inte bara om att välja det som är rätt för individen själv utan även det som av ens omgivning anses vara rätt och bra nog. Vänner och familj spelar för många stor roll i valet av utbildning, särskilt utifrån den geografiska aspekten och inställningen till att flytta. Utifrån förväntningar på ett framtida arbete spelar arbetskamrater och trivsel stor roll. Majoriteten av informanterna finner det viktigare att ha ett arbete man trivs med än att ha en bra lön. Ingen av informanterna säger sig vara beredd att ta vilket arbete som helst.

Vår utgångspunkt inför denna studie var att arbete och sysselsättning är en stor del av människors identitet. Vi håller fast vid denna åsikt och menar att arbetet spelar en stor roll för identitetsskapandet även för den som inte arbetar. Kanske spelar arbete större roll för identiteten för de utan arbete än för de med. Det skulle kunna vara som så att den med arbete har större möjligheter, såsom ekonomiska resurser, att skapa sig alternativa identiteter utanför sitt arbete. De utan arbete saknar dessa möjligheter varpå deras identitet är starkare sammanbundet med arbete, eller snarare avsaknaden av arbete. Samhället har större benägenhet att tillåta en arbetande individ att skapa sig en identitet utanför arbetet, då denne har gjort "rätt för sig". Den arbetslöse individen däremot uppfyller inte samhällets krav på arbete, varpå samhället inte heller på samma sätt ger utrymme för individen att skapa sig en identitet som inte är sammankopplat med arbete.

Omgivningen förväntar sig att man ska ha ett arbete och inte minst är detta tydligt i mötet med nya människor. Hur lång tid tar det innan två personer som aldrig tidigare träffats ställer frågan; *Vad arbetar du med?* I det senmoderna samhället är begreppet individualisering högst aktuellt. Men likaså är begreppet risk. Det finns fler alternativ att välja mellan, fler utbildningar och fler yrkesområden. Man kan resa och arbeta internationellt i högre grad nu än tidigare. Men vi säger *man kan*. Denna ökade valfrihet existerar i teorin. I praktiken kan unga vuxna inte skapa den identitet de själva vill, bara för att de vill och även om de vill det väldigt mycket. Omständigheter såsom ekonomiska förutsättningar, tradition och kön påverkar hur man upplever sina möjligheter, hur högt man vågar sikta och även hur man bedömer risk. Därför kan talet om ökad individualisering och allas möjligheter att bli vad man vill också innebära en påtaglig risk att kraven på att lyckas, vara unik och bryta sig loss från traditioner och klasssamhällets arv, bli betungande, stigmatiserande och kanske i förlängningen även kontraproduktivt.

9 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING OCH ÅTGÄRDER

Flera av informanterna har erfarenhet av möte med jobbcoacher. Dessa möten beskrevs inte alltid som positiva eller att de varit till någon större hjälp. I begreppsförklaringen ville vi ge en förklaring av jobbcoachens uppgift, arbetssätt och bakgrund men fann denna information svår att hitta. Med tanke på att jobbcoachernas arbete i media ibland har blivit hårt ifrågasatt finner vi det märkligt att arbetsförmedlingen inte själva ger lättåtkomlig information om jobbcoachernas metoder och utbildning samt hur verksam insatsen utvärderats vara. Kritik som framkommit är bland annat oseriösa metoder samt kostsamhet i relation till upplevelsen av positivt utfall (SvD, 2010). Det hade varit intressant att studera hur jobbcoachernas arbete ser ut, enligt vilken metod de arbetar, samt den arbetssökandes upplevelser av mötet med jobbcoach. Vi har inte kunnat hitta någon extern utvärdering av jobbcoachning som insats. Det hänvisas ibland till en intern utvärdering från 2010 som visat att det kan ha förekommit vissa brister i dokumentationen gjord av externa jobbcoacher (Arbetsförmedlingen, 2010b). En tidigare intern utvärdering av de interna jobbcoacherna visar att insatsen varit positiv för unga arbetslösa upp till 30 år. (Arbetsförmedlingen, 2009). Med tanke på att detta är en kostsam insats hade en extern utvärdering och en granskning av metod och utfall varit av stort samhällsligt intresse.

I linje med det senmoderna samhällets ökade individualisering kan det dessutom te sig märkligt att utbildningar inom arbetsförmedlingen inte utgår från individens egna intressen och mål utan syftar till att socialisera den arbetslöse in i rollen av en god arbetssökande utan specifik inriktning mot särskilt yrkesområde (Persson Thunqvist, 2006). Vart tar individen vägen när den formas i en kollektiv mall? Hur kan man på ett bra sätt erbjuda hjälp och vägledning mellan olika övergångar i livet där identiteten omförhandlas och hur kan man bättre rusta individer inför dessa övergångar? Vilken hjälp och vilka resurser efterlyser dessa personer och vilken form av stöd är de i behov av?

Som ett led i föregående stycke finns det utrymme att vidare studera hur kan man erbjuda ungdomar som befinner sig i en position mellan skola och jobb riskreducerande åtgärder? Granska förhållandet mellan hur man ser på risk och risktagande i ljuset av vilka förväntningar som finns kopplat till detta är ett intressant område för vidare forskning. Hur kan man bryta ner individuella abstrakta förhållanden gentemot risk till hanterbara enheter som kan bearbetas? Vilka möjligheter finns det idag och hur skulle dessa behöva förändras och anpassas?

Ur ljuset av det Goffman (2008) skriver om stigma och hur det kan kopplas till personer i liknande situation som de informanter som ingår i vår studie finns det anledning att dyka djupare i frågor kring hur påverkan av det rådande stigma som finns i samhället gentemot personer som befinner sig utanför arbetsmarknaden. Finns det en generationsfråga inbäddad i synen på ungdomsarbetslöshet och det stigma som finns förknippat med arbetslöshet? Kommer dagens unga som befinner sig i en rörelse mellan arbete och arbetslöshet i större utsträckning än tidigare generationer medföra en förändring i attityden gentemot att vara arbetslös? Kan en förändrad arbetsmarknad med inslag av kortare anställningar och mer osäkra anställningsformer komma att påverka synen på arbetslöshet i framtiden?

Ett annat intressant forskningsområde, kopplat till ovanstående, är den positiva psykologins inträde i Sverige eller effekter av positivt tänkande. Är jobbcoacher ett steg i denna riktning? Och hur fungerar coachning över huvudet taget, långsiktigt och kortsiktigt? Har den positiva psykologin någon effekt som teori i arbetet med arbetssökande? På vilket sätt används den

och finns det alternativ till de sätt den används idag som kan vara till större gagn för dem som den är satt att hjälpa? Flera av våra informanter har svårt att beskriva hur deras liv ser ut om fem år, många mål är kortsiktiga och bland dessa nämns i första hand arbete och eget boende. Det är få som vågar se eller planera längre perioder fram i livet, de har svårt att formulera mål, de förutsättningar de har vilar inte på någon stabil grund. Att inte tillåta sig eller ha möjlighet att planera eller att drömma, hur påverkar det identitetsskapandet och hanterbarheten av sin egen situation? Finns det inom detta område utrymme att använda den positiva psykologin för att få människor att våga ha mer långsiktiga mål och att våga drömma om framtiden?

Många av informanterna berättade att de ville ta körkort men inte hade de ekonomiska förutsättningar för det. Detta var även ett resultat som visade sig i Angelins avhandling från 2009. Många arbetsplatser kräver idag att man har körkort. Ett förslag till åtgärd är att införa teori och körlektioner på alla gymnasieprogram, som en valbar kurs. Detta skulle till viss del kunna överbrygga eventuella klasskillnader när det gäller körkortet, där vi utgår från att många föräldrar inte har de ekonomiska möjligheterna att bidra. Det faktum att inte ha körkort blir även en inskränkning i vilka möjligheter man har att röra sig och delta på olika sociala arenor vilket är något som påtalas av vissa av de informanter som deltar i vår studie. Utöver körkortet så finns det även andra områden där begränsade ekonomiska resurser innebär hinder för individernas möjlighet delta och agera på olika sociala arenor. Hur påverkas individers identitetsskapande av att inte ha tillgång till dessa? Att inte ha ekonomiska medel som gör det möjligt att hålla fysisk kontakt med personer utanför närområdet innebär begränsningar för individen att bibehålla, vårda och utöka sitt sociala kontaktnät. Att dessutom inte på grund av ekonomin kunna delta i och utöva andra aktiviteter så som idrott, hobbies eller andra fritidsaktiviteter hämmar ytterligare möjligheten att interagera på olika sociala arenor. Denna koppling mellan att bli begränsad i sin vardag och hur detta inverkar på identitetsskapandet utanför arbetslivet är något som skulle kunna ligga till grund för vidare studier.

10 REFERENSER

Adelswärd, V (1997): Berättelser från älgpasset – om metoder för att analysera jaktberättelsers struktur, poäng och sensmoral. I Hydén, L-C/Hydén, M (red)(1997): *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Falköping: Liber

Ahlberg, K (2004): Att skapa och transkribera en berättelse – en del av tolkningen. I Scott, C (red)(2004): *Berättelsens praktik och teori – narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Amundson, N. E (1994): Negotiating identity during unemployment. *Journal of employment counseling*. 1994: 31. Sid. 98-105.

Andersson, M (2006): Att känna sig arbetslös – kategori, identifikation och stigmatisering. I Mäkitalo, Å (red) (2006): *Att hantera arbetslöshet – Om social kategorisering och identitetsformering i det senmoderna*. Arbetsliv i omvandling 2006:16. Stockholm: Elanders Gotab

Angelin, A (2009): *Den dubbla vanmaktens logik – En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lunds Universitet, Socialhögskolan. Lund

Arbetsförmedlingen (2009): *Jobbcoach i egen regi – En uppföljning i september 2009*. Analysavdelningen/Arbetsförmedlingen.http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.4fd70913124390604db8000364/pm_jobbcoach.pdf (2010-11-27)

Arbetsförmedlingen (2010a): *Information till kompletterande aktörer inom jobb- och utvecklings-garantin (JOB)*.
http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.4b7cba481279b57bec180005844/Information_sstod_job.pdf (2010-11-27)

Arbetsförmedlingen (2010b): *Granskning av externa jobbcoach*.
Controllenheten/Arbetsförmedlingen.http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.39fb4f2b12705e11cbc800020/granskning_100209.pdf (2010-11-27)

Bauman, Z (2002): *Det individualiserade samhället*. Uddevalla, Daidalos

Bauman, Z (2004): *Identity*. Cambridge: Polity Press

Beck, U (1992): *Risk society – Towards a new society*. London: Sage

Beck, U (2005): *Risksamhället – På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos

Bjurström, E (1980): *Generationsupproret: ungdomskulturer, ungdomsrörelser och tonårsmarknad från 50-tal till 80-tal*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Brehm, S/Kassin, S/Fein, S (2002): *Social Psychology, 5th edition*. Boston/New York: Houghton Mifflin Company

- Breck, T (2002): *Risikommunikation- Dialog om det osäkra*. Falun: Natur och Kultur
- Brockmeier, J/Carbaugh, D (2001): *Narrative and identity – Studies in autobiography, self and culture*. John Benjamins Publishing Co. Amsterdam/ Philadelphia: Studies in Narrative
- Bruner, J (2001): Self-making and world-making. I *Narrative and identity – Studies in autobiography, self and culture*. John Benjamins Publishing Co. Amsterdam/ Philadelphia: Studies in Narrative
- Burr, V (2003): *Social constructionism*. Second Edition. New York: Routledge
- Bynner, J (2005): Rethinking the youth phase of the life-course: The case for emerging adulthood? *Journal of youth studies*. 2005: 8: 4. Sid. 367-384.
- Börjesson, M (2003): *Diskurser och konstruktioner – En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur
- Cebulla, A (2009): Risk through the years – a statistical portrait of young people's risk perceptions and experiences relative to those of older generations. *Journal of youth studies*. 2009: 12: 1. Sid. 39-56
- Crafoord, C (1994): *Människan är en berättelse – Tankar om samtalskonst*. Falun: Natur och Kultur
- Dahlberg, M/Edmark, K/Hansen, J/Mörk, E (2008): *Fattigdom i folkhemmet – Från socialbidrag till självförsörjning*. Valfördrådets rapport 2008. Stockholm: SNS förlag
- Danielsen, L.M/Lorem, A.E/ Kroger, J (2000): The impact of social context on the identity formation process of Norwegian late adolescents. *Youth Society*. 2000: 31. Sid. 332-362. (Online version at <http://yas.sagepub.com/cgi/content/abstract/31/3/332>)
- D'Elia, G (2007): *Det kognitiva samtalet i vården*. Falun: Natur och Kultur
- Ehrenreich, B (2009): *Smile or die. How positive thinking fooled America and the world*. London: Granta
- Ezzy, D (2001): *Narrating unemployment*. Aldershot: Ashgate
- Ferguson, D M/Horwood, L J/Woodward, L J (2001): Unemployment and psychosocial adjustment in young adults: causation or selection? *Social Science & Medicine*. 2001: 53. Sid. 305-320
- Folkhälsorapport (2009). Socialstyrelsen
- Foucault, M (2002): *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Uddevalla: Bokförlaget Daidalos.
- Furlong, A/Cartmel, F (1997): *Young people and social change – Individualization and risk in late modernity*. Buckingham/Philadelphia: Open university press
- Grannas, D (2009): Arbetslösheten bland ungdomar – vad säger egentligen statistiken. *Tidsskriften Valfärd (SCB)* 2009: 3.

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0001_2009K03_TI_02_A05TI0903.pdf
(2010-08-26)

Giddens, A (1991): *Modernity and self-identity – self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press

Giddens, A (1998): *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur

Giddens, A (2003): *En skenande värld – Hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. Stockholm: SNS Förlag

Gillberg, G (2010): *Individualiseringens villkor – unga vuxnas föreställningar om arbete och självförverkligande*. Skrifter från institutionen för arbetsvetenskap Nr 7. Göteborgs Universitet.

Goffman, E (1982): *Interaction ritual – Essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books

Goffman, E (1995): *Jaget och maskerna – En studie i vardagslivets dramatik*. Kristianstad: Rabén Prisma

Goffman, E (2008): *Stigma – Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Nordstedts Förlag

Halleröd, B (2000): Socialbidragstagande och fattigdom. I Puide, A (red)(2000) *Socialbidrag i forskning och praktik*. Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS). Falköping: Gothia

Hammarström, A (1994): *Health consequences of youth unemployment – review from a gender perspective*. Social Science of Medicine. Vol. 1994:38:5 Sid. 699-709

Hammarström, A (1996): *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*. Lund. Studentlitteratur

Hammer, T (1993): Unemployment and mental health among young people: a longitudinal study. *Journal of Adolescence*. 1993: 16 Sid. 407-420

Hammer, T (1999): The influence of different compensation levels of unemployment benefits on job chances among unemployed youth: A comparative study of the Nordic countries. *Acta Sociologica*. 1999: 42; 2 Sid. 123-134

Hammer, T (2003): *Youth unemployment and social exclusion in Europe – a comparative study*. University of Bristol: The policy press

Hydén, L-C (1997a): De otaliga berättelserna. I Hydén, L-C/Hydén, M (red)(1997): *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Falköping: Liber

Hydén, M (1997b): Berättelsen i psykoterapins värld. I Hydén, L-C/Hydén, M (red)(1997): *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Falköping: Liber

Hydén, M (2006): Har sociala problem ett kön? I Meeuwisse, A/Swärd, H (red)(2006): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur

Höst, M/Regnell, B/Runesson, P (2006): *Att genomföra examensarbete*. Lund: Studentlitteratur

Jacquemot, N (2009): *Vad optimister vet – och du kan lära dig*. Falun: Wahlström & Widstrand

Jahoda, M (1981): Work, employment and unemployment – Values, theories and approaches in social research. *American psychologist*. 1981; 36; 2. Sid. 184-191.

Jenkins, R (2008): *Social Identity -3rd edition*. Routledge, New York

Jonsson, C (2010): *I fädernas och mödrars spår – landsortsungdomars vuxenblivande och identitetsutveckling i ett livsformsperspektiv*. Göteborgs Universitet: Intellecta Infolog

Johansson, A (2009): *Narrativ teori och metod – Med livsberättelser i fokus*. Lund: Studentlitteratur

Johansson, M (2009): *Anpassning och motstånd – En etnografisk studie av gymnasieelevers institutionella identitetsskapande*. Göteborgs Universitet (<http://hdl.handle.net/2077/20234>)

Johansson, T (2007): "Ny ungdom? Reflektioner kring utveckling, identitet och självständighet". I *Unga med attityd: Ungdomsstyrelsens attitydundersökning 2007*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2007:11

Kieselbach, T (2004): Long-term unemployment among young people: The risk of social exclusion. *American Journal of Community Psychology*. 2003; 32. Sid. 69-76

Kvale, S (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, S/Brinkmann, S (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, S/Goldberg, T (2008): Närvarande och frånvarande berättelser. "Frontstage"- och "backstage"- analyser. I Larsson, S/Sjöblom, Y/Lilja, J (red)(2008): *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Lilja, P (2008): *På spaning efter den tid som flytt? – Lärarna i den svenska skolpolitiska debattens offentliga narrativ*. Magisteruppsats i utbildningsvetenskap med inriktning mot religion, historia och samhälle. Malmö Högskola, Lärarutbildningen Individ och samhälle

Lindqvist, R (2008). Funktionshinder, arbetsförmåga och socialpolitik. I Vahle Westerhäll, Lotta (red.) *Arbets(o)förmåga – ur ett mångdisciplinärt perspektiv*. Stockholm: Santérus Förlag.

Lupton, D (1999): *Risk*. New York: Routledge

Mathlein, A (2010): Positivt tänkande har ersatt bönen. I *Svenska Dagbladet*. Publicerad: 20 oktober 2010

- Meeus, W/Dekovic, M/Iedema, J (1997): Unemployment and identity in adolescence: A social comparative perspective. *The career development quarterly*. 1997: 45. Sid. 369-380
- Molgat, M (2002): Leaving home in Quebec: Theoretical and Social Implications of (Im)mobility Among Youth. *Journal of Youth Studies*. 2002: 5: 2. Sid. 135-152
- Morgan, A (2007): *Vad är narrative terapi?* Falun: Mareld
- Mossakowski, K.N (2008): Is the duration of poverty and unemployment a risk factor for heavy drinking? *Social Science & Medicine*. 2008: 67. Sid. 947-955
- Mäkitalo, Å (red) (2006): *Att hantera arbetslöshet – Om social kategorisering och identitetsformering i det senmoderna*. Arbetsliv i omvandling 2006:16. Stockholm: Elanders Gotab
- Nationalencyklopedin (2010a): <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/social-exclusion> (2010-11-27)
- Nationalencyklopedin (2010b): <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/kort/arbete> (2010-08-31)
- Nordström Skans, O (2004): *Har ungdomsarbetslöshet långsiktiga konsekvenser?* IFAU Rapport 2004:13
- Olofsson, J/Panican, A/Pettersson, L/Righard, E (2009): *Ungdomars övergång från skola till arbetsliv – aktuella utmaningar och lokala erfarenheter*. Meddelanden från Socialhögskolan 2009:1. Lunds Universitet
- Persson, G (1997): *Den som är satt i skuld är inte fri*. Stockholm: Atlas.
- Persson Thunqvist, M (2006): Identitetsarbete i kommunala ungdomsprojekt. I Mäkitalo, Å (red) (2006): *Att hantera arbetslöshet – Om social kategorisering och identitetsformering i det senmoderna*. Arbetsliv i omvandling 2006:16. Stockholm: Elanders Gotab
- Petersson, B/Robertson, A (red)(2003): *Identitetsstudier i praktiken*. Malmö: Liber
- Rantakeisu, U (2002): *Arbetslöshetens olika ansikten – Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete
- Riach, K/Loretto, W (2009): Identity work and the "unemployed" worker: age, disability and the lived experience of the older unemployed. *Work, employment & society*. 2009: 23. Sid 102-123. (Online version: <http://wes.sagepub.com/cgi/content/abstract/23/1/102>)
- Richardson, L (1990): "Narrative and sociology". *Journal of contemporary ethnography*. 1994: 9; 1. Sid. 115-135 (Online version: <http://jce.sagepub.com/content/19/1/116>)
- Ricoeur, P (1991): Life in quest of narrative. I Wood, D (red) (1991): *On Paul Ricoeur: Narrative and interpretation*. London: Routledge
- Riessman, C (1997): Berätta, transkribera, analysera. I Hydén, L-C/Hydén, M (red)(1997): *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Falköping: Liber

Robertson, A (2005): Narrativanalys. I *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Salonen, T (2000): Hundra år av understöd. I Puide, A (red)(2000) *Socialbidrag i forskning och praktik*. Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS). Falköping: Gothia

Sandberg, M (2010-08-14): (S)annings-sägarna. *Aftonbladet*, s. 16.

SCB (2010a): *Arbetskraftsundersökningen (AKU) augusti 2010*. Pressmeddelande från SCB, 2010-09-16. http://www.scb.se/Pages/PressRelease____300399.aspx (2010-12-29)

SCB (2010b): *Hur två kriser påverkade arbetsmarknaden*. Sveriges officiella statistik - Statistiska meddelanden. http://www.scb.se/statistik/AM/AM0401/2010K01N/AM0401_2010K01N_SM_AM11SM1003.pdf (2010-08-26)

Seligman, M/Csikszentmihalyi, M (2000): Positive psychology – An introduction. *American psychology*. 2000: 55: 1. Sid. 5-14

Seligman, M/Diener, E (2002): Very happy people. *Psychological Science*. 2002:13.81. Sid. 81- 84

Settersten, R. A. Jr/Ray, B (2010): What's Going on with Young People Today? The Long and Twisting Path to Adulthood. *The future of children*. 2010: 20: 1. Sid. 19-41.

Shildrick, T/MacDonald, R (2007): Biographies of exclusion: poor work and poor transitions. *International journal of lifelong education*. 2007: 26: 5. Sid. 389-604.

Shildrick, T/Blackman, S/MacDonald, R (2009): Young people, class and place. *Journal of youth studies*. 2009: 12: 5. Sid. 457-465.

Socialförsäkringsutredningen (2005): *Vad är arbetslinjen?* Samtal om socialförsäkringarna nr. 4. http://www.sou.gov.se/pdf/Blandat/S_2004_08/skrift_nr_4.pdf (2010-04-24)

Socialstyrelsen (2009): *Folkhälsorapport 2009*. Socialstyrelsen publikationer. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-71> (2010-12-29)

Socialstyrelsen (2010): *Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2009 – Utbetalda belopp samt antal biståndsmottagare och biståndshushåll*. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2010/2010-6-11> (2010-06-23)

Sohlberg, P/Sohlberg, B-M (2009): *Kunskapens former – Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber

SOU 2003:92: *Unga utanför*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Elanders Gotab

Stehlik, T (2010): Mind the gap: school leaver aspirations and delayed pathways to further and higher education. *Journal of education and work* 2010: 23: 4. Sid. 363-376.

Stojanovic, V (2001): *Unga arbetslösas ansikten – Identitet och subjektivitet i det svenska och danska samhället*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet

Stokes, H/Wyn, J (2007): Constructing identities and making careers: young people's perspectives on work and learning. *International journal of lifelong education*. 2007: 26: 5. Sid. 495-511.

Stier, J (2003): *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur

Svedberg, L (2008): *Marginalitet*. Malmö: Studentlitteratur

SvD, (TT) (2010-01-18): Jobbcoach lyckas med var fjärde. *Svenska Dagbladet Näringsliv*. Sid. 10.

Ungdomsstyrelsen (2007): *Unga med attityd – Ungdomsstyrelsens attityd och värderingsrapport 2007*. Ungdomsstyrelsen skrifter 2007: 11.

Walther, A (2005): Risks and responsibilities? The individualisation of youth transitions and the ambivalence between participation and activation in Europe. *Social work and society*. 2005:3:1. Sid. 116-127.

Åslund,O/Eriksson, R/Nordström Skans,O/Sjögren, A (2006): *Fritt inträde? Ungdomars och invandrares väg till första arbetet*. Valfärdsrådets rapport 2006. Mölnlycke: SNS Förlag

Intervjuguide

Intervjuguiden fungerar som stöd i livsberättelseintervjun. Informanten tillåts berätta så fritt som möjligt med så lite påverkan från intervjuaren som möjligt. Vänstercentrerat är exempel på frågor som kan ställas för att komma igång eller komma vidare. Alla livsberättelseintervjuer i denna studie kommer att inledas med samma inledningsfråga. Här fetmarkerad. Högercentrerat och kursiverat är information som kan vara av intresse att få med och som kan användas som en påminnelse vid eventuella kompletterande frågor.

Inledning/Bakgrund:

Hur skulle du vilja presentera dig själv?

Hur ser din livssituation ut idag?

*Boendesituation
Familj/Barn/Civilstånd*

Hur skulle du vilja beskriva din bakgrund och din uppväxt?

Social bakgrund (föräldrars yrke, syskons sysselsättning)

Sysselsättning/Fritid:

Kan du berätta om en typisk dag i ditt liv, såsom det ser ut idag?

Kan du berätta om vad som är viktigast i ditt liv just nu?

Hur upplever du din livssituation, såsom den ser ut idag?

Aktuell livssituation:

Kan du berätta om ditt liv från det du började gymnasiet (högstadiet) fram till idag?

*Val av utbildning
Planer för framtiden, mål då, mål nu
Förändring gällande drömmar/mål
Fritidssysselsättning*

Är det något i din livssituation som du skulle vilja förändra? Vill du i så fall berätta om det och hur du skulle vilja att det var istället?

Vad i ditt liv har stor inverkan på dig?

Vill du berätta lite om hur du ser på dig själv?

*Jämfört med andra?
Vem jämför du dig med?
Syn på försörjning?*

Vad upplever du att du har för egenskaper som gör dig till den du är?

Hur tror du att vänner och familj skulle beskriva dig?

Den aktuella livssituationens inverkan på bemötande

Vilka är dina viktigaste värderingar?

Framtiden:

Vill du berätta om dina planer inför framtiden?

Hinder/Möjligheter

Hur skulle du vilja att ditt liv ser ut om fem år?

Drömmar/mål

Positiv

Skeptisk

Tankar kring föregående fråga?

Hur ta sig dit?

Är du en sån som...

Hur skulle du vilja vara?

Vad vill du få ut av ditt liv?

Vad är riktigt viktigt för dig?

Avslutning:

Är det något som du undrar över?

Tankar som väckts under intervjun som du skulle vilja dela med dig av eller något annat viktigt som du tycker att vi glömt att prata om?

Får vi kontakta dig igen för eventuella kompletterande uppgifter?

Informationsbrev inför intervju

Denna uppsats ingår som ett obligatoriskt moment inom mastersprogrammet för socialt arbete, vid Göteborgs Universitet. Mastersprogrammet är en påbyggnadsutbildning till socionomprogrammet.

Vårt syfte är att undersöka hur ungdomar/unga vuxna som befinner sig i en position mellan skola och arbete talar om sin identitet, samt hur deras berättelser kan förstås utifrån det samhälle de lever i.

Uppsatsen följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Detta innebär att du som deltagare skall informeras om syftet med uppsatsen, att ditt deltagande är frivilligt och att du när som helst under intervjuens gång kan välja att inte svara på vissa frågor eller helt avbryta utan att detta ifrågasätts. Ditt deltagande är anonymt och inga uppgifter som kan röja din identitet kommer att avslöjas i det färdiga materialet. Det insamlade materialet kommer enbart att användas till denna studie.

Uppsatsen beräknas vara klar våren 2011 och kommer därefter att kunna läsas och laddas ner på www.upsatser.se, efter att den godkänts.

Skulle frågor uppstå efter ditt deltagande är du välkommen att kontakta oss via e-mail eller telefon.

Karin Stephansson 0733-192569
gusstefk@student.gu.se

Martin Kagerin 0734-249999

Tack för ditt deltagande!

Hej,

Vi är två studenter från Göteborgs Universitet som läser sista terminen på mastersprogrammet inom socialt arbete. Just nu skriver vi på vår masteruppsats som handlar om identitetsskapande hos unga vuxna mellan skola och arbete. Vi undrar om ni på _____ skulle kunna vara oss behjälpliga i rekryteringen av informanter. Vi skulle behöva komma i kontakt med unga vuxna i åldrarna 18-29 som är klara med skolan men som ännu inte etablerat sig på arbetsmarknaden. Vår undersökning kommer bygga på fokusgruppsintervjuer samt brev/livsberättelseintervju. Man kan välja att delta i båda undersökningarna eller bara den ena. Syftet med studien är att undersöka hur unga vuxna mellan skola och arbete talar om sin identitet samt om och hur detta kan förstås utifrån det samhälle de lever i. Tanken är att studien inte bara skall ge oss den information vi söker utan även vara intressant och utvecklande för deltagarna.

Vi hoppas på att komma igång med insamlandet av material i juni och fortsätta fram till och med september. Uppsatsen beräknas vara klar i januari 2011. Fokusgrupperna kommer att träffas vid ett tillfälle. Brevskrivandet gör man när man vill själv och vill man hellre bli intervjuad sker även detta vid ett tillfälle. Med andra ord kräver deltagande inte så stor investering i tid för informanterna men kan förhoppningsvis ge dem en hel del tillbaka.

Vi bifogar ett informationsblad om studien och detta får ni gärna lämna vidare till personer som skulle vara intresserade av att delta. Skulle eventuella informanter känna sig mer bekväma med att vi hörde av oss till dem direkt, vore vi tacksamma om ni skulle vilja förmedla den kontakten. Det är dock viktigt att eventuella informanter känner att deltagande sker på helt frivilliga grunder.

Vi hoppas att ni tycker detta låter intressant och om ni tror att ni kan vara oss behjälpliga med detta eller har frågor så får ni gärna höra av er. Vi kan inte erbjuda någon ersättning då detta bedrivs helt utan forskningsanslag, men ni får givetvis ta del av den färdiga studien och vi hoppas att den skall bidra med värdefull information inom ett område som berör er.

Med vänliga hälsningar,

Karin Stephansson 0733-192569 gusstefk@student.gu.se
Martin Kagerin 0734-249999

Göteborgs Universitet
Institutionen för Socialt Arbete